

Sociaal en Cultureel Planbureau

Nieuw in Nederland

Het leven van recent gemigreerde Bulgaren en Polen

Nieuw in Nederland

Nieuw in Nederland

Het leven van recent gemigreerde Bulgaren en Polen

Mérove Gijsberts (SCP)

Marcel Lubbers (RU)

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, juli 2013

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het scp verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het scp te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken; en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2013

scp-publicatie 2013-14

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland

Omslagontwerp: bureau Stijlzug, Utrecht

Omslagfoto: Herman Zonderland, Delft

ISBN 978 90 377 0655 0

NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Rijnstraat 50

2515 XP Den Haag

(070) 340 70 00

www.scp.nl

info@scp.nl

De auteurs van scp-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord	7
Samenvatting en conclusies	9
Noot	18
1 Polen en Bulgaren in Nederland	19
1.1 Arbeidsmigratie vanuit Midden- en Oost-Europa naar Nederland	19
1.2 Eerder onderzoek naar MOE-landers in Nederland	19
1.3 Onderzoeksgegevens	21
1.4 Thematiek en werkwijze	25
Noten	27
2 Demografische ontwikkelingen	28
2.1 Polen en Bulgaren in Nederland	28
2.2 Immigratie, emigratie en omvang van de Poolse en Bulgaarse groep in Nederland	29
2.3 Polen en Bulgaren die recent naar Nederland zijn gekomen	38
2.4 Vestiging van recent gemigreerde Polen en Bulgaren in Nederland	48
2.5 Conclusies	51
Noten	53
3 Opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal	54
3.1 Opleidingsniveau van recent gemigreerde Polen en Bulgaren	54
3.2 Beheersing en gebruik van de Nederlandse taal	62
3.3 Conclusies	73
Noten	74
4 Arbeidsmarktsituatie voor en na migratie	76
4.1 Het hebben van werk	76
4.2 Werkloosheid	82
4.3 Beroepsstatus	86
4.4 Baankenmerken en kanalen van baanverwerving	89
4.5 Conclusies	101
Noten	103
5 Sociale contacten, geloof en culturele opvattingen	104
5.1 Sociale contacten van recente Poolse en Bulgaarse migranten	104
5.2 Religie	112
5.3 Opvattingen over echtscheiding en homoseksualiteit	116
5.4 Conclusies	119

6	Verblijfsperspectief	120
6.1	Blijven of terugkeren?	120
6.2	Transnationaal gedrag en toekomstperspectief	120
6.3	Gerichtheid op Nederland of herkomstland?	127
6.4	Ervaringen in Nederland	134
6.5	Conclusies	143
	Noot	144
	Summary and conclusions	145
	Note	154
	Bijlagen B1, B3, B4 en B6 (te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport)	
	Literatuur	155
	Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	158

Voorwoord

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) rapporteert sinds 1993 over de positie van migrantengroepen in onze samenleving. Aanvankelijk ging de aandacht vooral uit naar de vier grootste niet-westerse groepen, de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders. Later kwam er ook aandacht voor vluchtelingengroepen en Chinezen in Nederland. Sinds de uitbreiding van de Europese Unie (EU) naar het oosten zijn de migratiestromen echter sterk veranderd. Er komen sinds die tijd vooral uit Midden- en Oost-Europese landen veel nieuwe migranten. De migratie uit Polen is inmiddels op jaarbasis groter dan die van de vier klassieke niet-westerse migrantengroepen samen. In 2011 berichtte het SCP voor het eerst over migranten uit Polen. Een aanzienlijk deel bleek zich te oriënteren op een langer verblijf in Nederland. Inmiddels weten ook steeds meer Bulgaren de weg naar Nederland te vinden: sinds de toetreding van Bulgarije tot de EU in 2007 is de instroom uit Bulgarije aanzienlijk toegenomen. Beide groepen krijgen steeds meer aandacht in het politieke en publieke debat. Er is echter nog relatief weinig kennis over hun leefsituatie in Nederland. Dit geldt bovenal voor de Bulgaren. We kijken in deze studie hoe Polen en Bulgaren er op verschillende terreinen voor staan, bijvoorbeeld op de Nederlandse arbeidsmarkt, en in hoeverre ze hun toekomst al dan niet in Nederland zien. We schetsen een beeld van de situatie vrij kort na migratie, waar eerder onderzoek zich vaak richtte op al langer in Nederland verblijvende migranten. De studie is gebaseerd op informatie uit een survey onder Polen en Bulgaren gehouden binnen anderhalf jaar nadat zij zich in de Nederlandse bevolkingsregisters inschreven. Dat onderzoek is onderdeel van een groter internationaal onderzoeksproject naar vroege integratieprocessen gefinancierd uit Europese fondsen binnen het NORFACE Migratie programma. Het SCP werkt hierin samen met onderzoekers uit verschillende landen. In Nederland is dat met dr. Marcel Lubbers verbonden aan de sectie Sociologie van de Radboud Universiteit. Deze rapportage is samen met hem geschreven. Wij danken hem voor de plezierige samenwerking.

Deze studie is geschreven op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid/Directie Integratie en Samenleving. Drs. Arjen Verweij begeleidde de totstandkoming van de rapportage vanuit het ministerie. Daarnaast hebben prof. dr. Godfried Engbersen (Erasmus Universiteit Rotterdam), Han Nicolaas Bsc (Centraal Bureau voor de Statistiek), dr. Jaco Dagevos en dr. Cok Vrooman van het SCP conceptteksten becommentarieerd. Ik dank deze personen mede namens de auteurs voor de deskundige wijze waarop zij de rapportage hebben begeleid.

Prof. dr. Kim Putters
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting en conclusies

Onderzoek onder Polen en Bulgaren kort na migratie

Sinds de uitbreiding van de Europese Unie naar het oosten zijn migratiestromen op gang gekomen vanuit Midden- en Oost-Europese landen (MOE-landen). Inmiddels vormt de Poolse groep veruit de grootste groep migranten die jaarlijks Nederland binnenkomt, ook in vergelijking met niet-westerse groepen. Van de migranten uit Midden- en Oost-Europa vormen migranten uit Bulgarije in omvang de tweede groep. In deze studie rapporteren we over de leefsituatie van de Poolse en Bulgaarse migranten vlak na hun migratie naar Nederland en bezien we wat de kenmerken zijn van degenen die binnenkomen. We vergelijken daartoe ook de situatie voor migratie in het land van herkomst (bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt) met die na migratie in Nederland. We baseren ons op een onderzoek gehouden eind 2010/begin 2011 onder migranten uit Polen en Bulgarije die zich in 2009 of 2010 in Nederland in het bevolkingsregister inschreven. In totaal zijn circa 800 Polen geïnterviewd en circa 400 Bulgaren. Alle enquêtes zijn binnen anderhalf jaar na inschrijving in het bevolkingsregister afgenomen in de eigen taal door enquêteurs uit de eigen herkomstgroep.

Hoeveel Polen en Bulgaren zijn er in Nederland?

In Nederland verblijven naar schatting tussen de 160.000 en 180.000 Polen en tussen de 34.000 en 44.000 Bulgaren (cijfers over 2010). Polen kunnen zich al sinds 2004 zonder verblijfsvergunning in Nederland vestigen en hebben sinds 2007 geen tewerkstellingsvergunning meer nodig. Bulgaren kunnen zich sinds 2007 vrij vestigen, maar hebben momenteel nog wel een tewerkstellingsvergunning nodig (tot 1 januari 2014).

Niet alle migranten uit Polen en Bulgarije schrijven zich in het bevolkingsregister (GBA) in. Dit is pas verplicht als men van plan is langer dan vier maanden te blijven. Migrant die een baan hebben maar van plan zijn korter dan vier maanden in Nederland te blijven, staan geregistreerd in de werknemersbestanden (WNB). Daarnaast is er een groep die niet in het bevolkingsregister en ook niet in de werknemersbestanden is geregistreerd. Volgens meest recente schattingen (van der Heijden et al. 2013) staat het merendeel (77%) van de Polen die in Nederland verblijven geregistreerd (in de GBA of WNB). Onder de Bulgaren is een minderheid geregistreerd (36%).

De vraag wat de gevolgen zijn voor het beeld van de Poolse en Bulgaarse migranten, dat het huidige onderzoek alleen is gehouden onder ingeschrevenen in het bevolkingsregister, is moeilijk te beantwoorden. Is de problematiek wellicht groter dan we rapporteren? Als we dit onderzoek vergelijken met het onderzoek van Engbersen et al. (2011a), waarin de tijdelijke – vaak niet in de bevolkingsregisters ingeschreven – arbeidsmigrant beter vertegenwoordigd zijn, dan lijkt dit niet het geval. Hoewel in beide onderzoeken naar voren komt dat de positie van Bulgaren ongunstig is, is het beeld met name in termen van opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie eerder wat ongunstiger in

het hier beschreven onderzoek onder ingeschreven Bulgaren dan in het onderzoek van Engbersen et al..

Wie komen er naar Nederland?

De Polen die recentelijk naar Nederland zijn gekomen, komen het vaakst uit de zuid-westelijke regio's van Polen die grenzen aan Tsjechië. Dit is het voormalig Silezië, een deel van Polen dat voor 1945 Duits grondgebied was. In veel gevallen komen deze Polen via uitzendbureaus naar Nederland.

Veel naar Nederland gemigreerde Bulgaren komen uit het midden en noorden van Bulgarije, waar een grote Turkse minderheid woont. Die groep is dan ook in ruime mate vertegenwoordigd in de instroom vanuit Bulgarije. De helft van onze respondenten valt binnen de Turks-Bulgaarse groep, is etnisch Turk en spreekt zowel Bulgaars als Turks. Dit is een duidelijke oververtegenwoordiging ten opzichte van het aandeel Turkse Bulgaren in Bulgarije zelf (circa 10%) en is waarschijnlijk een gevolg van de aanwezigheid van een grote Turkse gemeenschap in Nederland. De Turkse Bulgaren werken in Nederland vaak voor Turks-Nederlandse werkgevers. De overige recent gemigreerde Bulgaren zijn etnisch Bulgaar. We spreken in deze studie over 'etnische Bulgaren' om ze te onderscheiden van Turkse Bulgaren.¹ Etnische Bulgaren komen vaak uit het westen van Bulgarije, uit (de regio rondom) Sofia.

We vergelijken de Polen en Bulgaren in dit onderzoek met recente migranten uit Turkije, die in hetzelfde survey ondervraagd zijn. Zij zijn vaker voor gezinsmotieven naar Nederland gekomen dan de Poolse en Bulgaarse migranten.

Het merendeel van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren is voor werk naar Nederland gekomen (respectievelijk 80% en 64%), een kleiner deel vanwege gezinsredenen (respectievelijk 14% en 20%). Een aanzienlijk deel van de arbeidsmigranten uit zowel Polen als Bulgarije is vrouw (circa 44% van alle arbeidsmigranten).

Een kwart van de Bulgaren is voor studie naar Nederland gekomen. Dit zijn zonder uitzondering etnische Bulgaren. Het aandeel studiemigranten onder de Polen is te verwaarlozen. De migranten uit Polen en Bulgarije zijn meest jong: driekwart is jonger dan 36 jaar. Circa 18% is tussen de 36 en 45 jaar en 10% is tussen de 46 en 60 jaar oud. Vanuit Polen komen evenveel vrouwen als mannen naar Nederland. Migrantinnen uit Bulgarije zijn vaker vrouw: dit komt vooral door de Bulgaarse studiemigranten, die vaker vrouw zijn. Van de pas gemigreerde Polen woont bijna de helft hier met partner en/of kinderen; van de recent binnengekomen Bulgaren die niet voor studie zijn gekomen, is dat ruim 40%. De aanwezigheid van partner en kinderen in Nederland is een belangrijke indicatie dat in een langer verblijf in Nederland is voorzien. Overigens heeft ook een aanzienlijk deel van zowel de Polen als de Bulgaren kinderen in het land van herkomst wonen. Een op de vijf Polen en een op de vier Bulgaren heeft kinderen in Polen c.q. Bulgarije. In meerderheid zijn dit minderjarige kinderen. Met name de Bulgaarse migranten hebben vaak jonge kinderen in Bulgarije wonen.

Er is een groot verschil in opleidingsniveau tussen de recent gemigreerde Polen en Bulgaren. Het merendeel van de Poolse jongvolwassenen (tussen de 20 en 35 jaar) die nog niet zo lang in Nederland zijn, heeft een opleiding voltooid op het niveau van een startkwalificatie voor de Nederlandse arbeidsmarkt. Recent gemigreerde Poolse vrouwen zijn daarbij hoger opgeleid dan de mannen.

Recent gemigreerde Bulgaren zijn daarentegen overwegend laagopgeleid. Dit geldt met name voor Turkse Bulgaren. Een op de drie heeft in Bulgarije niet meer dan basisonderwijs genoten en slechts 17% van de jongvolwassenen van etnisch Turkse origine beschikt over het niveau van een startkwalificatie. Van de etnische Bulgaren heeft circa de helft het niveau van een startkwalificatie. Dit is vergelijkbaar met de recent gemigreerde Turken. Over het geheel genomen zijn de Turken uit Turkije wat hoger opgeleid dan de Turkse Bulgaren, maar er komen ook veel Turken uit Turkije met niet meer dan basisonderwijs naar Nederland.

Het opleidingsniveau van de Bulgaren die naar Nederland komen, is lager dan het opleidingsniveau in Bulgarije zelf. Er komt dus duidelijk een selectie van lageropgeleide Bulgaren naar Nederland. Daar staat tegenover dat er ook een aanzienlijke groep Bulgaarse studiemigranten naar Nederland is gekomen om in Nederland in het hoger onderwijs te studeren (waarschijnlijk veelal in Engelstalige opleidingen).

Hoe gaat het in Nederland in de eerste periode na migratie?

De meeste recent gemigreerde Polen hebben *een baan in Nederland*, dat geldt voor 84% van de Polen. Het verschil met de Bulgaren is groot. Van de Turks-Bulgaarse migranten werkt 47% na migratie in Nederland, van de etnische Bulgaren 59% (de studiemigranten niet meegerekend). Van diegenen die werken, werkt ook nog eens een groot gedeelte weinig uren. Wat hier mogelijk aan de hand is, is dat Bulgaren vaak een informeel mondeling contract hebben en/of zwart werken. Bulgaren werken wel vaker dan de Polen in Nederland als zelfstandig ondernemer (13% tegenover 7%). Vooral Turkse Bulgaren werken vaak als zelfstandige (18%). Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat Bulgaarse zelfstandigen geen tewerkstellingsvergunning nodig hebben en vrij in Nederland kunnen werken sinds de toetreding tot de Europese Unie. Voor Bulgaren in loondienst dient de werkgever een tewerkstellingsvergunning aan te vragen. Dit vormt wellicht een deel van de verklaring voor de lagere arbeidsparticipatie van Bulgaren en het werken in het informele circuit. Het feit dat de werkgever een tewerkstellingsvergunning moet aanvragen, maakt het moeilijker een (andere) baan in Nederland te vinden.

Met betrekking tot de *werkloosheid* is het verschil tussen Polen en Bulgaren eveneens groot. Van de Polen is 8% werkloos, onder Bulgaren ligt dit aandeel op 45%. Overigens is het aandeel onder Bulgaren vergelijkbaar met dat onder recent gemigreerde Turken. Opgemerkt dient te worden dat dit zelfgerapporteerde werkloosheid is. We weten niet of deze migranten ook daadwerkelijk op zoek zijn naar een baan en als zodanig onder de officiële werkloosheidsdefinitie vallen. Het lijkt erop dat een deel van de Bulgaren werkt in de informele sector en wellicht niet onder deze definitie valt, maar we kunnen dit op basis van ons onderzoek niet vaststellen. Een deel van de migranten die aangeven werkloos

te zijn, heeft wel een partner met een baan. Een kwart van de recent gemigreerde Bulgaren geeft echter aan zelf geen werk te hebben en ook geen partner met werk. Onder de recent gemigreerde Polen ligt dit aandeel veel lager (4%). Uit ons onderzoek blijkt dat een deel van deze groep wel in een huishouden woont waarin iemand anders inkomen genereert, maar van ongeveer een op de zes recent gemigreerde Bulgaren is het in het onderzoek onbekend gebleven hoe zij in hun inkomen voorzien. Wel weten we dat geen van de Bulgaren in ons onderzoek een uitkering heeft. De sectoren waarin de Bulgaren vooral werkzaam zijn – de schoonmaak, de horeca en de bouw – in combinatie met de laag gewaardeerde beroepen waarin zij werkzaam zijn, lijken erop te wijzen dat ze veelal werk doen waarvoor autochtone Nederlanders bedanken, maar dan in het zwarte circuit. Het ligt voor de hand dat een deel van de migranten werk in het zwarte circuit in een enquête niet kenbaar wil maken.

De *arbeidsmarktaandeelname* van Bulgaarse vrouwen is bijzonder laag: slechts 36% geeft aan te werken. Bulgaarse mannen hebben in Nederland veel vaker een baan (67%). Ook op andere arbeidsmarktindicatoren is de positie van de recent gemigreerde Bulgaren zwak. Zij werken vaak in de meest elementaire beroepen met een lage beroepsstatus. Dit geldt het meest voor de Turkse Bulgaren. Bulgaren werken veelal in de schoonmaakbranche en de bouw. Polen werken ook veel in de bouw en in de land- en tuinbouw en industrie. Meestal hebben zowel Poolse als Bulgaarse migranten tijdelijke contracten. Opvallend is ook het hoge aandeel in elementaire beroepen onder de Polen met een hoger onderwijsdiploma. Ze werken in Nederland in veel gevallen ver onder hun niveau. Polen vinden vaak werk via een uitzendbureau. Bulgaren worden vrijwel nooit door een uitzendbureau bemiddeld. Zij vinden vrijwel altijd hun baan via bekenden uit de eigen etnische groep. Turkse Bulgaren hebben vaak een Turkse Nederlander als baas. De uitzendbureaus spelen een belangrijke rol in het feit dat Polen veel vaker dan Bulgaren in Nederland werk hebben: als men via een uitzendbureau naar Nederland komt, is men verzekerd van werk.

Gezien de korte periode dat ze in Nederland verblijven, is het niet verwonderlijk dat de *beheersing van de Nederlandse taal* te wensen overlaat. Toch zegt een op de drie Polen en Bulgaren het Nederlands wel goed te verstaan. Gezien hun korte verblijf is dit een aanzienlijk aandeel. Ondanks hun korte verblijf hebben veel recent gemigreerden hun best gedaan Nederlands te leren. Poolse migranten vaker via werk en taalcursussen, migranten uit Bulgarije vaker door dagelijkse interactie.

Twee van de drie Polen en Bulgaren zegt de taal niet of niet goed te verstaan. Van de Bulgaarse migranten zijn het de Turkse Bulgaren die de meeste problemen hebben met het Nederlands. Hetzelfde geldt overigens voor de Bulgaarse studiemigrant, maar zij volgen waarschijnlijk grotendeels Engelstalige studies en redden zich goed in het Engels. Veel recente (jonge) migranten uit Polen beheersen eveneens het Engels goed (en in mindere mate het Duits). Onder Turkse Bulgaren spreekt echter slechts 6% goed Engels. Dit betekent dat communicatie met autochtonen voor Turkse Bulgaren problematisch is. Tenzij ze een Turkse Nederlander als baas hebben, beperkt hun taalniveau hen tot het doen van ongeschoold werk waarvoor weinig communicatie nodig is.

We zagen in ons onderzoek dat de Polen en Bulgaren kort na hun migratie al veel *contacten met autochtone Nederlanders* onderhouden. Dit zijn doorgaans de minder diepgaande contacten, bijvoorbeeld met collega's op het werk. De hechtere contacten zijn vaak met herkomstgenoten. Voor wat betreft het mediagebruik ligt het zwaartepunt eveneens (nog) duidelijk bij het land van herkomst. De recente migranten zijn bovendien beduidend meer geïnteresseerd in de politiek in Polen of Bulgarije dan in de Nederlandse politiek. Ook is men nog nauwelijks actief in het verenigingsleven in Nederland, maar dat mag geen verrassing heten gezien de recente komst naar Nederland.

De gerichtheid op het herkomstland uit zich ook in transnationale activiteiten als het bezoeken van het herkomstland en het sturen van geld. Vooral de 'oudere' Polen en Bulgaren (de 36-60-jarigen) sturen vaak geld naar Polen of Bulgarije. Bovendien bezitten velen van hen een huis in het herkomstland: maar liefst de helft van de Poolse 36-60-jarigen en twee derde van hun Bulgaarse leeftijdsgenoten. Polen lijken wat vaker gericht op het herkomstland dan Bulgaren, de afstand naar Polen is natuurlijk ook kleiner dan die naar Bulgarije.

De recent gemigreerde Poolse migranten zijn overwegend katholiek en beschouwen zichzelf als vrij *religieus*. Het kerkbezoek onder de Polen is echter laag en is na migratie naar Nederland ook nog aanzienlijk afgenomen. Poolse migranten zijn duidelijk conservatiever dan autochtone Nederlanders over bijvoorbeeld zaken als echtscheiding en homoseksualiteit. Gezien de veel lagere opleiding van de recent gemigreerde Bulgaren, hun beperkte arbeidsmarktparticipatie en hun veelal Turkse achtergrond komt het wellicht als een verrassing dat de Bulgaren zichzelf als veel minder religieus zien dan de Polen en ook beduidend progressievere opvattingen hebben. Zowel de Bulgaarse oosters-orthodoxe christenen als de Bulgaarse moslims zien zichzelf als niet erg religieus en bezoeken nauwelijks de kerk of moskee. Dat deden ze overigens ook al niet voor hun migratie naar Nederland. Bovendien hebben zowel de Turkse Bulgaren als de etnische Bulgaren tamelijk progressieve opvattingen over echtscheiding en homoseksualiteit. De *sociaal-economische positie* van recent gemigreerde Turken uit Turkije is redelijk vergelijkbaar met die van de Turkse Bulgaren. Sociaal-cultureel gezien zijn er echter duidelijke verschillen. Turkse Bulgaren zijn duidelijk meer gericht op Nederland in termen van bijvoorbeeld sociale contacten, taal en politiek dan recent gemigreerde Turken uit Turkije. Zij denken ook duidelijk progressiever over echtscheiding en homoseksualiteit dan de recent gemigreerde Turken uit Turkije.

Hoe gaat het in Nederland in vergelijking met de situatie voor migratie?

Vooral Bulgaren hebben weliswaar een relatief zwakke *positie op de Nederlandse arbeidsmarkt*, maar hebben hun positie toch aanzienlijk verbeterd ten opzichte van de situatie voor migratie. Dat is ook niet verwonderlijk wanneer men bedenkt dat het bruto binnenlands product (bbp) in Bulgarije het laagst is binnen de Europese Unie (en nog minder dan de helft bedraagt van dat in Polen). Bulgaarse mannen hebben in Nederland veel vaker een baan dan zij in Bulgarije hadden en zijn minder vaak werkloos. Voor Bulgaarse vrouwen geldt dit echter niet. Met name de lageropgeleide Bulgaren en de Poolse en

Bulgaarse jongeren hebben veel vaker een baan dan zij hadden in Polen en Bulgarije. De tevredenheid met wat men verdient in Nederland ligt ook veel hoger dan voor migratie en dit geldt eveneens voor hun leefsituatie: 66% van de Bulgaren vindt dat deze is verbeterd na migratie. Onder de Polen geldt dit voor een minderheid (39%). Bulgaren zijn beduidend positiever dan Polen en de laagstopgeleide Bulgaren zijn het meest positief. Deze groep heeft duidelijk de minst gunstige uitgangssituatie (ook in Bulgarije zelf) en kan er dus alleen maar op vooruitgaan in Nederland. Zij voelen zich hier dan ook het vaakst van iedereen thuis.

Ondanks de tevredenheid met hun baan en inkomen in Nederland, ervaart met name een groot deel van de Polen *discriminatie*. Maar liefst 40% van de Polen denkt dat de eigen groep in Nederland wordt gediscrimineerd en tegen de 20% heeft zelf – in de paar jaar dat ze hier wonen – al te maken gehad met discriminatie. Onder de Bulgaren liggen deze aandelen duidelijk lager. Overigens vond dit onderzoek plaats vóór de ophef rond het ‘Polenmeldpunt’ van de Pvv. Het verschil tussen de Polen en de Bulgaren is wellicht te verklaren door de grotere zichtbaarheid van de Poolse groep in Nederland: zij zijn al langer in Nederland en leggen getalsmatig meer gewicht in de schaal.

Welk verblijfsperspectief heeft men?

Dit onderzoek geeft antwoord op de vraag waar migranten zelf hun toekomst zien. Verwachten ze in Nederland te blijven of weer terug te keren? Omdat we het onderzoek onder dezelfde migranten nog een keer zullen herhalen, zal dat onderzoek uitwijzen welke migranten daadwerkelijk in Nederland zijn gebleven. Daarover wordt in een vervolgstudie gerapporteerd (zie kader 1). Uit het huidige onderzoek blijkt dat van de Polen bijna de helft (45%) verwacht in Nederland te blijven wonen. Onder de Bulgaren geldt dit voor een kwart. Meer Polen dan Bulgaren hebben dus een langduriger verblijfsperspectief in Nederland voor ogen. Het betreft vooral degenen die hier met partner en kinderen zijn. Alleenstaanden blijken de afgelopen jaren veel vaker terug te zijn gekeerd dan gezinnen (zie Nicolaas 2011). We zien dus een duidelijke tweedeling in een groep die hier graag wil blijven en een groep die zeker terug denkt te gaan.

Binnen de Bulgaarse groep zijn het met name de laagopgeleiden (met maximaal basis-onderwijs) die van plan zijn in Nederland te blijven (59%). Zij zijn het meest tevreden over het leven hier en zien een duidelijke verbetering van hun levensstandaard sinds ze in Nederland wonen. In deze studie zagen we dat juist deze groep laagopgeleide Bulgaren in veel gevallen een kansarme groep is. Dat blijkt bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt, waar ze een ongunstige positie innemen. De veel kansrijkere Bulgaarse studiemigranten lijken nauwelijks geneigd om na afronding van hun studie in Nederland te blijven. Slechts een op de tien verwacht in Nederland te blijven wonen. Op veel andere indicatoren scoren zij ook het laagst: zij voelen zich bijvoorbeeld nauwelijks thuis in Nederland, vinden hun leefsituatie hier niet beter dan in Bulgarije en ervaren relatief veel discriminatie. De kleine groep kennismigranten uit Polen die werkzaam zijn in hogere kaderfuncties geeft aan dat zij verwachten te verhuizen naar een ander land dan Polen of Nederland.

Kader 1 Vervolgonderzoek

De vraag is hoe de recent gemigreerde Polen en Bulgaren verder hun weg gaan vinden in de Nederlandse samenleving. Verbeteren ze hun economische positie of gooit de economische recessie roet in het eten? Gaan ze beter Nederlands spreken? Gaan ze zich meer op Nederland en de Nederlanders richten? Nemen gevoelens van discriminatie af? Op deze vragen gaan we in een vervolgrapportage nader in. De migranten die nog in Nederland wonen, zijn dan inmiddels een tweede keer geïnterviewd (in 2012/2013) zodat we op een aantal terreinen kunnen kijken of en wat er veranderd is in hun leefsituatie. Omdat we de beschikking hebben over panelgegevens, kunnen we dit op individueel niveau vaststellen. Dat is in Nederland op de meeste integratie-indicatoren niet eerder mogelijk geweest. Een deel van de Polen en Bulgaren is inmiddels niet meer in Nederland (uitgeschreven uit het bevolkingsregister). In deze tweede studie gaan we daarom ook in op de verschillen tussen degenen die blijven en degenen die terugkeren. In hoeverre verschillen de blijvers en de retourmigranten in hun gezinssituatie, in hun sociaal-economische positie en in hun opvattingen en gedragingen? Zijn er bepaalde factoren te onderscheiden die maken of iemand blijft of terugkeert naar het herkomstland?

Slotbeschouwing

De recent gemigreerde Bulgaarse groep in Nederland is gemiddeld genomen duidelijk kansarmer dan de Poolse groep. Dit geldt met name voor de Turkse Bulgaren. Zij zijn doorgaans zeer laag opgeleid en hebben een zwakke positie op de Nederlandse arbeidsmarkt. Het aantal Bulgaren dat zich in Nederland vestigt, is echter beduidend kleiner dan het aantal Polen. Naast het feit dat Polen een veel hoger inwonertal heeft, dichter bij Nederland ligt dan Bulgarije en er al veel langer Polen naar Nederland komen, speelt mogelijk ook het verschil in juridische status een rol. Bulgaren mogen niet werken op de reguliere arbeidsmarkt zonder werkvergunning. Voor de Bulgaren is er pas in 2014 vrije toetreding tot de Nederlandse arbeidsmarkt, terwijl dit voor de Polen al sinds 2007 het geval is.

Ook de organisatie van de arbeidsmigratie is een belangrijk punt. Een groot deel van de Poolse migratie komt tot stand via uitzendbureaus. Bij de Bulgaren is dit niet het geval. Dat wil niet zeggen dat dit in de toekomst niet kan gaan veranderen wanneer uitzendbureaus een nieuwe markt zien in het bemiddelen van Bulgaarse arbeidskrachten. Tot op heden verloopt de arbeidsmigratie vanuit Bulgarije echter via informele netwerken: de zogenaamde kettingmigratie. Bulgaarse arbeidsmigranten werken in Nederland vaak voor een Turkse werkgever. De aanwezigheid van Turken in Nederland lijkt een aanzui-gende werking te hebben.

Of de instroom uit Bulgarije na 2014 – als geen tewerkstellingsvergunning meer nodig is – gaat toenemen is de vraag. De ontwikkelingen in de migratie vanuit Polen geven tot op heden geen aanwijzing dat dit zo zal zijn. Er is bij deze groep nauwelijks een extra piek te zien na 2007, toen voor de Polen geen tewerkstellingsvergunningen meer vereist waren: de instroom neemt vrij lineair toe sinds de toetreding van Polen tot de EU in 2004. Bulgaren migreren tot op heden vaak naar Zuid-Europese landen. Het zou

kunnen dat als gevolg van de slechte economische situatie in het zuiden van Europa deze migratiestromen opdrogen. Maar ook in Nederland zit de economie in zwaar weer.

De Europese Unie heeft vrij verkeer van werknemers hoog in het vaandel staan: men gaat naar plekken waar het werk is en vertrekt weer als het werk voorbij is. Aan vestigingsmigratie wordt in de EU weinig aandacht besteed. Toch is de vraag naar vestiging relevant. De geschiedenis heeft ons geleerd dat arbeidsmigratie altijd tot volgmigratie leidt. En dat is ook nu bij de Polen – en in mindere mate bij de Bulgaren – aan de gang. Zo gauw de gezinsvormende migratie is voltooid – en partner en kinderen ook in Nederland wonen – kan men er in de meeste gevallen vanuit gaan dat migranten blijven. Dit is zeker het geval wanneer de kinderen inmiddels in Nederland naar school gaan. Een belangrijk aandachtspunt voor de vestigers uit Polen en Bulgarije is taal. Het is duidelijk dat er veel problemen zijn in de communicatie, vooral voor de Bulgaren. In dat licht bezien is het jammer dat het inburgeringsstelsel niet open staat voor EU-burgers, des te meer omdat de wil om de Nederlandse taal te leren onder deze groep groot is. Het al dan niet volgen van een taalcursus hangt nu vaak af van een welwillende werkgever. Het faciliteren van Nederlandse lessen zal ten goede komen aan de participatie van deze groepen in de samenleving en op de arbeidsmarkt en bovendien onderbenutting van arbeidspotentieel tegengaan: veel met name Poolse hoogopgeleiden werken in Nederland momenteel onder hun opleidingsniveau. Het onvoldoende beheersen van de Nederlandse taal speelt daarbij waarschijnlijk een rol.

Naast deze vestigingsmigratie is tevens sprake van tijdelijke arbeidsmigratie. Het gaat om veelal jonge alleenstaande migranten die naar Nederland komen om geld te verdienen – bijvoorbeeld als seizoenswerker in de land- en tuinbouw. Uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) weten we dat de retournemigratie onder zowel de Polen als de Bulgaren aanzienlijk is. Deze groep komt om te werken en niet om te blijven. Een derde type migratie die we duidelijk kunnen onderscheiden in onze studie is de studiemigratie. Ook dit is tijdelijke migratie maar van een geheel andere orde. Het gaat om een soort elitemigratie van kansrijke jonge Bulgaren die geld genoeg hebben om in het buitenland te studeren en van plan zijn na de studie terug te keren naar hun land (of naar een derde land). Deze groep vertoont de meest zwakke bindingen met Nederland. Engbersen et al. (2011a, 2013) spreken met betrekking tot dit type migrant over *footloose* migratie. Overigens onderscheiden zij ook nog een vierde type migratie, het ‘transnationale type’. Er is volgens hen een groep migranten die heen en weer pendelt tussen Nederland en het herkomstland. Deze groep vinden wij echter niet zo duidelijk terug in onze bevindingen: slechts een kleine groep geeft aan te verwachten dit in de toekomst blijvend te gaan doen.

We constateerden dat zich onder de vestigers een groep laagopgeleide Bulgaren bevindt met de intentie in Nederland te blijven wonen. Zij zijn het meest tevreden over het leven hier en zien een duidelijke verbetering in levensstandaard sinds ze in Nederland wonen, terwijl zij naar Nederlandse maatstaven in een kansarme positie verkeren. In sociaal-economisch opzicht is hun positie zorgelijk te noemen. Ze werken in veel gevallen aan

de onderkant van de arbeidsmarkt of in het zwarte circuit, of het is onduidelijk hoe zij in hun inkomen voorzien. Deze Bulgaren verrichten veelal werk in de laagstbetaalde en minst gewaardeerde beroepen. Hoewel ook de Polen vaak in de relatief laaggewaardeerde beroepen werken, is de sociaal-economische positie van de Bulgaren beduidend zwakker. In sociaal-cultureel opzicht is het beeld echter anders. Deze laagopgeleide, met name Turkse Bulgaren die moslim zijn, zijn beduidend minder traditioneel – hechten weinig belang aan het geloof en hebben relatief progressieve opvattingen – bijvoorbeeld in vergelijking met Turkse Nederlanders, maar ook in vergelijking met de Poolse migranten.

De veel kansrijkere Bulgaarse studiemigranten lijken nauwelijks geneigd om na afronding van hun studie in Nederland te blijven. Zij voelen zich ook nauwelijks thuis in Nederland, vinden hun leefsituatie hier niet beter dan in Bulgarije en ervaren veel discriminatie. In het kader van toekomstige ontwikkelingen, zoals de vergrijzing van de beroepsbevolking, kan dit een interessante groep zijn om voor Nederland te behouden. Dit past ook in het kader van allerlei regelingen voor hoogopgeleide kennismigranten die de laatste jaren in het leven zijn geroepen. Hetzelfde geldt overigens voor de groep hoogopgeleide Polen. Zij werken in veel gevallen in Nederland – zoals gezegd – flink onder hun niveau. Dat maakt het er voor hen niet aantrekkelijker op in Nederland te blijven. Vanuit het oogpunt van de Nederlandse overheid is sprake van onderbenutting van dit arbeidspotentieel. Toch werkt ook een (klein) deel van de Polen in Nederland in hogere kaderfuncties, bijvoorbeeld als ICT'er of ingenieur. Deze groep heeft een tijdelijk verblijfsperspectief voor ogen, niet om uiteindelijk terug te keren naar Polen, maar om naar een derde land te verhuizen. Deze groep voldoet aan het profiel van de kennismigrant: hoog opgeleid, werkzaam in sectoren waar veel kennismigranten werken en mobiel op de (internationale) arbeidsmarkt. Ook deze groep zou je in het kader van beleid met betrekking tot het aantrekken en behouden van kennismigranten in Nederland willen houden.

Dit laat onverlet dat Nederlandse werkgevers daarnaast ook staan te springen om de lageropgeleide arbeidsmigranten. Veel banen in de industrie, land- en tuinbouw en schoonmaakbranche worden al sinds jaar en dag door migranten ingevuld. Recente pogingen van de overheid om (autochtone) bijstandsontvangers te bewegen in de tuinbouw te gaan werken, zijn moeizaam verlopen en grote aantallen zijn er niet mee gehaald. Gebleken is dat veel Nederlandse werkgevers graag Poolse arbeidsmigranten in dienst hebben. Of dat ook voor de Bulgaren geldt, is niet bekend.

De bevindingen uit dit onderzoek geven aan dat een tewerkstellingsvergunning niet lijkt bij te dragen aan de economische integratie van Bulgaren in Nederland. Een groot deel van de Bulgaren in Nederland heeft immers geen baan en als ze die al hebben, is het vaak in het informele circuit. Er zou hieruit geconcludeerd kunnen worden dat de instelling van een tewerkstellingsvergunning niet lijkt te werken, in de zin dat er alleen personen uit Bulgarije komen die hier een baan hebben. Ondanks de verplichting van een tewerkstellingsvergunning komen ze immers toch wel naar Nederland. De afschaffing van de tewerkstellingsvergunning zou er daarmee toe kunnen leiden dat de Bulgaren minder vaak zwart werken en zich daarentegen meer op de formele arbeidsmarkt gaan begeven.

Overigens merken we op dat de Bulgaren in Nederland zich allemaal weten te redden zonder afhankelijk te zijn van een uitkering.

In veel Europese landen wordt de discussie gevoerd in hoeverre de afschaffing van de beperkingen voor Bulgaren (en Roemenen) gaat leiden tot een nieuwe golf migranten. Tot nog toe is Nederland niet het meest in trek bij deze groepen. De kans lijkt aanwezig dat Bulgaren en Roemenen die niet langer aan het werk kunnen komen in Spanje en Italië, waar ze vooral naartoe zijn gemigreerd de laatste jaren, naar andere Europese landen gaan. Duitsland en Groot-Brittannië hebben de laatste jaren de meeste migranten uit deze landen ontvangen. In deze landen gaat het economisch ook beter dan in Nederland, wat een extra aantrekkingskracht zou kunnen uitoefenen. Zolang de inkomensverschillen tussen de landen in de EU groot blijven, blijft migratie binnen de EU zowel voor de migranten uit de ‘armere’ landen als voor werkgevers in de ‘rijkere’ landen aantrekkelijk.

Noot

- 1 Strikt genomen vallen onder de categorie ‘overige Bulgaren’ ook andere groepen zoals de Roma. Hun aandeel is echter zo klein dat het niet mogelijk is er apart over te rapporteren. In ons survey geeft 4% aan Roma te zijn. Overigens is dit precies ook het aandeel in de bevolking in Bulgarije.

1 Polen en Bulgaren in Nederland

1.1 Arbeidsmigratie vanuit Midden- en Oost-Europa naar Nederland

Sinds de uitbreiding van de Europese Unie naar het oosten zijn migratiestromen op gang gekomen vanuit Midden- en Oost-Europese landen (MOE-landen).¹ In 2012 kwamen bijvoorbeeld circa 18.400 Polen naar Nederland en 4400 Bulgaren, althans volgens de officiële statistieken. In werkelijkheid zijn het er meer, omdat lang niet iedereen zich inschrijft in het bevolkingsregister (Van der Heijden et al. 2011, 2013). Inmiddels vormt de Poolse groep veruit de grootste groep migranten die jaarlijks Nederland binnenkomt, ook in vergelijking met niet-westerse groepen. Van de migranten uit Midden- en Oost-Europa vormen migranten uit Bulgarije in omvang de tweede groep.²

Het in goede banen leiden van de instroom van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa is een van de kernpunten van het kabinetsbeleid, zo blijkt uit een brief van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) aan de Tweede Kamer in 2011 (szw 2011). Met name over de Bulgaarse groep is in Nederland nog weinig informatie beschikbaar, maar ook over de Polen is behoefte aan meer kennis. Dit rapport wil in deze behoefte voorzien. De bedoeling is een in hoofdzaak beschrijvende rapportage te vervaardigen waarbij de volgende vraag centraal staat: *Wat is de leefsituatie van de recent binnengekomen migranten uit Polen en Bulgarije?* Deze rapportage is geschreven op verzoek van de Directie Integratie en Samenleving van het ministerie van szw.

1.2 Eerder onderzoek naar MOE-landers in Nederland

Met de instroom van migranten uit de MOE-landen nam ook het onderzoek onder deze groepen een vlucht. Met name naar de Poolse migranten in Nederland zijn reeds een aantal onderzoeken uitgevoerd (bv. Weltevrede et al. 2009; Korf 2009; Dagevos 2011; Engbersen et al. 2011a). Onderzoek naar Bulgaren in Nederland is tot dusverre schaars (maar zie Engbersen et al. 2011a). In deze paragraaf bespreken we in het kort de belangrijkste onderzoeken die er de afgelopen jaren zijn uitgevoerd.

Eerder scp-onderzoek onder Polen: het sing-onderzoek

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (scp) bracht in 2011 een rapport uit over de positie van Polen in Nederland (Dagevos 2011). De rapportage baseerde zich op enquêtegegevens verzameld in het kader van het Survey Integratie Nieuwe Groepen (sing), uitgevoerd in 2009. In het sing zijn – naast een aantal andere migrantengroepen – circa 600 Polen geïnterviewd die zich niet langer dan zes jaar geleden in de gemeentelijke basisadministratie (gba) hebben ingeschreven. Het gaat om personen van Poolse herkomst van 15 jaar en ouder die op 1 juli 2009 in de gba stonden geregistreerd en die zich op 1 januari 2004 of later voor het eerst in de gba hadden ingeschreven. Alleen degenen die van plan zijn langer dan vier maanden in Nederland te verblijven zijn verplicht zich in te schrijven in de gba. Dit betekent dat in het sing-onderzoek Polen met een langdurig verblijfsperspectief sterk zullen zijn vertegenwoordigd. Dit is ook duidelijk gebleken.

Er is sprake van een fors aandeel dat van plan is in Nederland te blijven en ook vaak al met partner en/of kinderen in Nederland woont. Met betrekking tot de arbeidsmarkt bleek er reden tot zorg. Het onderzoek liet zien dat de werkloosheid onder deze migrantengroep aanzienlijk is en dat de Polen die wel werken dit veelal in tijdelijke banen doen in sectoren die gevoelig zijn voor de conjunctuur. Ook bleek de beheersing van de Nederlandse taal een probleem voor deze nog niet zo lang in Nederland woonachtige Polen.

Onderzoek Erasmus Universiteit

De Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) heeft tussen november 2009 en januari 2011 een onderzoek uitgevoerd in negen Nederlandse gemeenten (Breda, Den Haag, Dordrecht, Hillegom, Katwijk, Moerdijk, Rotterdam, Westland en Zundert). In totaal zijn 629 arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa geïnterviewd. Het betreft 353 Poolse arbeidsmigranten, 164 Bulgaarse en 112 Roemeense. De aantallen zijn relatief laag, met name onder de Bulgaarse en Roemeense groep. Maar het is tot op heden wel het eerste kwantitatieve onderzoek onder deze twee migrantengroepen. De opzet van het EUR-onderzoek is anders dan dat van het SING-onderzoek. Er is niet uitgegaan van een representatieve steekproef van in de GBA geregistreerde Polen. De onderzoekers hebben respondenten geworven op plekken waarvan bekend was dat er veel MOE-landers verblijven, zoals in bepaalde buurten, supermarkten, kerken of verenigingen. Ook is geworven in een 'Polenhotel' in de gemeente Westland en een bungalowpark in de gemeente Zundert. Er is gebruik gemaakt van de 'sneeuwbalmethode', waarbij respondenten gevraagd is of ze nog meer landgenoten kennen die geïnterviewd willen worden. In dit onderzoek zijn dus zowel arbeidsmigranten geïnterviewd die wel staan ingeschreven in de GBA als arbeidsmigranten die dat niet zijn. Het onderzoek geeft als gevolg daarvan vooral een beeld van de categorie arbeidsmigranten (en minder van bijvoorbeeld studie- of gezinsmigranten). Ook is het zo dat de geïnterviewde arbeidsmigranten een meer tijdelijk verblijfsperspectief voor ogen hebben dan de respondenten in het SING-onderzoek. Uit het EUR-onderzoek komt onder andere naar voren dat de positie van Bulgaren in Nederland ongunstig is, meer dan die van de Polen. Het blijkt een relatief laag opgeleide groep met problemen op het terrein van bijvoorbeeld huisvesting, illegaliteit en werkloosheid (zie Engbersen et al. 2011a voor het overkoepelende rapport; en Burgers et al. 2011; Engbersen et al. 2011b; Snel et al. 2010, 2011 voor deelrapporten over Den Haag, Rotterdam, het Westland en West-Brabant).

Eerdere onderzoeken

Voor het SCP- en het EUR-onderzoek zijn reeds enkele onderzoeken verschenen over de positie van migranten uit Midden- en Oost-Europa. Het Risbo publiceerde een tweetal onderzoeken over de positie van arbeidsmigranten uit Oost-Europa (zie De Boom et al. 2008; Weltevrede et al. 2009). Daarnaast zijn twee onderzoeken over de positie van Polen in Nederland verschenen (Korf 2009; TNS/NIPO 2009). Het zijn alle vier kwantitatieve onderzoeken waarbij andere kanalen dan de GBA zijn gebruikt om migranten te werven. Respondenten werden veelal benaderd op plaatsen waar veel Polen samenkomen. Dit heeft samen met het onderzoek van Engbersen et al. (2011a) geleid tot een goed beeld van de positie van Poolse arbeidsmigranten met een tijdelijk verblijfsperspectief.

1.3 Onderzoeksgegevens

Internationaal onderzoek naar integratieprocessen

In deze studie wordt gebruikgemaakt van gegevens verzameld in het kader van het survey *early Socio-Cultural Integration Processes among new immigrants in Europe* (SCIP). Dit is een internationaal survey naar vroege integratieprocessen van migranten die recent naar Nederland, Duitsland, Engeland en Ierland zijn gekomen. De focus in het internationale onderzoek ligt op sociaal-culturele integratie (met name identificatieprocessen) en de wisselwerking met structurele integratie (bv. positie op de arbeidsmarkt). De dataverzameling in de vier landen wordt gefinancierd binnen het NORFACE Integratie Programma (zie Diehl et al. 2009). Het SCIP is een longitudinaal panelonderzoek waarin migranten binnen anderhalf jaar na binnenkomst in een land worden geïnterviewd (eerste golf) en na anderhalf jaar nog een keer (tweede golf) om te kunnen bepalen hoe integratieprocessen op individueel niveau verlopen. Het SCIP onderzoek is opgezet als de Europese tegenhanger van het New Immigrant Survey (NIS) in de Verenigde Staten (Jasso et al. 2000). In dit Amerikaanse survey worden legaal toegelaten immigranten door de tijd gevolgd en meerdere malen geïnterviewd. Het idee achter zowel het NIS als het SCIP is om zicht te krijgen op de dynamiek van vroege integratiepatronen onder nieuwe migranten.

Het Nederlandse SCIP-onderzoek

De doelpopulatie van het SCIP-onderzoek bestaat uit volwassen migranten tussen de 18 en 60 jaar die binnen achttien maanden na migratie naar een van de vier bestemmingslanden (Nederland, Duitsland, Engeland, Ierland) voor de eerste keer worden geïnterviewd. In Nederland gaat het om personen die zich minder dan anderhalf jaar geleden hebben ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie (GBA). Seizoenswerkers die van plan zijn kort te verblijven – en dus niet staan ingeschreven in de GBA – zijn daarmee niet in het onderzoek vertegenwoordigd. In Nederland is onderzoek gedaan onder recent gemigreerde Polen en Bulgaren. Daarnaast is ook onderzoek gedaan onder recent gemigreerde Turken, die we in dit onderzoek als vergelijkingsgroep gebruiken.³ In het onderzoek is een uitgebreide vragenlijst afgenomen met informatie over demografische kenmerken, woonsituatie, opleiding, werk, inkomen, taalbeheersing, identificatie, contact en gepercipieerde discriminatie (Lubbers et al. 2011). In deze rapportage presenteren we de situatie van Poolse en Bulgaarse migranten vrij kort na migratie.

Ten opzichte van eerder onderzoek heeft het SCIP onderzoek duidelijk een aantal sterke kanten. Allereerst is niet eerder onderzoek gedaan naar migranten die nog maar zo kort in Nederland verblijven. Dit maakt het mogelijk hun 'startsituatie' – nog zo min mogelijk vertekend of veranderd door activiteiten en gebeurtenissen na hun migratie – goed in kaart te brengen. Ten tweede is het panelkarakter een sterk punt van dit onderzoek. Voor het eerst is het mogelijk inpassingprocessen van migranten te volgen: hoe verloopt de integratie? De uitgebreide vragenlijst maakt het mogelijk dit voor veel verschillende dimensies te bekijken. Een derde pluspunt betreft de onderzochte groepen. Het was niet eerder mogelijk een representatieve steekproef van Poolse en Bulgaarse in GBA ingeschreven migranten met elkaar – en met andere recent binnengekomen migranten – te vergelijken.

Het onderzoek heeft echter ook beperkingen. We kunnen bijvoorbeeld uitsluitend een beeld geven van de migranten die zich in de GBA hebben ingeschreven en dus niet van degenen die dat niet hebben gedaan. Wie van plan is om meer dan vier maanden in Nederland te verblijven, moet zich inschrijven in de gemeentelijke basisadministratie. We weten echter dat er beduidend meer Polen en Bulgaren in Nederland wonen dan er in de gemeentelijke basisadministratie zijn ingeschreven. Degenen die korter dan vier maanden blijven hoeven zich niet in te schrijven en van degenen die wel langer blijven, schrijft ook lang niet iedereen zich in. We beschrijven dus maar een deel van de in Nederland verblijvende populatie.

In kader 1.1 laten we zien wat de regelgeving met betrekking tot migratie vanuit Polen en Bulgarije ten tijde van dit onderzoek is. Dit geeft niet alleen een beeld van wie wel en wie niet tot de doelpopulatie van het onderzoek behoren, maar is ook van belang bij de interpretatie van de onderzoeksbevindingen.

Kader 1.1 Regelgeving voor migranten uit Polen en Bulgarije in Nederland

Toegang tot werk

Polen is op 1 mei 2004 toetreden tot de Europese Unie (EU) en Bulgarije op 1 januari 2007. Vanaf toetreding kunnen inwoners uit deze landen zich vrij vestigen in Nederland. Vanaf het moment van toetreding bestaan er eveneens geen beperkingen meer om als zelfstandig ondernemer aan de slag te gaan. Dit geldt echter wel voor het in loondienst komen werken. Poolse immigranten hadden tot 1 mei 2007 een tewerkstellingsvergunning (twv) nodig om als werknemer aan de slag te gaan. Sinds die datum is de arbeidsmarkt vrij toegankelijk voor Polen. Bulgaren hebben nog steeds een tewerkstellingsvergunning nodig voor een baan in loondienst. Deze beperking wordt per 1 januari 2014 opgeheven. Dan kunnen ook Bulgaren zonder vergunning in Nederland werken.

Een tewerkstellingsvergunning (twv) dient te worden aangevraagd door de Nederlandse werkgever die een werknemer uit het buitenland in loondienst wil nemen. Een twv is nodig op grond van de Wet arbeid vreemdelingen (Wav) en dient te worden aangevraagd bij UWV WERKbedrijf. Een werknemer kan de twv niet zelf aanvragen. Er moet sprake zijn van arbeid in loondienst op basis van een arbeidsovereenkomst. De werknemer moet minimaal het wettelijk minimumloon verdienen. Ook gezinsleden van de arbeidsmigrant hebben een twv nodig om te kunnen werken.

De werkgever is overigens wettelijk verplicht eerst werknemers te zoeken waarvoor geen twv nodig is (het zogenoemde prioriteitsgenietend aanbod). Bij de aanvraag van de twv dient hij of zij te bewijzen dat eerst minstens vijf weken is gezocht naar personeel waarvoor geen twv nodig is. Voor moeilijk te vervullen functies moet minimaal drie maanden zijn gezocht. Minimaal vijf weken voor de aanvraag van de twv moet de vacature gemeld worden bij het UWV.

Een overige vereiste is dat de buitenlandse werknemer huisvesting moet hebben. Een inlener hoeft geen twv aan te vragen als de werkgever personeel inhuurt via een ander bedrijf of een uitzendbureau dat al over een tewerkstellingsvergunning beschikt. Bulgaren zijn vrij op de arbeidsmarkt als zij in Nederland wonen en ten minste twaalf aaneengesloten maanden zijn toegelaten op de arbeidsmarkt. Er is dan geen twv meer nodig.

Kader 1.1 (vervolg)

Inschrijving in de GBA en bij de IND

Personen met de nationaliteit van een EU-lidstaat hebben voor hun verblijf in Nederland geen verblijfsdocument meer nodig, maar moeten zich – als ze langer dan 3 maanden willen blijven – wel melden bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). Dit geldt dus voor alle EU-burgers en hun eventuele meegekomen gezinsleden (partner en/of kinderen). De IND toetst of aan de voorwaarden van de richtlijn is voldaan en schrijft hen in in de Vreemdelingenregistratie. Ze moeten daarbij aantonen dat ze in hun eigen onderhoud voorzien of dat hun partner voldoende middelen heeft om in hun onderhoud te voorzien.

De meldplicht geldt tot 1 januari 2014 niet voor de Bulgaren. Zij kunnen een bewijs van rechtmatig verblijf aanvragen. Dit is een aanvraag om toetsing aan het EU-gemeenschapsrecht. Als men vijf jaar of langer ononderbroken rechtmatig in Nederland verblijft, komt men in aanmerking voor het verblijfsdocument 'Duurzaam verblijf burgers van de Unie'.

Ook inschrijving in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) van de gemeente waar men woont, is verplicht als men van plan is langer dan vier maanden in Nederland te wonen. Men is verplicht dit binnen vijf dagen na aankomst in Nederland te doen. Als men voor langer dan acht maanden uit Nederland vertrekt, dient men zich uit de GBA uit te schrijven. Deze periode hoeft overigens niet aaneengesloten te zijn (binnen een jaar minstens acht maanden in het buitenland). Ook als men een huis aanhoudt in Nederland dient men zich uit te schrijven.

Inschrijving in de GBA en melding bij de IND zijn verplicht, maar als men zich niet inschrijft heeft dit geen gevolgen voor het verblijfsrecht in Nederland. Het verblijfsrecht ontstaat namelijk van rechtswege; men mag in Nederland verblijven op grond van het EU-verdrag, ook al schrijft men zich niet in. In het wetsvoorstel Basisregistratie Persoonsgegevens (BPR) – op 16 april 2013 aangenomen door de Tweede Kamer – is een boeteclausule opgenomen voor het niet-registreren in de GBA. Verder kan een onredelijk beroep op sociale voorzieningen ertoe leiden dat de IND het verblijfsrecht van een EU-burger intrekt en hij/zij moet vertrekken uit Nederland.

(Bron: www.rijksoverheid.nl; www.ind.nl; diverse IND-brochures; www.werk.nl)

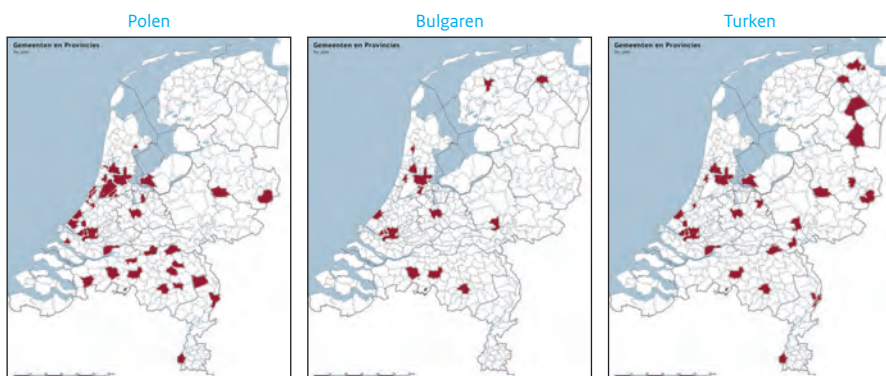
Representativiteit van het onderzoek

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft een steekproef getrokken uit de populatie Poolse en Bulgaarse en ook Turkse migranten die zich in de GBA inschreven tussen april 2009 en december 2010 in gemeenten waar meer dan 25 migranten uit de betreffende populatie naartoe zijn gemigreerd.⁴ De populatie bestond uit bijna 12.500 Polen, iets meer dan 3000 Bulgaren en bijna 4000 Turken: dit zijn de totale aantallen die in de betreffende periode naar Nederland kwamen (zich in de GBA inschreven) en zich vestigden in gemeenten met meer dan 25 nieuwe migranten uit deze groepen. Omdat de Polen verspreid bleken over meer dan 100 Nederlandse gemeenten, zijn onder deze groep bovendien alleen de gemeenten geselecteerd met meer dan 25 nieuwe migranten in de steekproef.⁵ Het onderzoek is uitgevoerd onder Polen in 38 Nederlandse gemeenten, Bulgaren in 16 Nederlandse gemeenten en Turken in 29 Nederlandse gemeenten (zie figuur 1.1). Aangezien de omvang van de groep binnengekomen migranten in de betreffende periode relatief gering was, is een aanzienlijk deel van de onderzoekspopulatie

benaderd: uit de populatie Poolse migranten in de 38 gemeenten is 27% benaderd. Uit de populatie Bulgaren naar de 16 gemeenten is 49% benaderd. Van alle nieuwe Turkse migranten is 37% benaderd. De kans om als nieuwe migrant in het onderzoek te zijn opgenomen, is dus hoog.

Figuur 1.1

Gemeenten waar het SCIP-onderzoek is uitgevoerd: Poolse, Bulgaarse en Turkse recente migranten (2011)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Het veldwerk lag in handen van Motivaction. De interviews vonden plaats tussen november 2010 en juni 2011. Omdat Polen en Turken centraal staan in het internationale SCIP-onderzoek, zijn onder die twee groepen ook in Nederland de hoogste aantallen gerealiseerd. In totaal zijn face-to-face interviews afgenomen met 874 Polen, 456 Bulgaren en 830 Turken. Allemaal door interviewers uit de eigen herkomstgroep in de eigen herkomsttaal (Motivaction 2011).

Wanneer de migranten thuis werden getroffen, was hun bereidheid mee te werken bijzonder groot. Aan de deur waren de weigeringspercentages 15% onder de Polen, 14% onder de Bulgaren en 9% onder de Turken. Het onderzoek onder de recente migranten toonde aan dat veel Bulgaarse en Poolse migranten niet (meer) woonachtig waren op het adres verkregen uit de GBA. Het betrof hier ongeveer een derde van de Poolse en Bulgaarse adressen. Onder de recent gemigreerde Turken lag dit percentage op 15%. Tijdens het veldwerk zijn de verhuisden binnen Nederland opnieuw in de GBA getraceerd en op hun nieuwe adres benaderd.

Daarnaast werd op een flink deel van de adressen niemand thuis aangetroffen (22% onder de Polen en 27% onder de Bulgaren). Het is mogelijk dat ook op deze adressen de migranten niet meer woonachtig zijn. Van de te benaderen respondenten was de respons het hoogst onder de Turken (67%). De respons onder de Polen lag op 53% en onder de Bulgaren op 46%.

Of de respons representatief is voor de recent gemigreerden is onderzocht op basis van een aantal populatiekenmerken van deze groep (die zich in de betreffende periode in de GBA inschreef). Uit deze non-responsanalyse is gebleken dat de afwijkingen beperkt zijn (zie de tabellen in bijlage B1, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport). Onder de Polen en Bulgaren bleek de respons representatief naar geslacht en leeftijd. Onder de Turken deden wat meer vrouwen mee dan op basis van de populatiekenmerken verwacht kon worden. Onder de Polen, Bulgaren en Turken is er een oververtegenwoordiging van migranten uit de grote steden uit het westen van het land. Het CBS heeft de steekproef gewogen naar de populatie op basis van geslacht, leeftijd en regio. In dit rapport laten we steeds de gewogen gegevens zien.

1.4 Thematiek en werkwijze

Om aan de kennisbehoefte over de recent gemigreerde Polen en Bulgaren te kunnen voldoen, richten we ons in deze rapportage op twee vragen: 1) Wat zijn de kenmerken van degenen die binnenkomen? en 2) Hoe ziet hun leefsituatie er in Nederland uit (kort) na hun migratie?

Hulpbronnen en preferenties van recente migranten: vestigingsperspectief

De eerste onderzoeksvraag is een vraag naar de samenstelling van de populatie Polen en Bulgaren die het land binnenkomt. Welke kenmerken nemen ze mee uit het land van herkomst? Wat zijn hun hulpbronnen? Wat is bijvoorbeeld hun opleidingsniveau en wat voor baan hadden ze in het land van herkomst? Een tweede onderwerp waaraan we bij de beantwoording van deze eerste onderzoeksvraag aandacht besteden, is dat van het verblijfsperspectief van de Poolse en Bulgaarse migranten. Vanuit welke motieven zijn ze naar Nederland gekomen? Zijn ze alleen gekomen of hebben ze hun gezin meegenomen? Wat is hun verblijfsperspectief: zijn ze van plan te blijven? Zijn ze tevreden met hun migratiebeslissing?

Leefsituatie van recente migranten (vlak) na binnenkomst

Hier bezien we hoe Poolse en Bulgaarse migranten terecht zijn gekomen vrij kort na hun migratie naar Nederland. We kijken daarbij enerzijds naar de structurele inpassing van migranten. Hoe is de woonsituatie? Hoe staat het met het verwerven van de Nederlandse taal? Vinden ze een baan? Anderzijds onderzoeken we hoe het ervoor staat met de sociaal-culturele inbedding in Nederland. Het gaat dan om zaken als de contacten met herkomstgenoten en Nederlanders, het belang van religie, morele opvattingen, de tevredenheid met het leven in Nederland, identificatieprocessen en het al dan niet ervaren van discriminatie.

Verschillen tussen en binnen de Poolse en Bulgaarse groep

We gaan niet alleen in op verschillen tussen Polen en Bulgaren in Nederland, maar ook op verschillen binnen de groepen. De belangrijkste uitsplitsingen die we maken zijn die naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en migratiemotief (voor zover de aantallen dit toelaten).

Binnen de Bulgaarse groep maken we steeds onderscheid tussen de Turkse Bulgaren en de ‘etnische’ Bulgaren. Ongeveer de helft van de door ons ondervraagde Bulgaren behoort tot de Turkse minderheid in Bulgarije. Ook de Bulgaarse studiemigranten, die in belangrijke mate in ons onderzoek zijn vertegenwoordigd (zie hoofdstuk 2), worden apart onderscheiden. Deze studiemigranten zijn overigens ook van etnisch Bulgaarse origine.

Binnen de Poolse groep maken we een nader onderscheid naar duur van verblijf in Nederland. Het blijkt dat voornamelijk onder de Poolse respondenten er een aanzienlijke groep is die zelf aangeeft al langer in Nederland te zijn, maar zich wel na april 2009 heeft ingeschreven. Inschrijving in de GBA en daadwerkelijke verblijfsduur komen dus niet altijd overeen. Dit is overigens ook naar voren gekomen in het veldwerk onder de Polen in het SING-onderzoek. Het valt niet te achterhalen wat de reden is voor deze discrepantie. Misschien woonden ze op grond van een tewerkstellingsvergunning al langere tijd in Nederland en schreven zij zich pas later in. Op basis van de daadwerkelijke verblijfsduur maken we daarom in dit rapport voor de Polen steeds een onderscheid tussen degenen die er korter dan twee jaar zijn en degenen die er tussen de twee en vier jaar zijn. Degenen die aangaven langer dan vier jaar in Nederland te zijn, nemen we niet mee in onze analyses.⁶ De focus ligt immers op recent naar Nederland gemigreerde Polen (en Bulgaren). Overigens is het niet zo dat degenen die al langer in Nederland zijn, zich pas na toetreding tot de EU zijn gaan inschrijven. Degenen die zeggen al langer in Nederland te verblijven dan ze in de GBA staan ingeschreven, zeggen wel altijd na datum van toetreding naar Nederland te zijn gekomen.

We passen in dit onderzoek twee vergelijkingsrichtingen toe met betrekking tot de door ons onderzochte Polen en Bulgaren.

Vergelijking met recent gemigreerde Turken uit hetzelfde onderzoek

We vergelijken de Poolse en Bulgaarse migranten met recente migranten uit Turkije. Dit doen we omdat de helft van de ondervraagde Bulgaren van etnisch Turkse herkomst is. Het voordeel van deze vergelijking is dat deze groep ook in het SCIP-onderzoek is ondervraagd vanuit hetzelfde design en met identieke vraagstellingen. De bevindingen voor de recent gemigreerde Turken kunnen we bovendien naast veel onderzoek onder de gevestigde Turkse groepen plaatsen. Dit biedt een solide vergelijkingsbasis (Gijsberts en Dagevos 2009; Gijsberts et al. 2012). Polen en Bulgaren komen in hoofdzaak naar Nederland voor het verrichten van arbeid (in samenhang daarmee komt ook gezinsmigratie voor). Turken komen de laatste jaren veelal vanuit gezinsmotieven (als huwelijksmigrant). Een vergelijking tussen deze groepen maakt het mogelijk de vraag te beantwoorden of verschillen tussen beide groepen in hun inpassing in de Nederlandse samenleving samenhangen met de verschillen in migratiemotieven.

In de tabellen die we in het rapport presenteren, zullen we de vergelijking met de Turkse groep maken voor een aantal kernindicatoren, door de percentages en gemiddelden naast die voor de Polen en Bulgaren te plaatsen.

Vergelijking met Polen en Bulgaren uit ander onderzoek

We vergelijken met Polen en Bulgaren uit andere onderzoeken. Voor Polen en Bulgaren betreft dit voornamelijk het onderzoek van Engbersen et al. (2011a), waarin de niet-ingeschreven (tijdelijke) arbeidsmigranten oververtegenwoordigd zijn. In het SCIP-onderzoek zijn personen met een langduriger verblijfsperspectief waarschijnlijk sterker vertegenwoordigd, omdat de doelpopulatie uit in de GBA ingeschreven personen bestaat. Alleen voor de Polen vergelijken we daarnaast ook met het onderzoek van Dagevos (2011), dat net als het SCIP-onderzoek uitsluitend gericht is op de ingeschreven Polen, maar dan degenen die in een eerder stadium naar Nederland zijn gemigreerd (tussen 2004 en 2009) en ook al langer in de GBA konden zijn ingeschreven (maximaal zes jaar). Waar relevant plaatsen we onze bevindingen eveneens naast de al eerder genoemde onderzoeken onder MOE-landers (bv. Korf 2009; Weltevrede et al. 2009; De Boom et al. 2010). Waar mogelijk zullen we de uitkomsten met elkaar vergelijken. De vergelijking met bevindingen met betrekking tot Polen en Bulgaren in andere onderzoeken maken we steeds in de tekst van de betreffende hoofdstukken.

Noten

- 1 Tot de MOE-landen worden gerekend: Polen, Tsjechië, Hongarije, Slowakije, Slovenië, Estland, Letland en Litouwen (in 2004 tot de EU toegetreden) en Roemenië en Bulgarije (in 2007 toegetreden).
- 2 Per 1 januari 2013 waren er circa 21.000 Bulgaren in Nederland ingeschreven. De omvang van de populatie uit de overige MOE-landen ligt lager: 19.500 Hongaren, 18.000 Roemenen en 15.000 Tsjechen en Slowaken. Overigens zijn er ook relatief veel personen uit de voormalige Sovjet Unie in Nederland (circa 69.000). Het grootste deel van hen valt echter niet onder de MOE-landers (met uitzondering van de Letten, Litouwers en Esten).
- 3 Er zijn ook recente migranten uit Marokko, Suriname en de Antillen geïnterviewd. Aangezien de aantallen onder deze groepen relatief laag zijn, bespreken we deze groepen niet in deze rapportage.
- 4 Er zijn twee deelsteekproeven getrokken, één aan het begin van het veldwerk en één tussentijds. Dit om de kans dat de respondenten nog te traceren zijn zo groot mogelijk te maken. Bij de tweede steekproef zijn de adressen van de eerste steekproef wederom gecontroleerd om te bekijken of men nog op hetzelfde adres woonde. Indien men inmiddels verhuisd was, werd de respondent op het nieuwe adres benaderd.
- 5 Dit is gedaan uit veldwerktechnische overwegingen.
- 6 Circa 120 Polen en 50 Bulgaren vallen door het criterium korter dan vier jaar in de GBA ingeschreven buiten het onderzoek.

2 Demografische ontwikkelingen

2.1 Polen en Bulgaren in Nederland

Op 1 mei 2004 trad Polen (samen met negen andere Europese landen zoals Hongarije, Tsjechië en Slowakije) toe tot de Europese Unie (EU). Vanaf die datum konden Polen zonder verblijfsvergunning in Nederland komen wonen. Om te kunnen werken was tot 1 mei 2007 nog wel een tewerkstellingsvergunning nodig. Vanaf die datum zijn Polen vrij om in Nederland te komen wonen en werken. Op 1 januari 2007 traden Bulgarije en Roemenië toe tot de EU. Vanaf die datum kunnen Bulgaren zich dus ook vrij vestigen. Zij hebben echter nog wel een tewerkstellingsvergunning nodig. Die bepaling wordt op 1 januari 2014 afgeschaft. Vanaf die datum kunnen Bulgaren dus net als de Polen in Nederland werken zonder dat daarvoor een vergunning nodig is.

Hoewel de komst van Polen naar Nederland al verder teruggaat in de tijd – denk aan de zogenaamde ‘Poolse bruiden’, die vanwege een autochtoon Nederlandse man naar Nederland kwamen – heeft de toetreding tot de EU voor een aanzienlijke nieuwe instroom vanuit Polen gezorgd. Ook het aantal Bulgaren is – hoewel van veel bescheidener omvang – sinds 2007 toegenomen. In dit hoofdstuk gaan we in op deze en andere demografische ontwikkelingen. In paragraaf 2.2 richten we ons op de gehele Poolse en Bulgaarse groep in Nederland. Op basis van statistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) schetsen we de immigratie en emigratie, noemen we de belangrijkste migratiemotieven en bespreken we de omvang van de Poolse en Bulgaarse groep in Nederland. In paragraaf 2.3 richten we ons specifiek op de recent gemigreerde Polen en Bulgaren. Dit doen we op basis van onze surveygegevens. We bekijken hoe beide groepen zijn samengesteld, uit welke Poolse en Bulgaarse regio's ze komen, of ze alleen gemigreerd zijn of met hun gezin en hoe hun migratiehistorie eruit ziet. In paragraaf 2.4 gaan we in op het wonen in Nederland. Hoe zit het met de spreiding van beide groepen over Nederland en hoe is hun woonsituatie? Voor we deze vragen beantwoorden, geven we in kader 2.1 een beeld van de economische situatie in Polen en Bulgarije zelf en vergelijken we die met de situatie in Nederland.

Kader 2.1 De economische situatie in Polen en Bulgarije in vergelijking met Nederland

Polen en Bulgarije hebben een beduidend lager bruto binnenlands product (bbp) per hoofd van de bevolking dan Nederland (zie tabel 2.1). Het bbp van Bulgarije is het laagst binnen de Europese Unie en bedraagt zelfs nog minder dan de helft van dat in Polen. De economie van Nederland kende vooral in 2009 een behoorlijke krimp. De krimp in Bulgarije was in dat jaar nog wat sterker. In Polen is in de jaren dat de Poolse migranten uit het SCIP-onderzoek naar Nederland kwamen het bbp echter alleen maar gegroeid.

De werkloosheid ligt in beide landen hoger dan in Nederland. Dat geldt in het bijzonder voor de jeugdwerkloosheid. Vooral in Bulgarije is de jeugdwerkloosheid sterk toegenomen van 2009 tot 2011. Maar liefst een kwart van de jongeren in zowel Polen als Bulgarije is werkloos. In Nederland was in die periode nog geen 8% van de jongeren werkloos.

Tabel 2.1

Een aantal economische indicatoren in Polen, Bulgarije en Nederland, 2009-2011
(in absolute aantallen en procenten)

	Polen			Bulgarije			Nederland		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
bbp per hoofd van de bevolking	7800	8000	8300	3500	3500	3700	32.700	33.100	33.300
bbp verandering	+1,5	+2,9	+4,3	-5,0	+1,1	+4,2	-4,2	+1,1	+0,5
werkloosheid	8,2	9,6	9,7	6,8	10,2	11,2	3,7	4,5	4,4
jeugdwerkloosheid	20,6	23,7	25,8	16,2	23,2	26,6	7,7	8,7	7,6

Bron: Eurostat (2013a)

2.2 Immigratie, emigratie en omvang van de Poolse en Bulgaarse groep in Nederland

Toenemende immigratie

Sinds de toetreding van Polen tot de Europese Unie neemt de immigratie van Poolse migranten naar Nederland jaarlijks sterk toe (figuur 2.1). In 2011 kwamen er 19.000 Poolse migranten naar Nederland. In 2012 is een lichte afname zichtbaar: er kwamen 18.400 Polen naar Nederland. Dit lijkt een gevolg van de economische crisis te zijn. Ook het aantal Bulgaarse migranten is sinds de toetreding van dat land tot de EU in 2007 toegenomen. De instroom van Bulgaren in Nederland is echter sinds die tijd vrij stabiel gebleven op rond de 5.000 migranten per jaar en ligt daarmee ver onder het aantal Polen dat jaarlijks naar Nederland komt (en waarvan de instroom ook nog eens jaarlijks toenam). Overigens zien we ook in de migratie vanuit Bulgarije een lichte afname tussen 2011 en 2012.

Zowel Polen als Bulgarije kent de laatste jaren economische groei (zie tabel 2.1). Polen had in 2011 zelfs de sterkste groei van de economie van heel Europa en was aan het begin van de recessie in 2009 het enige land in de Europese Unie dat geen economische

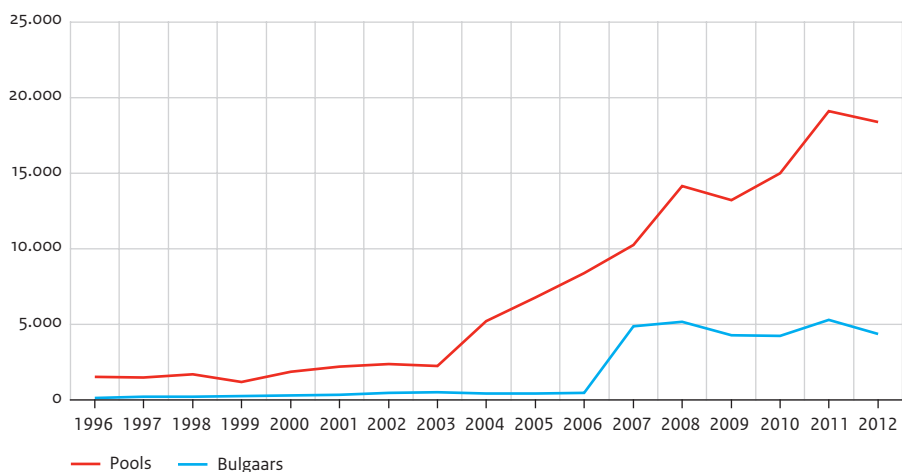
recessie kende (de Volkskrant 2012). Maar de hoge werkloosheidscijfers in beide landen – vooral onder jongeren – en het vergelijkenderwijs lage bruto binnenlands product laten zien dat het voor inwoners uit beide landen opportuun is in een ander land te gaan werken: er is meer werk en er is meer geld mee te verdienen dan in Polen of Bulgarije zelf.

Sinds de toetreding tot de EU is Polen het belangrijkste herkomstland van immigranten in Nederland geworden. De jaarlijkse instroom van Polen is groter dan die van de vier klassieke herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) samen (Nicolaas et al. 2012). Overigens is het gezien het veel hogere aantal inwoners in Polen dan in Bulgarije niet verwonderlijk dat er meer migranten uit Polen komen. Daar komt de kortere afstand van Polen tot Nederland nog bij. Bulgaren gaan relatief vaker naar Zuid-Europese landen (zie kader 2.2)

De grote vraag is of de instroom vanuit Bulgarije verder toe gaat nemen als in 2014 geen tewerkstellingsvergunning meer nodig is. De ontwikkelingen in de migratie vanuit Polen geven daarvoor geen duidelijke aanleiding. Er is bij deze groep nauwelijks een extra piek te zien na 2007, toen voor de Polen geen tewerkstellingsvergunningen meer vereist waren: de instroom neemt vrij lineair toe sinds de toetreding tot de EU in 2004.

Figuur 2.1

Immigratie van personen van Poolse en Bulgaarse herkomst, 1996-2012 (in absolute aantallen)^a

a Cijfers over 2012 zijn voorlopige cijfers.

Bron: CBS (StatLine)

Kader 2.2 Poolse en Bulgaarse migranten in andere EU-landen

Voor zover er cijfers beschikbaar zijn, zien we dat Polen vooral naar het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zijn gemigreerd (tabel 2.2). Bulgaren zijn ook frequent naar Duitsland gemigreerd, maar nog vaker naar Spanje. Ook Italië kent relatief veel Bulgaarse migranten. Nederland kent absoluut gezien meer Poolse dan Bulgaarse migranten, maar dat is niet verwonderlijk gezien de veel grotere bevolkingsomvang (38 miljoen Polen tegenover 7 miljoen Bulgaren). Wanneer we het aantal migranten afzetten tegen de populatieomvang in Polen en Bulgarije, komen we tot de conclusie dat er relatief gezien (per 1000 Bulgaren/Polen in Bulgarije/Polen) wat meer Bulgaren naar Nederland komen dan Polen.

Tabel 2.2

Polen en Bulgaren in andere EU landen, rond 2010 (in absolute aantallen)^a

	inwoners	Polen	per 1000 Polen	per 1000 land van migratie	Bulgaren	per 1000 Bulgaren	per 1000 land van migratie
Polen	38.117.697	38.117.697			1.122	0,15	0,03
Bulgarije	7.383.276	683	0,02	0,09	7.383.276		
Nederland	16.574.989	43.083	1,13	2,60	12.340	1,67	0,75
Duitsland	81.802.257	425.608	11,17	5,20	66.238	8,97	0,81
België	10.839.905	43.085	1,13	3,97	13.171	1,78	1,22
Frankrijk ^b	62.278.000	102.600	2,69	1,65			
Verenigd Koninkrijk	62.027.000	550.000	14,43	8,87			
Tsjechië	10.506.813	19.273	0,51	1,83	6.402	0,87	0,61
Spanje	45.989.016	85.513	2,24	1,86	167.849	22,73	3,65
Italië	60.340.328	105.608	2,77	1,75	46.026	6,23	0,76
Portugal	10.637.713	1.042	0,03	0,10	7.202	0,98	0,68
Zweden	9.340.682	38.587	1,01	4,13	3.252	0,44	0,35
Ierland	4.467.854	90.170	2,37	20,19	1.518	0,21	0,34
Oostenrijk ^c	8.355.260	36.879	0,97	4,41	9.015	1,22	1,08

a Het betreft cijfers naar nationaliteit en niet naar geboorteland. Hiertussen zijn in een aantal gevallen sterke afwijkingen mogelijk. Het aantal Polen (met de Poolse nationaliteit) in Duitsland was in 2010 bijvoorbeeld ongeveer 420.000, terwijl het aantal Polen in Duitsland met geboorteland Polen op 1,1 miljoen uitkomt. De meerderheid van de Polen in Duitsland heeft dus niet de Poolse nationaliteit. Cijfers over het aantal Bulgaren in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk ontbreken.

b De cijfers over het aantal Polen in Frankrijk dateren van 2008.

c De cijfers over Oostenrijk dateren van 2009.

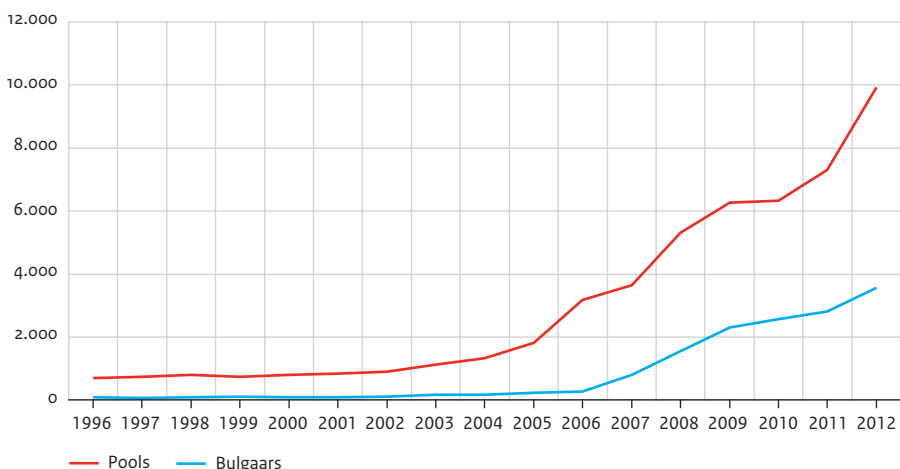
Bron: Eurostat (2013b); OECD (2012)

Ook emigratie neemt toe

Ook de emigratie van Polen en Bulgaren is de laatste jaren sterk toegenomen (figuur 2.2). In 2012 vertrokken ongeveer 9900 Polen en 3600 Bulgaren uit Nederland. De emigratie van Polen is in vijf jaar tijd meer dan verdubbeld, de emigratie van Bulgaren is in diezelfde periode zelfs verviervoudigd (zie ook Nicolaas et al. 2012). Ruim de helft van de Poolse en Bulgaarse immigranten die in het eerste decennium van deze eeuw naar Nederland zijn gemigreerd (en in de GBA geregistreerd stonden), zijn inmiddels weer vertrokken; de andere helft is nog in Nederland woonachtig (Nicolaas 2011).

Figuur 2.2

Emigratie van personen van Poolse en Bulgaarse herkomst, 1996-2012 (in absolute aantallen)^a

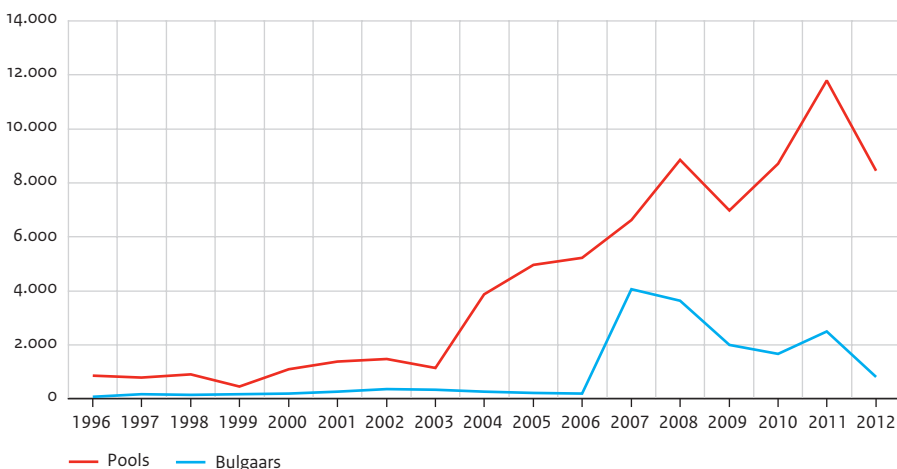
a De cijfers over 2012 zijn voorlopige cijfers.

Bron: CBS (StatLine)

Toetreding tot de EU zorgt voor oplopend migratiesaldo

Figuur 2.3 toont het migratiesaldo (immigratie – emigratie) van de Polen en Bulgaren in de afgelopen vijftien jaar. Per saldo kwamen er in 2012 ongeveer 8500 Polen en 800 Bulgaren bij in Nederland. Toetreding van beide landen tot de EU zorgde voor een oplopend migratiesaldo: voor de Polen in 2004 en voor de Bulgaren in 2007. Deze toename werd kortdurend onderbroken door de economische crisis in 2009. Aangezien de economische crisis in andere EU-landen inmiddels ernstiger werd dan in Nederland zat het immigratiesaldo met name voor de Polen daarna weer in de lift (Nicolaas et al. 2012). Tussen 2011 en 2012 is echter wederom een duidelijke kentering zichtbaar. De economische crisis lijkt hiervoor verantwoordelijk.

Figuur 2.3

Migratiesaldo van personen van Poolse en Bulgaarse herkomst, 1996-2012 (in absolute aantallen)^a

a De cijfers over 2012 zijn voorlopige cijfers.

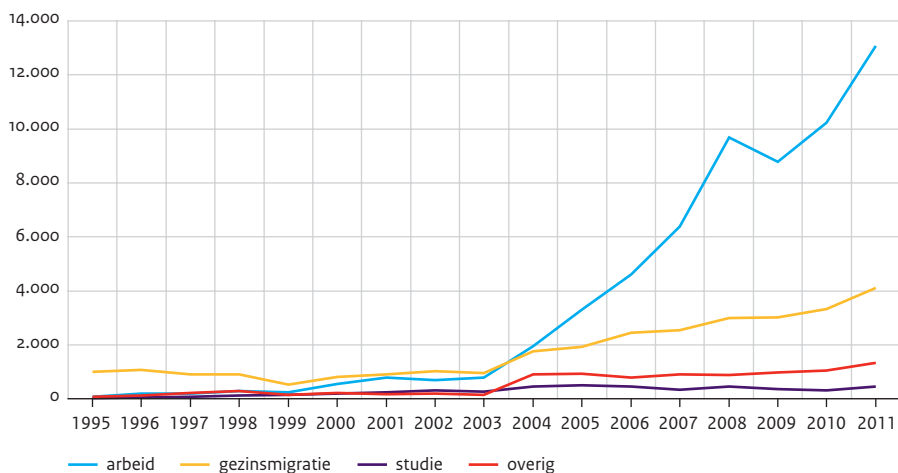
Bron: CBS (StatLine)

Migratiemotieven: arbeid op 1, maar ook substantiële gezinsmigratie

Vóór het lidmaatschap van de Europese Unie bestond de immigratie vanuit Polen voornamelijk uit gezinsmigratie. Het betrof voornamelijk Poolse vrouwen die met een autochtone Nederlander trouwden, de zogenaamde 'Poolse bruiden'. Tot 2004 kwamen er elk jaar circa 1000 Poolse gezinsmigranten naar Nederland. Na 2004 nam de gezinsmigratie nog steeds gestaag toe, maar vormde arbeid veruit het belangrijkste motief voor Polen om te migreren. Zoals in figuur 2.4 blijkt komen elk jaar meer Poolse arbeidsmigranten naar Nederland. De gezinsmigratie bestaat vanaf 2004 niet alleen meer uit de 'Poolse bruiden', maar ook uit Polen die zich bij hun Poolse partner voegen die al in Nederland werkt. Overigens nam tussen 2000 en 2004 de arbeidsmigratie vanuit Polen ook al enigszins toe: het betrof naar alle waarschijnlijkheid met name migratie van 'Duitse Polen', die vanwege hun Duitse paspoort de mogelijkheid hadden in Nederland te werken zonder daarvoor een tewerkstellingsvergunning nodig te hebben. De samenstelling van de migratie uit Polen is de laatste jaren zodanig dat 70% als arbeidsmigrant naar Nederland migreert; 20% komt vanwege gezinsredenen. In absolute aantallen zijn dit 13.000 arbeidsmigranten en 4000 gezinsmigranten. Slechts 2% komt voor studie naar Nederland.

Figuur 2.4

Migratiemotieven van Poolse migranten, 1995-2011 (in absolute aantallen)

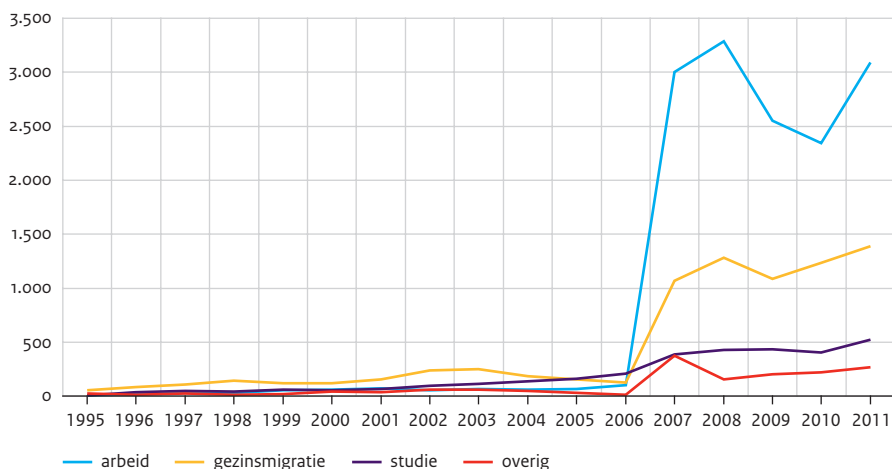

Bron: CBS (StatLine)

In tegenstelling tot Polen, bestaat er in Bulgarije geen 'migratietraditie' in de richting van Nederland. Tot de toetreding van Bulgarije tot de EU in 2007 was nauwelijks sprake van gezins- of arbeidsmigratie (figuur 2.5). Na de toetreding tot de EU neemt met name de arbeidsmigratie een vlucht: van 100 in 2006 naar 3000 in 2007. In 2009 treedt als gevolg van de economische crisis in Nederland een tijdelijke dip op in de instroom van Bulgaarse arbeidsmigranten, maar in 2011 is de instroom weer toegenomen. De aantallen zijn echter bescheiden in vergelijking met de instroom vanuit Polen. Tegelijk met de arbeidsmigratie is ook de gezinsmigratie uit Bulgarije vanaf 2006 toegenomen (van 130 in 2006 naar 1300 in 2011). Bovendien nam het aantal studiemigranten uit Bulgarije toe (tot circa 500 per jaar). In 2011 kwam 60% van alle Bulgaarse migranten voor werk, 26% voor gezinsredenen en 10% voor studie.

Figuur 2.5

Migratiemotieven van Bulgaarse migranten, 1995-2011 (in absolute aantallen)

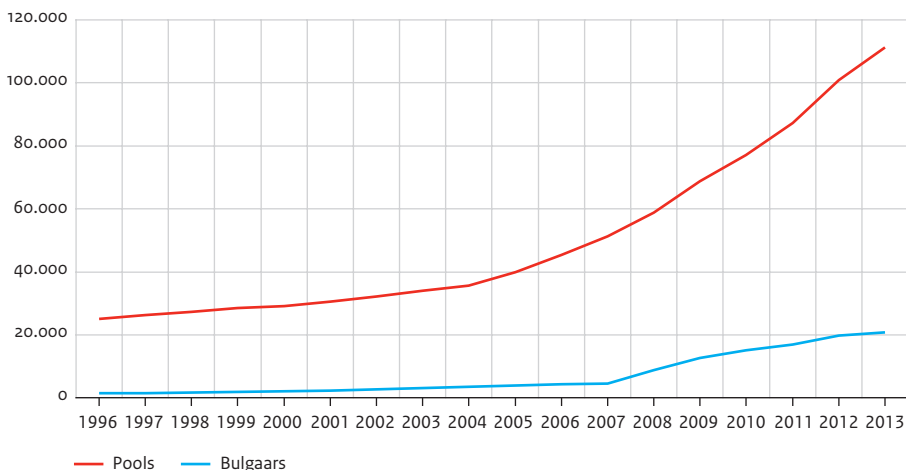
Bron: CBS (StatLine)

Omvang Poolse en Bulgaarse groep in Nederland

De cijfers met betrekking tot migratie die we tot dusverre gepresenteerd hebben, richten zich op de in de bevolkingsregisters ingeschreven Polen en Bulgaren. Wie van plan is om meer dan vier maanden in Nederland te verblijven, moet zich inschrijven in de gemeentelijke basisadministratie (GBA). Als we uitgaan van het bevolkingsregister woonden er op 1 januari 2013 111.000 Polen in Nederland en 21.000 Bulgaren.¹ De omvang van beide groepen is aanzienlijk toegenomen in de afgelopen paar jaren (zie figuur 2.6): in 2007 woonden er nog circa 50.000 in GBA ingeschreven Polen in Nederland en nog geen 5000 Bulgaren.

Figuur 2.6

Omvang Poolse en Bulgaarse groep in Nederland, 1996-2013 (in absolute aantallen per 1 januari)^a

a De cijfers per 1 januari 2013 zijn voorlopige cijfers. Het gaat om personen die in de GBA staan ingeschreven.

Bron: CBS (StatLine)

We weten echter dat er beduidend meer Polen en Bulgaren in Nederland wonen dan er zijn ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie. Het CBS heeft bijvoorbeeld onlangs bevestigd dat er een groep van 80.000 werknemers uit de Midden- en Oost-Europese landen (MOE-landen) in Nederland is die (nog) niet zijn ingeschreven (zie Wobma en Van der Vliet 2011). Dit zijn cijfers die afkomstig zijn uit de werknemersbestanden (WNB): personen die bij het UWV geregistreerd staan als werknemer. Dit aandeel is de afgelopen vijf jaar verviervoudigd. Volgens het CBS gaat het om 70.000 Poolse werknemers die niet als inwoner staan ingeschreven in de GBA en slechts om iets meer dan 1000 niet-ingeschreven Bulgaarse en Roemeense werknemers (Wobma en Van der Vliet 2011).

Er zijn ook schattingen gemaakt van het totale aantal MOE-landers in Nederland, dus van ingeschrevenen (GBA en UWV) en niet-ingeschrevenen samen (zie Van der Heijden et al. 2011, 2013). Op basis van hun meest recente schatting (over 2010) komen Van der Heijden et al. uit op een totaal aantal van tussen de 322.000 en 366.000 MOE-landers. Ze becijferen dat er in 2010 tussen de 160.000 en 182.000 Polen in Nederland verblijven, waarvan er circa 130.000 geregistreerd staan in de GBA of de WNB.² Naar schatting 39.000 Polen zijn niet geregistreerd (23% van de totale populatie Polen in Nederland). In 2010 zijn er volgens Van der Heijden et al. (2013) tussen de 34.000 en 44.000 Bulgaren in Nederland. Daarvan staan er bijna 14.000 geregistreerd en circa 25.000 niet geregistreerd (64% van de populatie). Er lijken dus – als we afgaan op deze schattingen – beduidend meer Polen (77%) dan Bulgaren (36%) in Nederland geregistreerd te staan (in de GBA en/of bij het UWV als werknemer).

Er zijn dus (volgens de meest recente cijfers) ruim vijf keer zo veel Polen als Bulgaren in Nederland in het bevolkingsregister ingeschreven: circa 110.000 Polen tegen 20.000 Bulgaren. Maar in werkelijkheid liggen de aantallen hoger (omdat niet iedereen zich inschrijft). Schattingen van de aantallen van een paar jaar geleden geven aan dat er in 2010 zo rond de 170.000 Polen en 40.000 Bulgaren in Nederland verbleven.

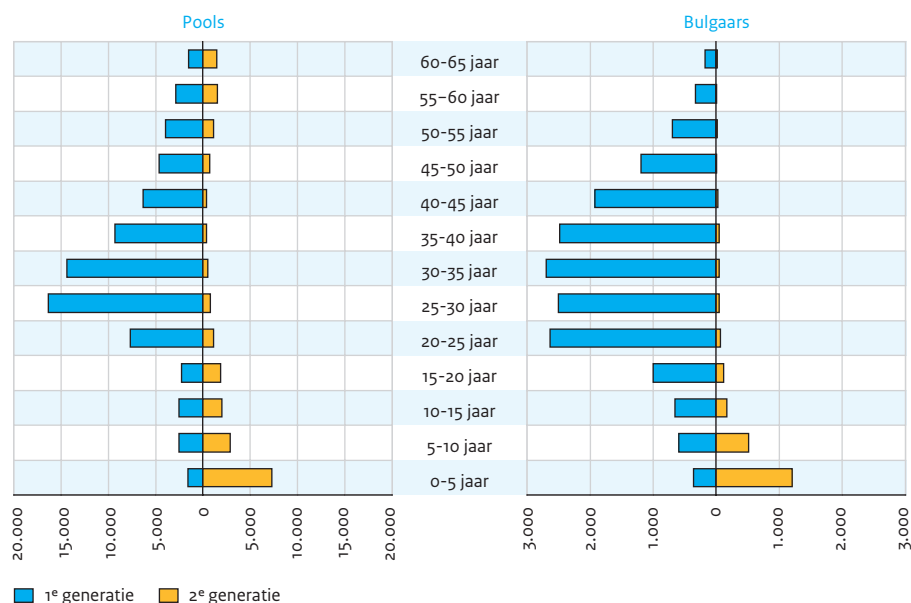
Ook al een tweede generatie Polen en Bulgaren in Nederland

Van de in de GBA ingeschreven Polen is een kwart in Nederland geboren (circa 23.000 personen). Dit zijn deels kinderen van de zogenaamde ‘Poolse bruiden’, en deels kinderen van recenter gemigreerde Polen, die in Nederland geboren zijn. Zelfs van de Bulgaren (die nog maar sinds 2007 naar Nederland komen) is 12% in Nederland geboren. Dit zijn voor het merendeel zeer jonge kinderen. Dit is duidelijk te zien in figuur 2.7, waar de leeftijdsopbouw naar generatie staat gepresenteerd. Veruit het grootste deel van de in Nederland geboren Bulgaren is minder dan vijf jaar geleden geboren (tussen de 0 en 5 jaar oud). Overigens is deze jongste leeftijdsgroep ook onder de tweede generatie Polen het grootst. In totaal gaat het om circa 7300 Poolse en 1200 Bulgaarse kinderen die de afgelopen vijf jaar in Nederland zijn geboren.

Onder de eerste generatie Polen en Bulgaren is een groot gedeelte tussen de 20 en 40 jaar oud. De gemiddelde leeftijd ligt op ongeveer 30 jaar (zie ook Nicolaas et al. 2012). Dit hoge aandeel in deze leeftijdscategorie heeft te maken met de grote instroom van arbeidsmigranten.

Figuur 2.7

Leeftijdsofbouw naar generatie voor de Poolse (figuur links) en Bulgaarse (figuur rechts) populatie in Nederland (in absolute aantallen 0-65-jarigen per 1 januari 2012)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

2.3 Polen en Bulgaren die recent naar Nederland zijn gekomen

Zoals uitgelegd in hoofdstuk 1 richt deze rapportage zich op Polen en Bulgaren die nog maar kort in Nederland zijn. Het gaat om volwassen migranten tussen de 18 en de 60 jaar die zich tussen april 2009 en oktober 2010 in Nederland hebben gevestigd (lees: in de GBA hebben ingeschreven).³ Deze personen zijn tussen november 2010 en juni 2011 geïnterviewd. In deze paragraaf beschrijven we deze groep in demografisch opzicht. Het beeld kan dus afwijken van dat in de vorige paragraaf, omdat het daar de gehele groep Polen en Bulgaren betrof (dus inclusief kinderen). We vergelijken in de tabellen waar relevant met de recent gemigreerde Turken.

Polen afkomstig uit het zuidwesten van Polen

De Polen die recentelijk naar Nederland zijn gekomen, komen voornamelijk uit de zuidwestelijke provincies Dolnośląskie, Śląskie en Opolskie, die grenzen aan Tsjechië (figuur 2.8). Deze drie regio's vormen samen Silezië, een deel van Polen dat voor 1945 Duits grondgebied was. Mensen uit deze regio's hebben vaak ook de Duitse nationaliteit en hebben daarmee al sinds begin jaren negentig vrij toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt (zie Corpeleijn 2006; Pool 2003). Nederland is (net als Duitsland) al

geruime tijd een belangrijk bestemmingsland van Polen uit deze regio.⁴ Andere belangrijke herkomstregio's van de recent gemigreerde Polen zijn de provincies Wielkopolskie en Lubuskie in het westen van Polen en Lubelskie in het oosten van Polen. Maar ook uit de meeste andere Poolse regio's zijn de laatste jaren wel Polen naar Nederland gekomen.⁵

Figuur 2.8

Herkomstregio's van recent gemigreerde Polen (in procenten)^a

a Hoe donkerder hoe groter het aandeel dat uit de betreffende regio komt.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Veel Turkse Bulgaren uit Noord-Bulgarije

Veel naar Nederland gemigreerde Bulgaren komen uit Centrum-Noord, uit regio's als Shumen, Silistra, Razgrad en Targovishte – waar een grote Turkse minderheid woont (figuur 2.9). Die groep is dan ook in ruime mate vertegenwoordigd in de instroom vanuit Bulgarije. De helft van onze respondenten valt binnen de Turks-Bulgaarse groep, ze zijn etnische Turken en spreken naast het Bulgaars ook Turks. Dit is een duidelijke oververtegenwoordiging ten opzichte van het aandeel Turkse Bulgaren in Bulgarije zelf. Naar schatting is 8% tot 10% van de Bulgaren etnisch Turk (zie kader 2.3). Dat er in Nederland een grote Turkse gemeenschap woont, heeft waarschijnlijk een rol gespeeld in de beslissing van Turkse Bulgaren om naar Nederland te migreren. Ze kunnen bijvoorbeeld aan de slag bij Turkse werkgevers en zich daar redden met de Turkse taal (zie bv. Engbersen et al. 2011a; Leerkes et al. 2007).

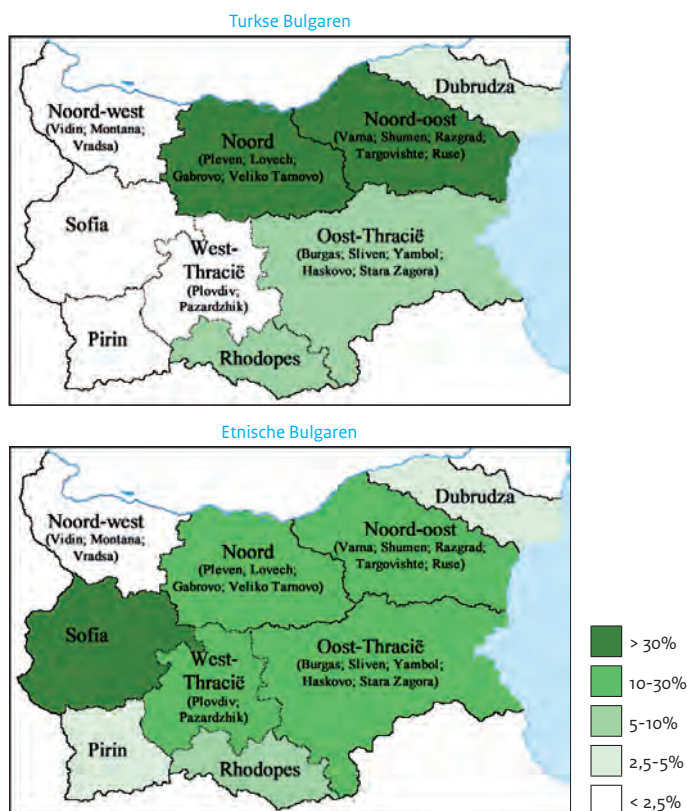
Etnische Bulgaren uit het westen van Bulgarije

De overige recent naar Nederland gekomen Bulgaren zijn etnisch Bulgaar. Ze komen vaak uit de hoofdstad Sofia en de wijdere regio rondom Sofia (figuur 2.9). Uit de hoofdstad Sofia komen met name de Bulgaren die voor studie naar Nederland zijn gekomen.

Er wordt vaak beweerd dat er veel Bulgaarse Roma in Nederland zijn. Of dat zo is, is moeilijk te bepalen: een deel is wellicht niet ingeschreven in het bevolkingsregister. Onder de door ons geïnterviewde – in de GBA ingeschreven – Bulgaren gaat het om slechts enkele procenten: 4% geeft aan Roma te zijn. Overigens is dit precies het aandeel dat naar schatting in Bulgarije zelf woont. De Roma kunnen we gezien hun geringe aantal niet nader onderscheiden en scharen we daarom in ons onderzoek onder de groep etnische Bulgaren.

Figuur 2.9

Herkomstregio's van recent gemigreerde Turkse en etnische Bulgaren^a

- a Hoe donkerder hoe groter het aandeel dat uit de betreffende regio komt. De aandelen voor de etnische Bulgaren zijn inclusief de Bulgaarse studiemigranten.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

De recent naar Nederland gemigreerde Polen zijn voornamelijk uit de steden afkomstig, wat vaker uit de kleinere steden dan uit de grote stad (tabel 2.3).⁶ Turkse Bulgaren zijn relatief vaak van het platteland afkomstig (een op de drie), bijna de helft komt uit kleinere steden. De overige Bulgaren komen vaak uit de grote stad (bijna de helft). Velen van hen zijn afkomstig uit de Bulgaarse hoofdstad Sofia. Dit wijkt duidelijk af van de migratie uit Turkije van de laatste jaren: de grote meerderheid daarvan komt uit de grote steden.

Tabel 2.3

Migranten afkomstig van platteland, kleine stad of grote stad naar etnische herkomst, 2011
(in procenten)

	Pools	Bulgaars	wv. Turks Bulgaars	wv. overig Bulgaars ^a	Turks
grote stad/voorsteden	36	32	17	46	73
kleine stad	48	43	48	38	18
platteland	17	25	35	16	9

a Dit aandeel is inclusief de Bulgaarse studiemigranten.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Kader 2.3 Turkse Bulgaren in Bulgarije

In Bulgarije wonen naar schatting 600.000 Bulgaren van Turkse afkomst (volgens de census van 2011). Dit is bijna 9% van de bevolking. Zij wonen al vanaf de veertiende eeuw in Bulgarije als gevolg van het Ottomaanse rijk, waarvan Bulgarije tot het begin van de twintigste eeuw deel uitmaakte. In Bulgarije worden ze vaak gediscrimineerd door de etnische Bulgaren. Zij zijn vaak lager opgeleid en hebben veelal een minder goede positie op de arbeidsmarkt dan etnische Bulgaren. De voertaal van Turkse Bulgaren is Turks, hoewel ze ook het Bulgaars meestal beheersen. In het verleden waren er ook Turkse scholen, maar sinds het begin van de jaren zeventig werd er geen Turks meer op school onderwezen en leerde men alleen nog Bulgaars. De situatie van de Turkse minderheid verslechterde in de jaren tachtig. In 1984 werden de Turken in een grootschalige assimilatiecampagne verplicht een Slavische naam aan te nemen. In 1988 werd begonnen met grootscheepse intimidatie – zoals het sluiten van moskeeën en verbieden van islamitische gebruiken – als gevolg waarvan honderdduizenden Turkse Bulgaren het land verlieten en hun toevlucht in Turkije zochten. In 1989 werd deze campagne gestaakt en keerden enkele tienduizenden Turkse Bulgaren terug.

Kader 2.3 (vervolg)

De Turkse Bulgaren wonen vooral in het noordoosten van Bulgarije in de provincies Shumen, Silistra, Razgrad en Targovishte en in het zuiden in de provincie Kardzhali. De Turkse Bulgaren zijn niet de enige islamitische minderheidsgroepering in Bulgarije.⁷ Er is ook een groep Pomaken (moslim geworden Bulgaren) in Bulgarije: zij identificeren zich vaak meer met de Turkse groep dan met de Bulgaren.⁸ Dit brengt het aandeel moslims in de gelovige Bulgaarse bevolking op circa 20%. Het overgrote deel van de gelovigen in Bulgarije behoort tot de Bulgaars-orthodoxe kerk. Ten tijde van het communistische bewind werd de macht van de kerken sterk teruggedrongen. Dit gold voor alle religies in Bulgarije en verklaart het relatief lage aandeel gelovigen in dat land (40%). In hoofdstuk 5 gaan we nader in op het belang van het geloof onder de Turkse Bulgaren die naar Nederland zijn gemigreerd.

Na de val van het communisme in 1989 werden de rechten van de Turkse populatie in Bulgarije hersteld. Ook Turkse taallessen op school werden weer geherintroduceerd.

(Bron: Petkova 2002; Kovacheva et al. 2006; Lozanova et al. 2006)

Migratiemotieven van recent gemigreerden

In tabel 2.4 is te zien dat het merendeel van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren vanwege werk naar Nederland is gekomen, terwijl de pas in Nederland woonachtige Turken meestal voor gezinsmigratie zijn gekomen. Wat opvalt is dat een kwart van de Bulgaren voor studie naar Nederland is gekomen. Nadere uitsplitsingen laten zien dat dit bijna zonder uitzondering de etnische Bulgaren zijn. Van die groep is bijna de helft voor studie gekomen en de andere helft voor werk. Van de Turkse Bulgaren komt driekwart voor werk en een kwart voor gezinsmigratie. Studiemigratie komt nauwelijks voor onder Turkse Bulgaren.

Omdat er binnen de Bulgaarse groep een duidelijk verschil is tussen de Turkse Bulgaren en de overige Bulgaren en een belangrijke verklaring van dit verschil ligt in het verschil in migratiemotieven, laten we in het vervolg van deze rapportage alle statistieken steeds apart zien voor Turkse Bulgaren en etnische Bulgaren.⁹ Daarnaast rapporteren we ook steeds afzonderlijk over de Bulgaarse studiemigranten, die in veel opzichten van de andere Bulgaarse migranten afwijken.

Ten opzichte van de cijfers met betrekking tot migratiemotieven van alle gemigreerden (zie figuur 2.5) lijkt er in het survey onder recent gemigreerden een oververtegenwoordiging te zijn van studiemigranten: in het survey 24%, in de immigratiecijfers 10%. Het survey is echter alleen gehouden onder de volwassen populatie (18 tot 60 jaar), terwijl in de immigratiecijfers ook kinderen zitten. Nadere gegevens van het CBS over de volwassenen populatie (onder de 65 jaar) recent gemigreerde Bulgaren tonen aan dat er geen sprake lijkt van een oververtegenwoordiging van Bulgaarse studiemigranten in ons onderzoek: in 2010 bleek van de korter dan drie jaar ingeschreven Bulgaren 24% in Nederland te studeren (cijfers op verzoek verstrekt door het CBS).¹⁰

Tabel 2.4

Migratiemotieven van recent gemigreerden naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)^a

	Pools	Bulgaars	wv. Turks Bulgaars	wv. overig Bulgaars ^b	Turks
arbeid	79	63	75	51	26
gezinsmigratie	14	20	28	12	60
studie	5	24	3	45	15
overig	9	4	3	6	4
N	739	401	200	201	766

a De percentages tellen op tot meer dan 100, omdat men meerdere motieven mocht opgeven en een klein aandeel (circa 4%) van de respondenten dit heeft gedaan.

b Dit aandeel is inclusief de Bulgaarse studiemigranten.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Migranten uit Polen en Bulgarije zijn doorgaans jong

In tabel 2.5 wordt zichtbaar dat er in 2011 ongeveer evenveel Poolse mannen als vrouwen naar Nederland zijn gekomen, terwijl er zich onder de recent gemigreerde Bulgaren een oververtegenwoordiging van vrouwen bevond. Nadere uitsplitsingen naar migratiemotieven (tabel 2.6) laten zien dat Poolse en Bulgaarse gezinsmigranten veel vaker vrouw zijn. Ook Bulgaarse studiemigranten zijn vaker vrouw. Arbeidsmigranten zijn wat vaker man dan vrouw, maar het verschil is niet eens zo groot. Van alle Poolse en Bulgaarse arbeidsmigranten die nog maar kort in Nederland zijn is 44% vrouw. Er komen dus veel Poolse en Bulgaarse vrouwen voor werk naar Nederland (veel vaker dan vrouwen die voor gezinsredenen naar Nederland komen).

Over het algemeen komen er relatief jonge Polen en Bulgaren naar Nederland. Circa driekwart is jonger dan 35 jaar (tabel 2.5). Toch is nog een kwart van de migranten uit Polen en Bulgarije tussen de 36 en 60 jaar. De groep jonger dan 45 jaar is daarbij wat groter dan de groep tussen de 45 en 60 jaar.

Tabel 2.5

Samenstelling van de groep recent gemigreerden van Poolse en Bulgaarse herkomst naar geslacht en leeftijd, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	50	55
man	50	45
18-25 jaar	32	43
26-35 jaar	42	31
36-45 jaar	17	18
45-60 jaar	10	9

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Tabel 2.6

Samenstelling van de recent gemigreerde arbeids-, gezins- en studiemigranten naar geslacht en etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools		Bulgaars	
	man	vrouw	man	vrouw
arbeidsmigranten	56	44	56	44
gezinsmigranten	19	81	23	77
studiemigranten	-	-	38	62

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Huishoudenssamenstelling

In tabel 2.7 is te zien hoe de huishoudens van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren in Nederland zijn samengesteld. Wonen zij alleen en als dit niet zo is, met wie wonen zij? Allereerst valt op dat onder de Polen en Bulgaren er een grote groep is die zonder partner of kinderen in een meerpersoonshuishouden woont: 40% van de Polen en 35% van de Bulgaren. Zij wonen bijvoorbeeld met andere familieleden, met vrienden of met andere huisgenoten. Dit kwam ook naar voren in het onderzoek onder Polen in Nederland (Dagevos 2011) en past in het beeld van de arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa die als alleenstaanden naar Nederland komen en daar bijvoorbeeld een woning delen met andere arbeidsmigranten (Engbersen et al. 2011a).

Ten tweede valt op dat er toch ook een aanzienlijke groep Polen en Bulgaren is die met partner en/of kinderen in Nederland woont. Het gaat om bijna de helft van de Poolse groep en een derde van de Bulgaarse groep. Recent gemigreerde Polen wonen hier dus vaker met hun gezin dan Bulgaren. Het feit dat partner en kinderen ook in Nederland zijn, duidt op een langduriger verblijfsperspectief. Het feit dat men zich ook in de GBA heeft ingeschreven, past in dit plaatje.

Ten slotte is te zien dat er onder de Bulgaren een aanzienlijke categorie is die alleen woont (bijna een kwart). Dit zijn voor een groot deel de Bulgaarse studiemigranten: 57% van de Bulgaarse studiemigranten woont alleen. Voor die groep zijn de meerpersoonshuishoudens in veel gevallen waarschijnlijk studentenhuizen.

Tabel 2.7

Huishoudenssamenstelling van recent gemigreerden naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
alleenwonend	6	23	26
met partner zonder kinderen	25	15	31
met partner en kind/kinderen	23	19	20
alleenstaande ouder	3	3	1
inwonend kind	4	5	3
woont met anderen (overige familie, vrienden, andere personen)	40	35	19

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Wie zijn nu degenen binnen de Poolse en Bulgaarse groep die met hun gezin in Nederland wonen? Het zijn duidelijk vaker Bulgaarse en vooral Poolse vrouwen dan mannen die in gezinsverband in Nederland leven (tabel 2.8). Ook geldt het logischerwijs meer voor de wat oudere dan voor de jongste leeftijdsgroep. Binnen de Bulgaarse groep valt op dat met name de laagst opgeleiden (met maximaal basisonderwijs) in gezinsverband in Nederland wonen: de helft van deze groep. Dit aandeel is veel hoger dan dat onder de overige opleidingscategorieën. Er is overigens weinig verschil tussen de Turkse en etnische Bulgaren in het aandeel dat hier met partner en/of kinderen woont.

Tabel 2.8

Aandeel recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst dat in Nederland met partner met/ zonder kinderen woont, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	58	37
man	37	30
18-25 jaar	38	16
26-35 jaar	53	48
36-60 jaar	51	46
max. basisonderwijs	-	51
vbo/mavo	47	34
mbo/havo/vwo	46	27
hbo/wo	51	20
Turkse Bulgaren		41
Bulgaarse studiemigranten		4
overige Bulgaren ^a		44

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Partner en kinderen in Nederland of in het land van herkomst?

De meeste Poolse en Bulgaarse recent gemigreerden die een partner hebben, wonen daarmee ook in Nederland samen (tabel 2.9). In veruit de meeste gevallen betreft dit een partner uit het land van herkomst. 80% van de recent gemigreerde Polen met een partner woont met een Poolse partner in Nederland en dit geldt voor 76% van de Bulgaren die pas in Nederland zijn. Slechts 10% van de Polen met een partner en 15% van de Bulgaren met een partner heeft de partner nog in het land van herkomst wonen. Overigens blijkt uit aanvullende gegevens dat van degenen met een partner in het land van herkomst, maar een klein deel verwacht dat de partner op korte termijn naar Nederland komt. Het overgrote deel van de Polen en Bulgaren heeft de partner dus al in Nederland. Dit komt heel sterk overeen met de bevindingen in het onderzoek onder Polen in Nederland (Dagevos 2011). De conclusie die we toen trokken, namelijk dat de gezinsvormende migratie onder Polen in Nederland (met een partner) voor een groot deel voltooid is, geldt dus nog steeds, en blijkt niet alleen voor de Polen op te gaan, maar ook voor de Bulgaren. De aanwezigheid van een partner in Nederland is een belangrijke indicatie dat in een langer verblijf in Nederland is voorzien.

Overigens heeft onder de recent gemigreerde Polen – met een partner in het huishouden – slechts een klein aandeel (4%) een autochtone partner. Dit aandeel ligt lager dan hetgeen werd gevonden in de vorige rapportage van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) over Poolse migranten (Dagevos 2011). Daar werd geconcludeerd dat 12% van de Poolse migranten vanwege een autochtone partner naar Nederland kwam ('Poolse bruiden'). Door de groei van het aandeel Poolse arbeidsmigranten, is het aandeel dat vanwege een autochtone partner naar Nederland migreert kleiner geworden.

Tabel 2.9

Partner in Nederland of in het land van herkomst, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)^a

	Pools	Bulgaars
partner uit het land van herkomst in het huishouden	80	76
autochtone partner in het huishouden	4	0
partner uit andere etnische groep in het huishouden	5	3
partner in het land van herkomst	10	15
partner wel in Nederland maar niet in het huishouden	1	5

a Van degenen met een partner. Het betreft alleen partners die bij de respondent in huis wonen en als dit niet het geval is betreft het alleen partners waarmee de respondent is getrouwd of een geregistreerd partnerschap heeft. Van de Polen heeft 66% een partner; van de Bulgaren 55%.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Van de Polen en Bulgaren die recent naar Nederland migreerden, heeft circa de helft kinderen. Van degenen met kinderen heeft 45% van de Polen en 50% van de Bulgaren een of meerdere kinderen in het land van herkomst wonen (tabel 2.10). Kijken we naar de gehele groep recent gemigreerden (dus inclusief degenen zonder kinderen) dan heeft

een op de vijf Polen en een op de vier Bulgaren een of meerdere kinderen die in Polen of Bulgarije wonen.

Gezien de gemiddeld jonge leeftijd waarop Polen en Bulgaren naar Nederland komen, gaat het in de meerderheid van de gevallen om minderjarige kinderen. Van de recent gemigreerde Polen die kinderen in het land van herkomst hebben wonen, is het jongste kind in 57% van de gevallen jonger dan 18 jaar (14% is onder de 4 jaar); van de Bulgaren die kort in Nederland zijn, is zelfs 75% van deze kinderen jonger dan 18 jaar (en maar liefst 32% is jonger dan 4 jaar). Deze kinderen zullen in Polen en Bulgarije door andere familie worden opgevangen of in tehuizen terecht komen. Dat dit voorkomt is eerder naar voren gekomen. Deze kinderen worden wel 'eurowezen' genoemd (de Volkskrant 2008). We hebben in ons onderzoek niet gevraagd of men plannen heeft om deze kinderen op den duur naar Nederland te halen, maar zoals het er nu voor staat is voor deze groep de gezinsherenigende migratie niet voltooid. De kans is daarmee aanwezig dat deze groep op den duur terug naar Polen c.q. Bulgarije gaat.

De andere kant van het verhaal vormt de groep recent gemigreerden met kinderen in Nederland. Van degenen met kinderen heeft 56% van de Poolse en 44% van de Bulgaarse migranten kinderen in het huishouden wonen. Van de gehele groep recent gemigreerden in Nederland wonen dus bij een op de vier Polen en een op de vijf Bulgaren kinderen in huis. Deze kinderen zullen in de meeste gevallen in Nederland naar school gaan. Voor deze groep lijkt een langdurig verblijf in Nederland in de rede te liggen.

Tabel 2.10

Kinderen in Nederland of in het land van herkomst, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)^a

	Pools	Bulgaars
kinderen in het huishouden	56	44
kinderen in Nederland buiten het huishouden	27	21
kinderen in land van herkomst	45	50

a Van degenen met kinderen: 46% van de Poolse en 51% van de Bulgaarse recent gemigreerden heeft kinderen. De percentages tellen op tot boven de 100, omdat men als men meer dan één kind heeft, zowel kinderen in als buiten het huishouden kan hebben en zowel in als buiten Nederland.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Migratiegeschiedenis

Ruim de helft van de Poolse en Bulgaarse migranten kende al mensen in Nederland voor ze naar Nederland migreerden (tabel 2.11). Toch is slechts een minderheid al eerder voor een periode langer dan vier weken in Nederland geweest. Het betreft een kwart van de Polen en 13% van de Bulgaren. De belangrijkste reden voor dit eerdere verblijf blijkt werk te zijn. Het lijkt er dus op dat deze groep al eerder een periode in Nederland heeft gewerkt. Het is onduidelijk hoe lang dit was en of men destijds ingeschreven stond in de GBA.

Tabel 2.11

Migratiegeschiedenis naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
kende al mensen in Nederland voor migratie	56	57	54
was voor migratie al eerder (> 4 weken) in Nederland	24	13	9
belangrijkste reden eerder bezoek			
werk	71	60	24
opleiding	1	10	1
bezoek aan vrienden of familie	9	20	19
vakantie	17	10	6
overig	2	0	50
N	165	50	68

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

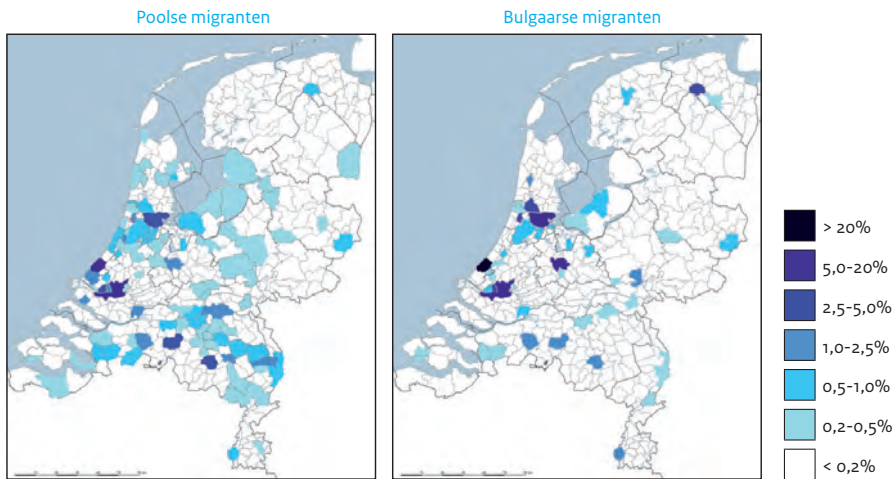
2.4 Vestiging van recent gemigreerde Polen en Bulgaren in Nederland

Spreiding over het land

Poolse migranten die zich recent hebben gevestigd in Nederland – en zich hebben ingeschreven in het bevolkingsregister – spreiden zich in sterkere mate over het land dan de migranten afkomstig uit Bulgarije. Bovendien vestigen zij zich beduidend vaker dan de Bulgaren in de gebieden buiten de Randstad en in de niet-stedelijke gebieden (zie figuur 2.10). Toch vestigen ook de Polen – net als andere recente migranten – zich in absolute aantallen gezien het meest in de grote steden. Dit is te zien in tabel 2.12.¹¹

Figuur 2.10

Vestiging van recent gemigreerde Polen en Bulgaren, 18-60-jarigen, 2009 en 2010 (in procenten)^a

a Populatiecijfers voor alle gemeenten (inclusief gemeenten met minder dan 25 migranten uit de betreffende groep).

Bron: CBS (StatLine)

Kijken we naar relatieve aandelen, dan is het aandeel MOE-landers over het algemeen het hoogst in land- en tuinbouwgebieden. De Noord-Brabantse gemeente Zundert heeft met 3% het grootste aandeel MOE-landers in de bevolking. Daarna volgt Den Haag met 2,5%. Ook in Lisse en Noordwijkerhout is iets meer dan 2% van de gemeentebevolking afkomstig uit een van de MOE-landen (CBS StatLine).

Tabel 2.12

Vijf gemeenten waar migranten uit de groep zich het vaakst vestigen naar etnische herkomst (2009 en 2010)

Pools	Bulgaars	Turks
Den Haag	Den Haag	Den Haag
Rotterdam	Amsterdam	Amsterdam
Vlaardingen	Rotterdam	Rotterdam
Amsterdam	Utrecht	Eindhoven
Eindhoven	Groningen	Utrecht

Bron: CBS (StatLine)

Gepercipieerde buurtsamenstelling

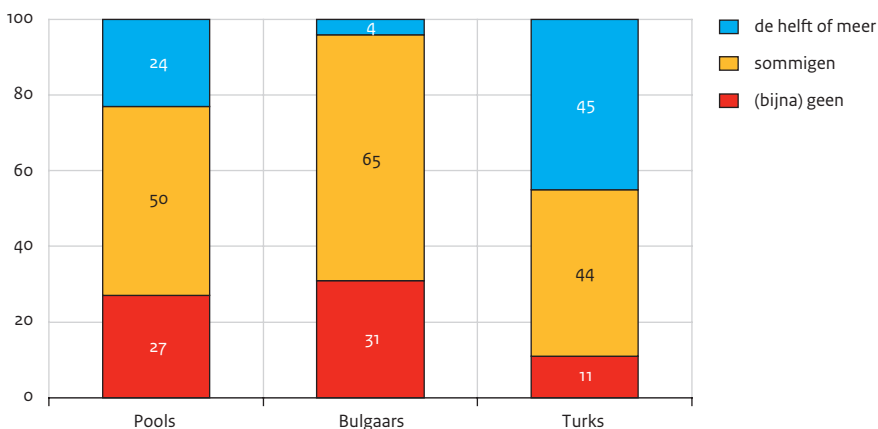
Hoewel de Poolse migratie naar Nederland pas recentelijk een vlucht heeft genomen, percipieert 25% van de Polen dat de buurt voor de helft of zelfs voor de meerderheid uit Polen bestaat (figuur 2.11). Dit is een opmerkelijk hoog aandeel, aangezien er feitelijk gezien geen buurten in Nederland zijn waar meer dan de helft van de bevolking Pools is.¹² Wel is uit het eerder SCP-onderzoek onder Polen gebleken dat Polen relatief vaak in een buurt met veel niet-westerse migranten wonen: een kwart zou in een ‘concentratiebuurt’ wonen – een buurt met veel niet-westerse inwoners – en nog eens 60% in een ‘gemengde wijk’ (zie Snel 2011).

We hebben nader gekeken waar de Polen wonen die aangeven dat hun woonomgeving voor een groot deel uit andere Polen bestaat. Zij blijken voornamelijk te wonen in de land- en tuinbouwgebieden waar veel Polen wonen en werken, in plaatsen als Aalsmeer, Noordwijkerhout, Katwijk, Vlaardingen, Maasdriel en Venray, maar daarnaast ook in de grote steden Rotterdam, Den Haag en in mindere mate Eindhoven.

Onder Bulgaren is het percentage dat zegt in een buurt met veel andere Bulgaren te wonen aanzienlijk lager, wat het feitelijk lagere aantal Bulgaren in Nederland weer spiegelt. Turken zeggen vaker dat zij in buurten zijn komen wonen met reeds veel inwoners van dezelfde etnische herkomst. Er zijn natuurlijk ook veel meer Turken in Nederland en het is bekend dat nieuwe migranten uit Turkije zich in buurten en steden vestigen waar al herkomstgenoten wonen (zie bv. Kullberg 2012).

Figuur 2.11

Gepercipieerde buurtsamenstelling naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)^a

a Aan respondenten is gevraagd of men een inschatting kan geven van het aandeel personen uit het eigen herkomstland in de eigen woonbuurt.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Woonsituatie

In het huidige onderzoek is slechts weinig informatie beschikbaar over de woonsituatie van de Polen en Bulgaren die nog maar kort in Nederland zijn. Wat wel is gebeurd in het onderzoek, is dat de interviewers de woning hebben beoordeeld waar zij naar binnen gingen om een interview af te nemen. De woningen van de Polen werden vaker in goede staat bevonden dan de woningen van de Bulgaren (tabel 2.13). Toch is het aandeel woningen dat als sterk verwaarloosd werd beoordeeld zeer klein. De woningen van de recent gemigreerde Turken werden wat vaker beoordeeld als ‘sterk verwaarloosd’ en het minst vaak in goede staat geacht.

Het beeld dat het met de huisvesting van de MOE-landers in Nederland vaak slecht gesteld is, vinden we dus niet terug in onze cijfers. Dat beeld is ook voornamelijk gebaseerd op onderzoek onder niet in de GBA ingeschreven tijdelijke arbeidsmigranten. Uit het al eerder genoemde SCP-onderzoek uit 2011 bleek dat de woonsituatie van de meerderheid van de Polen (die ook in de GBA waren ingeschreven) goed was. Slechts 10% van de Polen bleek niet over een zelfstandige woning te beschikken (en woonde bv. in een kamer of vakantiewoning). Ook was een ruime meerderheid tevreden met de woning en de woonsituatie (Snel 2011). Het verschil met studies die zich specifiek richten op tijdelijke arbeidsmigranten is groot. In die onderzoeken woonden slechts weinig arbeidsmigranten in zelfstandige woonruimtes. Verreweg de meesten bewoonden een kamer (in een huis, een groter complex, een hotel of vakantiebungalow) of woonden op een camping dan wel een woonvoorziening op het terrein van de werkgever. Een aanzienlijk deel bovendien deelde de slaapkamer met anderen dan de eigen partner (zie Engbersen et al. 2011a).

Tabel 2.13

Beoordeling van de staat van de woning door de interviewer, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
verkeert in goede staat	72	60	35
moet gedeeltelijk worden opgeknapt	23	39	58
is sterk verwaarloosd	5	2	7
N	749	400	770

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

2.5 Conclusies

De groep Polen en Bulgaren die zich in Nederland vestigen, is als gevolg van de toetreding van beide landen tot de Europese Unie steeds groter geworden. Weliswaar gaat ook een aanzienlijk deel van de Poolse en Bulgaarse migranten na verloop van tijd weer terug naar het herkomstland, maar per saldo neemt de omvang van de Poolse en Bulgaarse groep in Nederland toe. Nederland is duidelijk meer in trek bij migranten uit

Polen dan bij de Bulgaren: er stonden per 1 januari 2013 111.000 Polen in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) ingeschreven, tegenover 21.000 Bulgaren; deels is dit toe te schrijven aan het veel grotere inwonertal van Polen dan dat van Bulgarije. Voor de Bulgaren is er pas in 2014 vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt, terwijl dit voor de Polen al sinds 2007 het geval is. Het is ongewis wat het voor de migratie vanuit Bulgarije gaat betekenen als geen tewerkstellingsvergunning meer hoeft te worden aangevraagd, maar het lijkt niet waarschijnlijk dat de omvang van de Bulgaarse groep in Nederland die van de Poolse groep gaat benaderen. De migratie vanuit Polen was immers ook voor 2007 al hoger en ook in het verleden zijn er vanuit Polen al migratiestromen geweest, terwijl dit nauwelijks zo was voor Bulgarije. De migratie vanuit Polen is daarnaast beter georganiseerd door de grote rol die uitzendbureaus spelen in het aantrekken van Poolse arbeidskrachten. Voor Bulgaren speelt dit niet tot nauwelijks (zie Engbersen et al. 2011a; en hoofdstuk 4). Wellicht speelt ook mee dat de reisafstand tot Polen korter is dan die tot Bulgarije. Bulgaren gaan – zo blijkt uit Eurostat-cijfers – veel vaker naar Duitsland en Zuid-Europese landen.

De meeste Polen en Bulgaren komen naar Nederland om te werken. Dit geldt voor zowel de mannen als de vrouwen. Toch neemt ook het aantal gezinsmigranten in Nederland toe. Opvallend is dat van de recent gemigreerde (volwassen) Bulgaren de helft behoort tot de Turkse minderheid in Bulgarije. Zij komen bijna allemaal voor werk naar Nederland. Van de overige Bulgaren (de etnische Bulgaren) komt ongeveer de helft voor werk en de andere helft om te studeren. Een ander belangrijk kenmerk van de recente migranten uit Polen en Bulgarije is dat ze gemiddeld jong zijn: driekwart is jonger dan 35 jaar. Recent gemigreerde Bulgaren wonen beduidend vaker dan Polen in een flat- of etagewoning in een van de grote steden. Polen wonen meer gespreid over Nederland dan de Bulgaren en vestigen zich beduidend vaker in gebieden buiten de Randstad en in niet-stedelijke gebieden.

Het beeld van de alleenstaande arbeidsmigrant woonachtig in vakantieparken in de tuinbouwgebieden zoals onder andere naar voren komt in de media, is niet het hele verhaal. Het is namelijk opvallend hoeveel Polen en Bulgaren die nog maar zo kort in Nederland zijn al met hun gezin (met partner en/of kinderen) wonen. Van de pas gemigreerde Polen woont de helft hier met partner en/of kinderen; van de recent binnengekomen Bulgaren een op de drie. Deze mensen wonen steeds vaker in een eengezinswoning in bijvoorbeeld de Bollenstreek of het Westland of in Den Haag of Rotterdam en hun kinderen gaan in de buurt naar school. Deze groep lijkt gericht op een langdurig verblijf in Nederland.

Noten

- 1 Dit betreft de eerste en tweede generatie samen.
- 2 De bevolkingsstatistieken bevatten alleen de ingeschrevenen in de GBA.
- 3 Zoals in hoofdstuk 1 al is aangegeven, zijn alleen degenen geïnterviewd die zich in gemeenten hebben gevestigd waar minimaal 25 landgenoten naartoe migreerden.
- 4 In Polen geboren personen met in voormalig Duitsland geboren ouders worden in de GBA op basis van hun eigen geboorteland als Pool geclassificeerd.
- 5 De herkomstregio van de respondenten is gebaseerd op de laatste woonplaats waar men woonde voor vertrek naar Nederland.
- 6 Dit hangt samen met de regio waar ze vandaan komen.
- 7 Overigens is een klein deel van de etnische Turken niet moslim, maar Oosters-orthodox (ze wonen in het noorden van Bulgarije, in de buurt van de stad Varna).
- 8 Deze Pomaken zijn vaak al eeuwenlang moslim: zij zijn ten tijde van het Ottomaanse rijk bekeerd.
- 9 Tot de etnische Bulgaren wordt ook de kleine groep Roma gerekend. Die groep is te klein om apart te onderscheiden.
- 10 Van de Poolse migranten kwam in 2010 5% voor studie, zo blijkt uit recente CBS-cijfers. Ook dit is overeenkomstig ons onderzoek.
- 11 De vijfde plaats van Groningen als vestigingsstad voor de Bulgaarse migranten komt waarschijnlijk door een oververtegenwoordiging van Bulgaarse studiemigranten (zo blijkt althans uit onze surveygegevens).
- 12 Er zijn in Nederland een paar postcodegebieden waar meer dan de helft van de totale bevolking Pools is, maar in al die gebieden wonen minder dan tien Polen (informatie verstrekt door het CBS). Het lijkt hier eerder te gaan om bedrijventerreinen en dergelijke.

3 Opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal

In dit hoofdstuk gaan we in op het opleidingsniveau van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren en op hun beheersing van de Nederlandse taal. Eerst bespreken we het opleidingsniveau van de Polen en Bulgaren. Vervolgens besteden we aandacht aan het verstaan en gebruik van de Nederlandse taal. We kijken daarbij ook naar de inspanningen die de Polen en Bulgaren – zowel voor als na migratie – hebben verricht om het Nederlands te leren.

3.1 Opleidingsniveau van recent gemigreerde Polen en Bulgaren

Poolse migranten veel hoger opgeleid dan Bulgaren

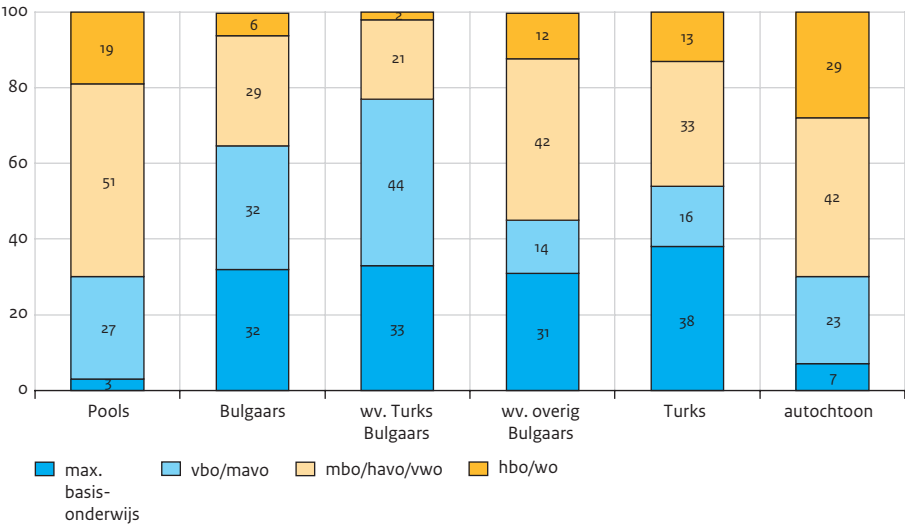
Zoals we in hoofdstuk 2 constateerden zijn de meeste migranten uit Polen en Bulgarije voor werk of gezinsredenen naar Nederland gekomen. Ze gaan in de meeste gevallen niet naar school in Nederland. In deze paragraaf gaan we in op het opleidingsniveau van de niet-schoolgaanden. Het betreft de hoogst voltooide opleiding (die is afgesloten met een diploma).¹

De recent gemigreerde Poolse groep is duidelijk hoger opgeleid dan de Bulgaarse groep (figuur 3.1). Van de Polen heeft 19% een hoger onderwijsdiploma en dit geldt slechts voor 6% van de Bulgaren. Slechts 3% van de Polen heeft maximaal basisonderwijs voltooid, terwijl dit voor een op de drie recent gemigreerde Bulgaren geldt. Met name de Turkse Bulgaren zijn over het geheel genomen laag opgeleid. Slechts 24% heeft een diploma op minimaal mbo niveau (en slechts 2% een hoger onderwijsdiploma). Van de etnische Bulgaren die niet meer op school zitten, heeft 54% een diploma op minimaal mbo niveau (en 12% een hoger onderwijsdiploma). Let wel, het betreft hier dus alleen de niet meer schoolgaanden. De uit Bulgarije afkomstige studiemigranten zijn nog bezig met hun opleiding in Nederland.² De Polen springen eruit met een aandeel van 70% dat is opgeleid op minimaal mbo-niveau. Dit aandeel is vergelijkbaar met dat onder de autochtone populatie. Toch zijn de Polen die recent naar Nederland gemigreerd zijn, gemiddeld genomen wel lager opgeleid dan de autochtone populatie. Dit komt doordat het aandeel met een hogeronderwijsdiploma lager is (19% tegenover 29%).

Ook in vergelijking met de recent gemigreerde Turken, is het opleidingsniveau van de Turkse Bulgaren laag te noemen. Weliswaar is onder de nog maar kort in Nederland woonachtige Turken een aanzienlijk aandeel met maximaal basisonderwijs te vinden (38%), maar het aandeel met een diploma op minimaal mbo-niveau is met 46% duidelijk hoger dan onder de Turkse Bulgaren (23%). De etnische Bulgaren zijn echter wat hoger opgeleid dan de recent gemigreerde Turken.

Figuur 3.1

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaanden naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: voor migranten: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11), voor autochtone Nederlanders: CBS (EBB'10)

Overigens is het zo dat de meest recent gemigreerde Polen (die zich korter dan twee jaar geleden in de GBA inschreven) wat hoger opgeleid zijn dan degenen die al wat langer in Nederland zijn (tussen de twee en vier jaar). Van de kortst in Nederland woonachtige Polen heeft een kwart een hoger onderwijsdiploma tegen 11% van de wat langer geleden naar Nederland gemigreerde groep (tabel 3.1).

Er is daarnaast ook een relatie met de grootte van de plaats waar de Polen en Bulgaren woonden voor ze naar Nederland migreerden. Polen en Bulgaren afkomstig uit de steden blijken hoger opgeleid dan zij die van het platteland komen (zie tabel B3.1 in de bijlage, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).

Tabel 3.1

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaande recent gemigreerde Polen naar verblijfsduur in Nederland, 2011 (in procenten)

	< 2 jaar	2-4 jaar
max. basisonderwijs	3	3
vbo/mavo	25	28
mbo/havo/vwo	47	57
hbo/wo	25	11
N	419	289

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Opleidingsniveau in vergelijking met ander onderzoek onder Polen en Bulgaren

De cijfers met betrekking tot het opleidingsniveau van de recent gemigreerde (ingeschreven) Polen wijken op een aantal punten af van eerder onderzoek onder Polen in Nederland. De Boom et al. (2008) hebben bijvoorbeeld gekeken naar het opleidingsniveau van de totale populatie Polen in Nederland (op basis van een aantal gestapelde Enquêtes beroepsbevolking (EBB's), 2000-2006). Binnen die groep blijkt vooral het aandeel middelbaar opgeleiden (mbo/havo/vwo-niveau) erg groot. Net als in ons onderzoek heeft circa de helft een dergelijk diploma.³ Deze Polen – die al langere tijd in Nederland gevestigd zijn en waarvan sommigen met een autochtone partner zijn getrouwd (of zelfs al in Nederland zijn geboren) – zijn ongeveer even hoog opgeleid als de recent gemigreerde Polen.

In vergelijking met het eerdere onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) onder Polen die tussen 2004 en 2009 zijn gekomen – en in het bevolkingsregister zijn ingeschreven (Dagevos 2011) – vinden we onder de meest recent gemigreerde groep meer personen met een diploma op mbo-, havo- of vwo-niveau (51% tegenover 34%) en juist minder personen met uitsluitend basisonderwijs (3% tegenover 22%). Het aandeel met een hoger onderwijsdiploma komt wel precies overeen tussen beide onderzoeken, die beide hebben plaatsgevonden onder in de GBA ingeschreven Polen.⁴

Uit de recente onderzoeken onder arbeidsmigranten van onder andere Weltevrede et al. (2009) en Engbersen et al. (2011a) komt voor wat betreft de Polen een vrij identiek beeld naar voren als in het huidige onderzoek. Volgens Weltevrede et al. heeft slechts 5% van de ondervraagde recente arbeidsmigranten hooguit basisonderwijs gevolgd. Engbersen et al. komen uit op een aandeel van 2% (en nog eens 7% met lager secundair onderwijs). De aandelen met een hoger onderwijsniveau zijn in de respectievelijke onderzoeken 20% en 15%.

Voor wat betreft de Bulgaren concluderen Engbersen et al. (2011a) net als wij dat zij duidelijk lager zijn opgeleid dan de Polen in Nederland. De door Engbersen et al. ondervraagde Bulgaren zijn echter hoger opgeleid dan de Bulgaren in het huidige onderzoek: slechts 7% heeft maximaal basisonderwijs voltooid, terwijl dat aandeel in ons onderzoek op 42% ligt. Ook het aandeel met hoger onderwijs is in het onderzoek van Engbersen et al. veel hoger (20% tegenover 6%). Het lijkt erop dat er in hun onderzoek minder Turkse Bulgaren zijn vertegenwoordigd. Of dit zo is kunnen we echter niet vaststellen, omdat in het onderzoek van Engbersen et al. geen etnische achtergrond gerapporteerd is.

Dat de cijfers tussen de onderzoeken variëren is niet verwonderlijk gezien de verschillen in onderzochte periode, in onderzoeksgroep (meer gevestigde in de GBA ingeschrevenen versus tijdelijke arbeidsmigranten), in onderzoeksdesign (landelijke steekproef versus onderzoek op plaatsen waar veel arbeidsmigranten samenkomen) en in de meting van opleidingsniveau. In dat licht bezien is het opvallend hoe sterk de overeenkomst in opleidingsniveau is die we in de verschillende onderzoeken aantreffen.

Verhoudingsgewijs veel laagopgeleiden uit Bulgarije

Op basis van gegevens uit de Europese Labour Force Surveys (zie Eurostat 2011, 2012) over het hoogst bereikte opleidingsniveau van de Poolse en Bulgaarse bevolking tussen de 15 en 64 jaar blijkt dat het opleidingsniveau van de recent gemigreerde Polen wat lager

is dan het opleidingsniveau in Polen zelf. Met name het aandeel dat maximaal het lager secundair onderwijs⁵ heeft voltooid (vergelijkbaar met *junior high school* in de Verenigde Staten) is lager dan in Polen zelf; het aandeel met een hogeronderwijsdiploma is echter ongeveer even hoog (zie tabel 3.2). Voor de Bulgaarse groep is het verschil daarentegen vele malen groter: van de recent gemigreerde Bulgaren heeft maar liefst 64% een laag opleidingsniveau, terwijl dit slechts voor 25% van de Bulgaren in Bulgarije geldt. Ook het aandeel met hoger onderwijs is met 6% veel lager dan dat in Bulgarije (20%). Er komt dus duidelijk een selectie van lager opgeleide Bulgaren naar Nederland (met uitzondering natuurlijk van de hoogopgeleide studiemigranten)⁶. Voor een deel betreft dit de groep Turkse Bulgaren die veruit het laagst is opgeleid, maar ook de groep etnische Bulgaren is relatief laag opgeleid. Het verschil wordt nog pregnanter wanneer we in ogenschouw nemen dat de groep naar Nederland gemigreerde Bulgaren (en Polen) gemiddeld genomen erg jong is.⁷

Tabel 3.2

Vergelijking opleidingsniveau van recent gemigreerde niet-schoolgaande Polen en Bulgaren met Polen en Bulgaren in land van herkomst, 2011 (in procenten)

	recent gemigreerde Polen	Polen in Polen	recent gemigreerde Bulgaren	Bulgaren in Bulgarije
lager secundair onderwijs	30	17	64	25
hoger secundair onderwijs	51	62	29	56
hoger onderwijs	19	21	6	20

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11); Eurostat (2011)

Poolse vrouwen hoger opgeleid dan mannen

Poolse vrouwen die recent naar Nederland zijn gemigreerd, zijn gemiddeld genomen hoger opgeleid dan de mannen: ze hebben vaker een diploma op mbo/havo/vwo niveau, maar vooral vaker een hogeronderwijsdiploma (tabel 3.3). Poolse mannen hebben veel vaker een diploma op vbo/mavo-niveau dan Poolse vrouwen. Dit kwam overigens ook naar voren in het onderzoek van Dagevos (2011) en Engbersen et al. (2011a). Bij de niet meer schoolgaande Bulgaren is dit verschil er niet. Daar is vooral de categorie die een mbo/havo/vwo-diploma heeft groter onder de mannen dan onder de vrouwen. Dit komt meer overeen met het beeld bij andere migrantengroepen in Nederland: zowel bij de vier klassieke migrantengroepen als bij een aantal onderzochte vluchtelingengroepen zijn mannen hoger opgeleid dan vrouwen (Turkenburg en Gijsberts 2007; Vogels 2011). Het komt echter niet overeen met het beeld in Midden- en Oost-Europese landen zelf. Uit gegevens van de Europese Labour Force Surveys komt naar voren dat in zowel Polen als Bulgarije vrouwen duidelijk hoger zijn opgeleid dan mannen (Eurostat 2011). Dat Oost-Europese vrouwen relatief hoog zijn opgeleid, heeft te maken met een hoge graad van emancipatie in het herkomstland, een direct gevolg van het vroegere communis-tische systeem in Polen en Bulgarije (De Boom et al. 2008). Van de Poolse en Bulgaarse

vrouwen heeft 24% een hoger onderwijsdiploma tegen 17% van de Poolse en 15% van de Bulgaarse mannen. De man-vrouwverschillen in de recent gemigreerde Poolse groep weerspiegelen precies dit verschil zoals dat ook wordt aangetroffen in Polen zelf. Voor de Bulgaren die net in Nederland zijn aangekomen, is dit echter niet het geval.

Tabel 3.3

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaanden naar geslacht en etnische herkomst, 2011 (in procenten)

		Pools	Bulgaars
vrouw	max. basisonderwijs	3	34
	vbo/mavo	20	33
	mbo/havo/vwo	53	26
	hbo/wo	24	7
man	max. basisonderwijs	3	30
	vbo/mavo	33	31
	mbo/havo/vwo	49	34
	hbo/wo	15	5

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Arbeids- en gezinsmigranten ongeveer even hoog opgeleid

Er zijn weinig verschillen in opleidingsniveau tussen de recent naar Nederland gemigreerde arbeidsmigranten en degenen die vanwege gezinsredenen zijn gekomen (tabel 3.4). Een aantal jaren geleden bleken Poolse gezinsmigranten wat hoger opgeleid dan arbeidsmigranten (Gijsberts 2011). Dit zien we nu niet meer terug, niet bij de Polen en niet bij de Bulgaren.

Tabel 3.4

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaanden naar migratiemotief en etnische herkomst, 2011 (in procenten)

		Pools	Bulgaars
arbeidsmigrant	max. basisonderwijs	3	31
	vbo/mavo	29	34
	mbo/havo/vwo	51	31
	hbo/wo	17	4
gezinsmigrant	max. basisonderwijs	5	35
	vbo/mavo	31	34
	mbo/havo/vwo	46	23
	hbo/wo	18	8

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Niet-schoolgaande jonge Bulgaren relatief weinig opleiding

In tabel 3.5 laten we zien welke verschillen er zijn in opleidingsniveau tussen de leeftijdsgroepen. Binnen de Poolse groep zijn de migranten tussen de 36 en 60 jaar relatief het laagst opgeleid (vaak met een diploma op vbo/mavo-niveau). De Polen in de middelste leeftijdscategorie (26-35 jaar) hebben het vaakst een hogeronderwijsdiploma, terwijl de jongste leeftijdscategorie (18-25 jaar) bijna altijd een diploma op minimaal mbo niveau heeft. Onder de Bulgaren is het beeld anders. De oudste leeftijdsgroep (36-60 jaar) is daar juist gemiddeld het hoogst opgeleid en de middelste leeftijdscategorie (26-35 jaar) het laagst. Maar ook onder de Bulgaarse jongeren die niet in Nederland naar school gaan, bevinden zich relatief veel laagopgeleiden: 66% heeft niet meer dan vbo/mavo-niveau. Het contrast is groot met de Poolse jongeren, waarvan slechts 17% in deze categorie zit.

Tabel 3.5

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaanden naar leeftijd en etnische herkomst, 2011 (in procenten)

		Pools	Bulgaars
18-25 jaar	max. basisonderwijs	2	29
	vbo/mavo	15	37
	mbo/havo/vwo	70	29
	hbo/wo	12	6
26-35 jaar	max. basisonderwijs	2	42
	vbo/mavo	25	31
	mbo/havo/vwo	42	23
	hbo/wo	32	4
36-60 jaar	max. basisonderwijs	6	24
	vbo/mavo	43	30
	mbo/havo/vwo	45	37
	hbo/wo	7	10

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Poolse migranten vaak, Turkse Bulgaren nauwelijks niveau van startkwalificatie

Een minimaal geacht opleidingsniveau voor een succesvolle start van jongeren op de arbeidsmarkt wordt een *startkwalificatie* genoemd. Dit is een opleidingsniveau van ten minste een havo- of vwo-diploma of een mbo-diploma op niveau 2 van de bol/bll.⁸ Figuur 3.2 laat zien welk aandeel van de niet meer naar school gaande jongvolwassenen (tussen de 20 en 35 jaar) bij benadering het niveau van een startkwalificatie heeft. De grote meerderheid van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren in Nederland zit overigens in deze leeftijdsgroep.

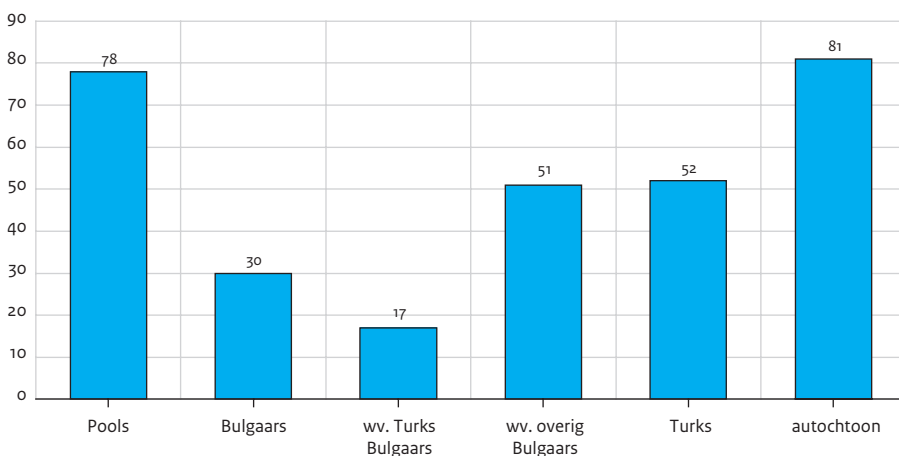
Opvallend is het zeer lage aandeel met het niveau van een startkwalificatie onder Bulgaren en vooral onder Turkse Bulgaren. Slechts 17% van de jonge Turkse Bulgaren beschikt

over deze basistoerusting voor de arbeidsmarkt. Zo'n laag aandeel wordt zelden aangetroffen onder migrantengroepen in Nederland.

Het aandeel met het niveau van een startkwalificatie onder de overige Bulgaren ligt ongeveer op het niveau onder de Turkse recent gemigreerden (rond de 50%). Bij de Polen valt juist het hoge aandeel met een startkwalificatie op, maar liefst 78%. Dat ligt niet zo ver onder het niveau van autochtone jongvolwassenen, van wie circa 81% erin slaagt een startkwalificatie te behalen. Hier zien we net als eerder in deze paragraaf dat de recent gemigreerde Polen in onze onderzoeksgroep hoger opgeleid zijn dan de Polen in het eerdere scp-onderzoek (daarvan had 59% een startkwalificatie, zie Dagevos 2011), maar nogmaals dit kan een gevolg zijn van een andere wijze van de meting van het opleidingsniveau.

Figuur 3.2

Aandeel niet-schoolgaanden van 20 tot en met 34 jaar in het bezit van een startkwalificatie, naar etnische herkomst (in procenten)

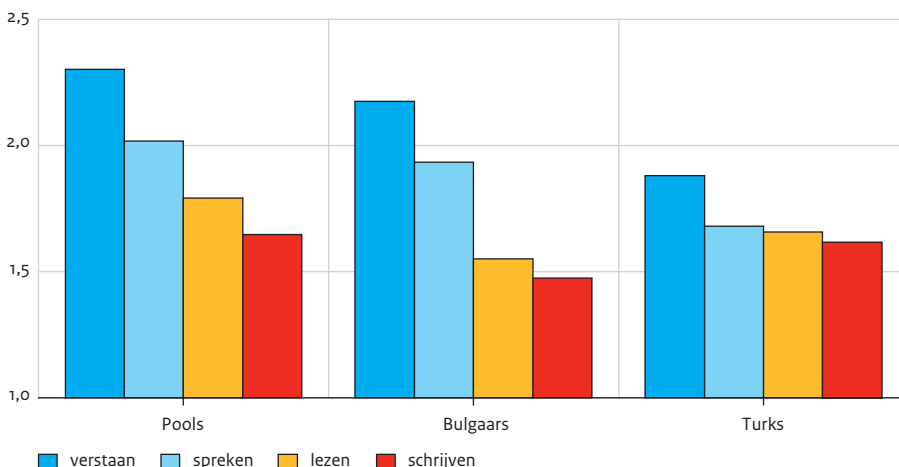
Bron: migranten: RU/UU/SCP/CBS (SCP-NL'11); autochtone Nederlanders: CBS (EBB'06)

Poolse vrouwen vaak startkwalificatie

Net als in de vorige Polenrapportage van het scp (Dagevos 2011), zien we dat recent gemigreerde Poolse vrouwen in de leeftijd van 20 tot 35 jaar vaker dan de mannen over het niveau van de startkwalificatie beschikken. De verschillen zijn aanzienlijk (figuur 3.3). Het gaat om 87% van de Poolse vrouwen tegenover 70% van de Poolse mannen. Ook bij de Bulgaarse groep is er een verschil in het voordeel van de vrouwen (32% tegenover 28%), maar dit verschil is bescheiden. Overigens komen ook De Boom et al. (2008) op basis van de EBB-cijfers tot de conclusie dat Oost-Europese vrouwen vaker over een startkwalificatie beschikken dan de mannen. Bij de recent binnengekomen Turken zijn het de mannen die vaker een startkwalificatie hebben.

Figuur 3.3

Aandeel niet-schoolgaanden van 20 tot en met 34 jaar in het bezit van een startkwalificatie, naar geslacht en etnische herkomst (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Veel etnische Bulgaren in Nederlandse hoger onderwijs

Zoals we in hoofdstuk 2 constateerden zijn de meeste migranten uit Polen en Bulgarije voor werk of gezinsredenen gekomen. Ze zitten meestal niet meer op school. Met name onder de Bulgaarse groep bleek het aandeel studiemigranten in ons onderzoek echter aanzienlijk: een kwart van de totale Bulgaarse groep. Ook onder de overige groepen zit een deel in Nederland op school.

In tabel 3.6 is te zien hoeveel van de respondenten in het huidige onderzoek fulltime onderwijs in Nederland volgen.⁹ Het gaat om 20% van de totale groep Bulgaren, maar het zijn bijna zonder uitzondering etnische Bulgaren; onder die subgroep is het 40%. Van de Polen volgt bijna niemand in Nederland een fulltime opleiding. Onder Turken komt het met 15% van de recente instroom ook nog redelijk veel voor. Van degenen die recent gekomen zijn en in Nederland fulltime op school zitten, doet bijna iedereen een opleiding in het hbo of wo.

Het bovenstaande betrof het aandeel recent gemigreerden dat in Nederland naar school gaat. Het gaat hier grotendeels om de volwassen migranten (15+). Daarnaast zitten er natuurlijk ook kinderen van de Poolse en Bulgaarse migranten in Nederland op school. Het gaat echter om relatief bescheiden aantallen. In 2010 zaten er bijvoorbeeld naar schatting 6600 Poolse kinderen in alle acht groepen van het basisonderwijs (in de leeftijd van 4 t/m 11 jaar) en circa 3200 Poolse kinderen in het voortgezet onderwijs (cijfers verstrekt door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)). Hoeveel Bulgaarse kinderen er in Nederland naar school gaan, is onbekend.

Tabel 3.6

Aandeel dat in Nederland fulltime onderwijs volgt naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	aandeel op school	ww. in hoger onderwijs
Pools	3	-
Bulgaars	21	98
Turks Bulgaars	2	-
overig Bulgaars	40	99
Turks	15	95
N		525

- = te kleine aantallen.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

3.2 Beheersing en gebruik van de Nederlandse taal

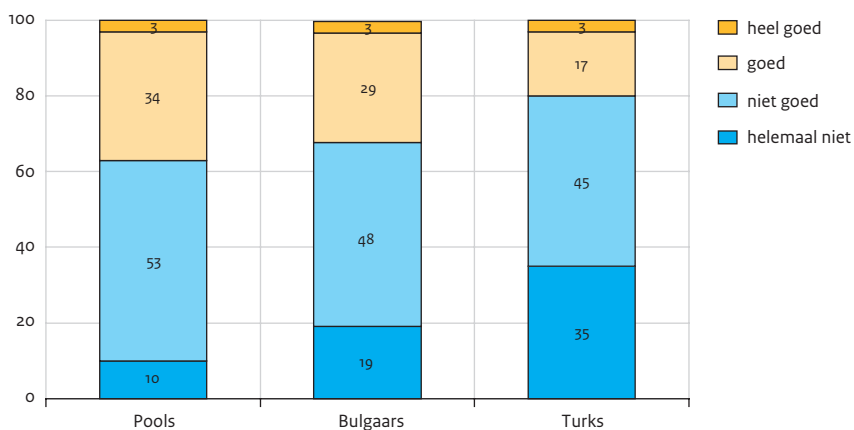
Veel moeite met de Nederlandse taal, toch verstaat een op de drie goed Nederlands

De meerderheid van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren heeft moeite met de Nederlandse taal.¹⁰ Als we bijvoorbeeld kijken naar het verstaan van het Nederlands dan blijkt dat 63% van de Polen en 67% van de Bulgaren de Nederlandse taal niet of niet goed verstaat (figuur 3.4). De bevinding sluit aan bij eerder onderzoek, met name uitgevoerd onder Polen in Nederland (bv. Dagevos 2011; Weltevrede et al. 2009; Ecorys 2006; TNS/NIPO 2009) en is niet verwonderlijk gezien de relatief korte periode dat ze in Nederland wonen. Een op de drie zegt het Nederlands wel goed te verstaan. Gezien het korte verblijf van deze migranten is dit overigens een niet onaanzienlijk aandeel. Bij de Turken die net in Nederland zijn, is het aandeel dat Nederlands verstaat veel lager (20%).

De beheersing van het Nederlands verschilt nauwelijks tussen de Poolse en Bulgaarse groep. Engbersen et al. (2011a) vonden in hun onderzoek onder arbeidsmigranten juist dat Bulgaren het Nederlands beter zouden beheersen dan Polen. Dit is een enigszins verrassende bevinding gezien het lagere opleidingsniveau van Bulgaren ten opzichte van Polen (en de hoge samenhang die altijd wordt vastgesteld tussen opleidingsniveau en taalbeheersing). Zij denken dat dit zou kunnen samenhangen met het feit dat de door hen geïnterviewde Bulgaren – die overigens hoger opgeleid bleken dan in het huidige onderzoek – meer tijd doorbrengen met autochtone Nederlanders dan de Polen. Wij vinden hiervoor echter geen aanwijzingen. In ons onderzoek zijn het de Polen die meer contact met Nederlanders hebben dan de Bulgaren; zij werken vaker en maken meer uren, waardoor zij meer contacten met autochtonen kunnen aangaan (zie hoofdstuk 5).

Figuur 3.4

Verstaan van het Nederlands naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

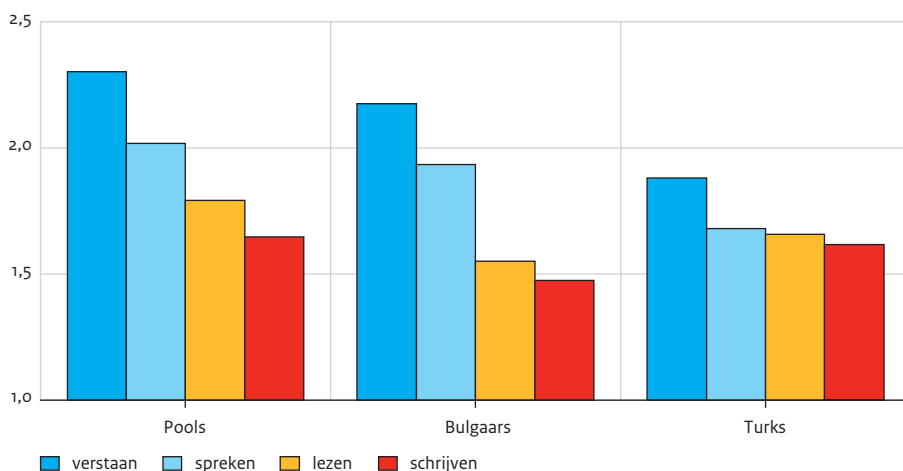

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

In figuur 3.5 is te zien dat het verstaan van het Nederlands de eerste stap is in de beheersing van de taal. Zoals altijd voor migranten geldt, hebben zij het minst moeite met het verstaan van het Nederlands. Het aandeel wordt lager als gevraagd wordt of men het ook kan spreken, nog lager met betrekking tot het lezen, en het schrijven in het Nederlands wordt door de minste recent gemigreerde Polen en Bulgaren beheerst.

Figuur 3.5

Verstaan, spreken, lezen en schrijven van het Nederlands naar etnische herkomst, 2011 (in gemiddelde taalbeheersing op een schaal van 1 tot 4)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Turkse Bulgaren en Bulgaarse studiemigranten veel moeite met het Nederlands

In tabel 3.7 staan de verschillen binnen de Poolse en Bulgaarse groep in het verstaan van het Nederlands centraal.¹¹ Duidelijk wordt dat binnen de Poolse groep de vrouwen en jongeren beter Nederlands verstaan dan de mannen en oudere leeftijdsgroepen. Opvallend is de relatief slechte beheersing van het Nederlands onder Poolse hoogopgeleiden. Wellicht zijn dit kennismigranten die tijdelijk in Nederland zijn om bij Nederlandse multinationals of op Nederlandse universiteiten te werken. In hoofdstuk 4 zullen we zien dat inderdaad een deel van de Poolse migranten in hogere kaderfuncties werkt. Dit zouden (tijdelijke) kennismigranten kunnen zijn, maar of dit zo is kunnen we met onze gegevens niet vaststellen. We zien duidelijk dat beheersing van het Nederlands onder de Polen toeneemt naarmate ze langer in Nederland verblijven. Van de korter dan twee jaar in Nederland woonachtige Polen zegt 32% het Nederlands goed te verstaan, terwijl dit geldt voor 44% van de Polen die langer dan twee jaar in Nederland zijn. Dit werd reeds eerder geobserveerd door TNS/NIPO (2009).

Tabel 3.7

Verstaan van het Nederlands onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten (heel) goed kunnen verstaan)

	Pools	Bulgaars
vrouw	41	32
man	33	34
18-25 jaar	42	26
26-35 jaar	36	31
36-60 jaar	33	47
max. basisonderwijs	-	42
vbo/mavo	34	13
mbo/havo/vwo	40	39
hbo/wo	33	39
arbeidsmigrant	36	33
gezinsmigrant	36	34
< 2 jaar in Nederland	32	
2-4 jaar in Nederland	44	
Turkse Bulgaren		29
Bulgaarse studiemigranten		21
overige Bulgaren ^a		49

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Binnen de Bulgaarse groep blijft de beheersing van het Nederlands duidelijk achter bij de Turkse Bulgaren, voor wie Turks de moedertaal is (maar die ook bijna allemaal Bulgaars spreken): 29% zegt het Nederlands goed te kunnen verstaan. Onder de overige Bulgaren – waarvan de meesten Bulgaars spreken – ligt dit aandeel hoger, op 49%. Onder de Bulgaarse studiemigranten is het aandeel dat Nederlanders verstaat eveneens laag: 21%.¹² Deze laatste groep heeft waarschijnlijk niet de intentie om in Nederland te blijven en volgt wellicht Engelstalige opleidingen. Bij de Bulgaren verstaan de 36-60-jarigen beduidend beter Nederlands dan de jongere leeftijdsgroepen (gedeeltelijk natuurlijk ook omdat dit vaker studiemigranten zijn). Het lage cijfer onder de categorie met een diploma op vbo/mavo niveau is lastig te duiden. Het hoge aandeel onder de Bulgaarse laagstopgeleiden valt op: maar liefst 42% van de Bulgaren met maximaal basisonderwijs zegt goed Nederlands te kunnen verstaan.

Nederlands weinig gesproken in de gezinssituatie

We weten ook in hoeverre men zich bedient van de Nederlandse taal in gezinsverband of met vrienden en kennissen (tabel 3.8). Gezien de relatief zwakke beheersing van het Nederlands onder recent gemigreerde Polen en Bulgaren, wekt het geen verrassing dat de Nederlandse taal weinig wordt gebruikt in gesprekken met de eigen partner of kinderen. Toch zegt een aanzienlijk aandeel soms Nederlands binnen het gezin te spreken. Het kan hierbij natuurlijk heel goed om slechts enkele woorden Nederlands gaan. De (kleine) groep die vaak Nederlands spreekt met de partner heeft relatief vaak of een Nederlandse partner of een partner uit een andere etnische groep.

Een op de vijf Polen en Bulgaren zegt vaak of altijd met vrienden en kennissen in het Nederlands te praten. Het lijkt erop dat dit personen zijn die veel autochtoon Nederlandse vrienden of kennissen hebben. Het ligt niet voor de hand dat men met een landgenoot in het Nederlands praat. Uit eerder onderzoek bleek bovendien dat ruim de helft van de Polen nooit Nederlands spreekt op het werk, met collega's of leidinggevend. De helft spreekt Engels met de manager en de eigen taal met Poolse collega's (Weltevrede et al. 2009). Uit dit onderzoek kwam overigens ook naar voren dat driekwart van de Polen nooit in het Nederlands spreekt met vrienden of kennissen. In ons onderzoek liggen deze aandelen lager: een aanzienlijke groep van de Polen en Bulgaren zegt wel soms Nederlands met vrienden en kennissen te spreken.

Tabel 3.8

Gebruik van de Nederlandse taal met partner, kinderen en vrienden of kennissen, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
met partner ^a		
nooit	67	45
zelden/soms	28	42
vaak/altijd	5	13
met kinderen ^b		
nooit	59	32
zelden/soms	36	53
vaak/altijd	5	15
met vrienden/kennissen		
nooit	37	34
zelden/soms	44	48
vaak/altijd	18	18

a Alleen voor mensen met een partner.

b Alleen voor mensen met kinderen (bij Bulgaren gebaseerd op weinig respondenten (tussen de 50 en de 100).

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Tabel 3.9 laat zien dat de hogeropgeleide Bulgaren duidelijk meer Nederlands praten met vrienden dan de lageropgeleiden. Zoals we in hoofdstuk 5 laten zien, hebben zij ook vaker contacten met Nederlanders. Dit geldt echter niet voor de studiemigranten uit Bulgarije. Zij praten van alle subgroepen het minste met hun vrienden in het Nederlands. Waarschijnlijk spreken de studenten – die een Engelstalig onderwijsprogramma volgen – in hun opleiding met name Engels met hun medestudenten. Bij de Polen is het verschil in gebruik van de Nederlandse taal tussen mensen van een verschillend opleidingsniveau niet zo groot.

Tabel 3.9

Gebruik van de Nederlandse taal met vrienden onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten vaak/altijd in het Nederlands met vrienden spreken)

	Pools	Bulgaars
vrouw	20	16
man	17	21
18-25 jaar	21	11
26-35 jaar	14	20
36-60 jaar	22	27
max. basisonderwijs	-	15
vbo/mavo	16	13
mbo/havo/vwo	21	20
hbo/wo	17	24
arbeidsmigrant	18	22
gezinsmigrant	16	10
< 2 jaar in Nederland	16	
2-4 jaar in Nederland	23	
Turkse Bulgaren		18
Bulgaarse studiemigranten		10
overige Bulgaren ^a		24

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Polen redden zich goed in het Engels en/of Duits, Bulgaren veel minder

Veel recent gemigreerde Poolse migranten spreken weinig of geen Nederlands. Vaak kan men zich echter wel goed redden in het Engels of Duits, ook op de arbeidsmarkt (zie ook Weltevrede et al. 2009). Wanneer ze zich niet in het Nederlands kunnen redden, kunnen de meeste Polen zich wel goed redden met Engels (57% spreekt dat goed) of Duits (20% spreekt dat goed). Voor Bulgaren is dat een ander verhaal (tabel 3.10). Ruim een op de drie spreekt (goed) Engels, en slechts 8% spreekt Duits. Bulgaren zijn dus duidelijk minder dan de Polen in staat in Nederland met anderen te communiceren: zowel in het Nederlands als in het Engels of Duits. Onder de Turken spreekt overigens ook minder dan een derde goed Engels.

Tabel 3.10

Aandeel dat goed Engels of Duits spreekt naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
spreekt goed Engels	57	36	29
spreekt goed Duits	20	8	4

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Uit de vorige SCP-rapportage over de Polen bleek dat de Polen die het Duits zeggen te beheersen, relatief het beste in het Nederlands zijn (Gijsberts 2011). Dit blijkt ook voor de Polen in deze studie zo te zijn. Van degenen die zeggen Duits te spreken, kan 54% het Nederlands goed verstaan. Van degenen die geen Duits spreken, is dit 33%. Bij degenen die Engels zeggen te spreken is er nauwelijks een verschil (hooguit enkele procentpunten). Het beheersen van de Duitse taal geeft dus duidelijk een voorsprong bij het verstaan van het Nederlands. Het feit dat een deel van de Poolse groep Duits spreekt, heeft te maken met hun achtergrond. Zij komen veelal uit de regio's die vroeger Duits grondgebied waren (zie hoofdstuk 2).

Turkse Bulgaren spreken nauwelijks Engels

Er is een grote rol weggelegd voor het opleidingsniveau en voor leeftijd bij het zich al dan niet kunnen redden in het Engels (tabel 3.11). Van de hogeropgeleiden spreekt het merendeel goed Engels: 87% van de Polen met een diploma hoger onderwijs en 86% van de Bulgaren. Deze laatsten zijn voor een deel de studiemigranten die naar Nederland zijn gekomen om veelal Engelstalige studies te gaan doen. Van de leeftijdscategorie tot en met 25 jaar kan 76% van de Polen en 61% van de Bulgaren zich goed uitdrukken in het Engels. De meest recent gemigreerde Polen (minder dan twee jaar geleden) spreken wat vaker Engels dan de wat langer in Nederland verblijvende Polen (tussen de twee en vier jaar), een verschil van 10 procentpunten. Opvallend is het lage aandeel van 6% onder de Turkse Bulgaren dat goed Engels spreekt.

Tabel 3.11

Aandeel dat goed Engels spreekt onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	57	37
man	57	34
18-25 jaar	76	61
26-35 jaar	67	20
36-60 jaar	19	13
max. basisonderwijs	-	10
vbo/mavo	28	7
mbo/havo/vwo	61	53
hbo/wo	87	86
arbeidsmigrant	54	21
gezinsmigrant	43	17
< 2 jaar in Nederland	61	
2-4 jaar in Nederland	51	
Turkse Bulgaren		6
Bulgaarse studiemigranten		98
overige Bulgaren ^a		38

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Polen doen meer inspanningen om Nederlands te leren dan Bulgaren

In het onderzoek is ook gevraagd of de recent gemigreerde Polen en Bulgaren zowel voor als na migratie inspanningen hebben verricht om de Nederlandse taal te leren, en zo ja, wat ze dan precies ondernomen hebben (bv. taalcursus, zelfstudie, op het werk de taal geleerd). Vóór hun migratie naar Nederland hebben slechts weinig Poolse of Bulgaarse migranten inspanningen verricht om Nederlands te leren (tabel 3.12).¹³ Na migratie heeft 55% van de recent gemigreerde Polen en 37% van de recent gemigreerde Bulgaren iets gedaan om Nederlands te leren. Gezien het relatief korte verblijf in Nederland zijn dit hoge aandelen, vooral onder de Polen. Dit zagen we overigens ook in het vorige SCP-onderzoek onder Polen (Dagevos 2011). De Bulgaren blijven hier duidelijk bij achter.

Tabel 3.12

Inspanning verricht om Nederlands te leren voor en na migratie naar Nederland, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
'inspanning' verricht voor migratie om Nederlands te leren	7	3
'inspanning' verricht sinds migratie om Nederlands te leren	55	37

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Laagopgeleide Bulgaren gemotiveerd om Nederlands te leren

Wie zijn het die binnen de Poolse en Bulgaarse groep na hun komst naar Nederland getracht hebben de taal te leren? Binnen de Poolse groep zijn de verschillen niet zo groot. Poolse vrouwen hebben wat vaker hun best gedaan Nederlands te leren dan mannen en de langer in Nederland wonende Polen hebben ook wat vaker iets gedaan om de taal te leren dan de kortst in Nederland verblijvende Polen.

Bij de Bulgaren valt op dat Turkse Bulgaren minder inspanningen hebben verricht om de Nederlandse taal te leren dan de etnische Bulgaren: 32% tegenover 50% (tabel 3.13). Ook de Bulgaarse studiemigranten blijven achter. Bij de Bulgaren zijn het verder meer de oudere dan de jongere leeftijdsgroepen en de hogeropgeleiden dan de lageropgeleiden die iets hebben gedaan om de taal te leren. Een uitzondering hierop is de categorie laagstopgeleiden: van de Bulgaren met niet meer dan basisonderwijs zegt de helft inspanningen te hebben verricht om Nederlands te leren. Eerder in deze paragraaf zagen we al dat de taalbeheersing onder deze categorie niet onderdoet voor die onder de hogeropgeleide Bulgaren. In hoofdstuk 6 zullen we zien dat dit ook de groep is met een langdurig verblijfsperspectief: 60% van de laagstopgeleide Bulgaren verwacht in Nederland te blijven. Dit is wellicht de reden waarom ze investeren in het leren van de Nederlandse taal.

Tabel 3.13

Aandeel dat sinds migratie inspanning heeft verricht om Nederlands te leren onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	59	37
man	51	37
18-25 jaar	58	35
26-35 jaar	54	37
36-60 jaar	55	41
max. basisonderwijs	-	52
vbo/mavo	55	18
mbo/havo/vwo	55	38
hbo/wo	58	41
arbeidsmigrant	55	39
gezinsmigrant	56	45
< 2 jaar in Nederland	53	
2-4 jaar in Nederland	60	
Turkse Bulgaren		32
Bulgaarse studiemigranten		32
overige Bulgaren ^a		50

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Polen leren vaker dan Bulgaren Nederlands door taalcursus en werk

Polen en Bulgaren zijn niet verplicht een inburgeringscursus te doen wanneer zij in Nederland gaan wonen. Ze zullen dus op andere manieren de taal moeten leren. De Polen geven aan dat ze sinds ze in Nederland zijn vooral door middel van zelfstudie of een taalcursus Nederlands hebben geleerd (tabel 3.14). Ook via het werk, door de dagelijkse interactie en via de media zeggen zij beter Nederlands te hebben leren spreken. Onder Bulgaren wordt vooral de dagelijkse interactie genoemd, maar daarnaast ook taalcursussen, zelfstudie en de media. Bulgaren hebben duidelijk minder vaak via een taalcursus de Nederlandse taal geleerd dan Polen: bijna de helft van de recent gemitreerde Polen die sinds migratie inspanningen hebben verricht om Nederlands te leren, zegt een taalcursus te hebben gedaan tegen ruim een kwart van de Bulgaren.¹⁴ Ook de werkvloer noemen Bulgaren veel minder vaak dan de Polen als plek om Nederlands te leren: 34% tegenover 13%.

Tabel 3.14

Genoemde wegen om Nederlands te leren sinds migratie^a naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
door familie en vrienden/kennissen	16	9
door werk	34	13
taalcursus	45	28
ander soort cursus	11	11
media	24	25
zelfstudie	48	30
dagelijkse interactie	38	53

a Gevraagd aan degenen die aangaven inspanningen te hebben verricht om Nederlands te leren.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Poolse migranten schatten verbetering van het Nederlands hoger in dan Bulgaren

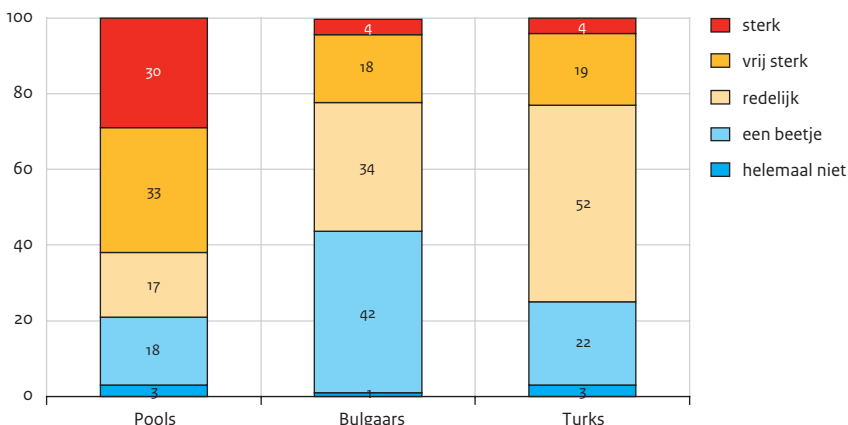
Hebben deze inspanningen ook effect gehad? In figuur 3.6 is te zien of men vindt dat het Nederlands is verbeterd sinds de komst naar Nederland. Dat vindt eigenlijk iedereen wel. Polen schatten de verbetering duidelijk hoger in dan Bulgaren: 66% van de Polen zegt dat hun Nederlands vrij sterk tot sterk is verbeterd in de paar jaar dat ze er zijn. Van de Bulgaren zegt slechts 22% dat; nog eens 34% vindt dat hun Nederlands redelijk is verbeterd. Opvallend is dat de verschillen tussen Polen en Bulgaren in hun inschatting dat hun Nederlands is verbeterd sinds de migratie veel groter zijn dan de verschillen tussen beide groepen in hun zelf gerapporteerde beheersing van het Nederlands. Poolse migranten zijn duidelijk optimistischer over de door hen geboekte leerwinst dan de migranten uit Bulgarije. De aandelen voor recent gemigreerde Turken komen overeen met die onder Bulgaren.

Taalcursussen in ander onderzoek onder Polen in Nederland

In het vorige SCP-onderzoek onder Polen in Nederland kwam naar voren dat 42% van de recent gemigreerde Polen een cursus had gevolgd om Nederlands te leren (zie Gijsberts 2011). Uit het onderzoek van Weltevrede et al. (2009) komt naar voren dat slechts een op de vijf Poolse arbeidsmigranten een taalcursus heeft gevolgd. Uit dit onderzoek blijkt wel dat ruim 80% van de Poolse arbeidsmigranten (heel) graag beter Nederlands zou willen leren spreken. Er lijkt dus een duidelijke wil te bestaan de taal te leren. Overigens merkt Korf (2009) op dat veel mensen de taal leren door met Nederlanders om te gaan op het werk en via de televisie en dus aangeven geen cursus nodig te hebben en dat blijkt ook voor de door ons onderzochte Polen en Bulgaren. Zoals we in hoofdstuk 5 zullen zien, hebben deze Polen en Bulgaren ondanks hun relatief korte verblijf al relatief veel contacten met Nederlanders (ook via het werk). Ook zagen we in dit hoofdstuk dat het opleidingsniveau van met name de Polen relatief hoog is. Dit zijn allemaal factoren die ertoe bijdragen dat ze zich de taal relatief snel eigen kunnen maken (zie ook De Boom et al. 2008).

Figuur 3.6

Verbetering van het Nederlands sinds de komst naar Nederland (eigen inschatting), naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

3.3 Conclusies

Er is een groot verschil in opleidingsniveau tussen de recent gemigreerde Polen en Bulgaren. Het merendeel van de Poolse jongvolwassenen (tussen de 20 en 35 jaar) die nog niet zo lang in Nederland wonen, heeft een opleiding op het niveau van een startkwalificatie voor de Nederlandse arbeidsmarkt. Het verschil met autochtone Nederlanders is wat dat betreft niet groot. Het aandeel met een diploma hoger onderwijs blijft echter wel onder dat van de autochtone bevolking. Het grootste deel van de Polen in Nederland heeft een diploma op zogenaamd hoger secundair niveau (mbo, havo of vwo). Overigens hebben recent gemigreerde Poolse vrouwen vaker dan mannen een diploma hoger onderwijs.

De recent gemigreerde Bulgaren daarentegen zijn overwegend (zeer) laag opgeleid. Dit geldt met name voor de Turkse Bulgaren. Slechts 17% van de Bulgaarse jongvolwassenen van etnisch Turkse origine beschikt over het niveau van een startkwalificatie. Dit is een uitzonderlijk laag aandeel, ook in vergelijking met de aandelen onder andere migrantengroepen in Nederland. Daar staat tegenover dat er ook een grote groep Bulgaarse studiemigranten naar Nederland is gekomen, die in Nederland in het hoger onderwijs studeren. Het contrast binnen de jonge Bulgaarse groep is dus groot. Overigens is het opleidingsniveau van de etnische Bulgaren die niet in Nederland naar school gaan ook niet bijzonder hoog. Van die groep heeft circa de helft het niveau van een startkwalificatie. Dit is vergelijkbaar met de recent binnengekomen Turken.

De meerderheid van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren heeft moeite met de Nederlandse taal. Twee van de drie Polen en Bulgaren zeggen de taal niet of niet goed te verstaan. Dit is niet verwonderlijk gezien de korte periode dat ze in Nederland wonen. Wederom zijn het de Turkse Bulgaren die duidelijk de meeste problemen hebben met de Nederlandse taal. Hetzelfde geldt overigens ook voor de Bulgaarse studiemigranten, maar zij volgen waarschijnlijk grotendeels Engelstalige studies en redden zich goed met de Engelse taal. Ook de recente migranten uit Polen kunnen zich doorgaans goed redden in het Engels (en in mindere mate Duits). Onder Turkse Bulgaren is dit een uitzondering: slechts 6% spreekt goed Engels. Dit betekent dat de communicatie met autochtone Nederlanders voor de Turkse Bulgaren in Nederland problematisch is. Waar de Polen in veel gevallen kunnen overstappen op het Engels of Duits, geldt dit nauwelijks voor de Turkse Bulgaren. Dit heeft natuurlijk gevolgen op de arbeidsmarkt. Het beperkt hen tot het doen van veelal laag of ongeschoold productiewerk, werk waarvoor weinig communicatie nodig is. Een andere mogelijkheid is dat zij een Turks-Nederlandse werkgever hebben. In hoofdstuk 5 zullen we zien dat dit regelmatig voorkomt onder de Turkse Bulgaren in Nederland (zie ook Engbersen et al. 2011a).

Toch zegt een op de drie Polen en Bulgaren het Nederlands wel goed te verstaan. Gezien hun korte verblijf in Nederland is dit een aanzienlijk aandeel. Voor migratie heeft men nauwelijks inspanningen verricht om de Nederlandse taal te leren, na migratie daarentegen wel. Ondanks hun korte verblijf, hebben velen hun best gedaan Nederlands te leren. Polen weer meer dan Bulgaren en Turkse Bulgaren het minst. Polen leren vaker dan Bulgaren Nederlands door taalcursussen en werk, Bulgaren geven vaker aan door dagelijkse interactie Nederlands te leren.

Wat opvalt is dat een relatief grote groep laagopgeleide Bulgaren (met maximaal basisonderwijs) bezig is de Nederlandse taal te leren. Voor een deel zou dit op initiatief van de werkgever kunnen zijn, maar het geeft toch aan dat men belang hecht aan het leren van de taal. In hoofdstuk 6 zullen we zien dat dit ook de groep is met de intentie om in Nederland te blijven. Dat verklaart wellicht waarom ze investeren in het leren van de Nederlandse taal.

Noten

- 1 Hiertoe zijn de in het herkomstland behaalde opleidingsniveaus ‘vertaald’ naar de Nederlandse opleidingsniveaus.
- 2 Van de Bulgaarse studiemigranten geeft 86% aan nog steeds fulltime onderwijs te volgen in Nederland. Dit hoge aandeel is gezien hun recente verblijf logisch. De meesten zijn hier gekomen om te studeren en doen dit nog steeds. Een klein aandeel is inmiddels waarschijnlijk klaar met de studie of afgehaakt.
- 3 Het aandeel met een hogeronderwijsdiploma ligt net wat hoger (24%), terwijl er ook wat meer Polen met uitsluitend basisonderwijs worden aangetroffen (9%).
- 4 Het is niet helemaal duidelijk hoe het verschil tussen beide onderzoeken te verklaren is. Komen er inderdaad de laatste jaren meer gekwalificeerde Polen naar Nederland of zitten er vertekeningen in een van beide onderzoeken? Dat laatste kan zeker een rol spelen en heeft te maken met de verandering in het onderwijsstelsel in Polen zelf. Voor 1999 duurde het voortgezet onderwijs zes jaar lang.

In 1999 heeft er een hervorming plaatsgevonden. Na het primair onderwijs (zes jaar in Polen), volgde men op 13-16-jarige leeftijd lager secundair onderwijs (vergelijkbaar met *junior high school*) en daarna pas voortgezet onderwijs (van 16 tot en met 19 jaar). De respondenten in het eerdere SCP-onderzoek (Dagevos 2011) konden aangeven of ze maximaal basisonderwijs hadden gedaan of bepaalde niveaus voortgezet onderwijs en daarnaast konden ze ook opgegeven hoeveel jaren ze in Polen naar school zijn geweest. Bijna alle jonge laagopgeleiden gaven aan tien jaar of minder naar school te zijn geweest. Dat betekent dat ze óf alleen basisonderwijs hebben gehad, óf het lager secundair onderwijs niet voltooid hebben, óf maximaal lager secundair onderwijs hebben voltooid. Het zou kunnen verklaren waarom deze jongeren in het eerdere onderzoek zijn ingedeeld in de categorie met maximaal basisonderwijs (ze hebben immers geen volledig voortgezet onderwijs voltooid). Juist onder deze leeftijdsgroep bleek het aandeel dat niet meer dan basisonderwijs had voltooid het grootst. De leeftijdscategorieën erna (vanaf 25 jaar) hebben nog in het oude stelsel gezeten en wel vaker hun hele middelbare school afgemaakt. In het huidige onderzoek speelt dit probleem niet, omdat naar de opleidingsniveaus van de Poolse opleidingen is gevraagd.

- 5 In het Labour Force Survey kan geen nader onderscheid worden gemaakt in het aandeel met maximaal basisonderwijs en het aandeel met lager secundair onderwijs.
- 6 De studiemigranten zitten niet in deze cijfers omdat deze cijfers, gaan over het gerealiseerde opleidingsniveau van niet-schoolgaanden.
- 7 Het opleidingsniveau van deze jongeren, die doorgaans hoger opgeleid zijn dan ouderen, zetten we af tegen de Eurostat-cijfers over de gehele populatie van 15-64 jaar.
- 8 Het betreft jongvolwassenen met een afgeronde opleiding in Polen en Bulgarije die vergelijkbaar is met havo-, vwo- of mbo-niveau, zonder onderscheid naar de afzonderlijke mbo-niveaus. Het is niet mogelijk de verschillende mbo-niveaus te onderscheiden in onze gegevens. Deze vergelijkbaarheid is tot stand gekomen via een internationale codering van opleidingsniveaus.
- 9 Respondenten die aangeven parttime naar school te gaan, worden hier niet meegenomen. Dit lijkt in veel gevallen het volgen van taal- of inburgeringscursussen te betreffen.
- 10 Het gaat hier ook in de rest van het hoofdstuk om zelf gerapporteerde taalvaardigheid.
- 11 Het beeld voor de andere taalindicatoren is identiek.
- 12 Van de Turkse Bulgaren in dit onderzoek geeft 83% aan dat Turks hun hoofdtal is; 17% zegt dat dit Bulgaars is. Van de overige Bulgaren heeft 83% het Bulgaars als hoofdtal, 5% het Turks en 12% het Romani (een van de Romatalen). De Bulgaarse studiemigranten hebben allemaal het Bulgaars als moedertaal.
- 13 Van de Polen die zeggen vóór migratie iets gedaan te hebben om Nederlands te leren, geeft de grote meerderheid aan dit door middel van zelfstudie te hebben gedaan. Onder de Bulgaren zijn de aantallen te klein om te rapporteren.
- 14 Dit heeft niet te maken met het feit dat een deel van de Poolse respondenten al langer dan twee jaar in Nederland is: het aandeel dat zegt Nederlands door een taalcursus te hebben geleerd is vergelijkbaar met dat onder de groep die korter dan twee jaar in Nederland is.

4 Arbeidsmarktsituatie voor en na migratie

In dit hoofdstuk gaan we in op de arbeidsmarktsituatie van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren. We bekijken of zij een baan hebben en maken daarbij een vergelijking tussen de situatie voor zij naar Nederland migreerden en de situatie in Nederland kort na migratie. We besteden ook aandacht aan de kenmerken van het werk dat de migranten verrichten, en aan de vraag hoe zij werk hebben gevonden en in hoeverre zij tevreden zijn met hun werk. Voor de Polen is in 2007 de tewerkstellingsvergunning (twv) afgeschaft. Voor de Bulgaren is deze vergunning verplicht tot 1 januari 2014. De Bulgaren uit ons onderzoek die in Nederland willen werken, hebben dus een tewerkstellingsvergunning nodig. We hebben echter geen informatie of de Bulgaren die in dit onderzoek aangeven te werken, ook daadwerkelijk een dergelijke vergunning hebben. De Bulgaarse studiemigranten laten we in dit hoofdstuk buiten beschouwing.

4.1 Het hebben van werk

Voor de migranten die voor andere redenen dan studie naar Nederland zijn gekomen, hebben economische motieven de overhand, zoals in hoofdstuk 2 naar voren kwam. Hebben de migranten ook werk gevonden in Nederland? In het onderzoek waarop we ons hier baseren, is migranten aangegeven dat er vragen worden gesteld over de huidige werksituatie. Vervolgens is gevraagd of de migrant momenteel werkt, werkloos is, in opleiding is, gepensioneerd is, langdurig ziek of arbeidsongeschikt is, thuis voor het huis of de kinderen zorgt of met zwangerschapsverlof is. We bekijken hier welk deel van de recente migranten werkt.

Polen vaak een betaalde baan in Nederland, Turkse Bulgaren blijven achter

Het merendeel van de recente migranten uit Polen komt als arbeidsmigrant naar Nederland. Zij hebben dan ook vaak een betaalde baan; dat geldt voor 84% van de Polen kort na migratie. Het verschil met de Bulgaren is groot. Van de Bulgaarse migranten die niet voor studie naar Nederland zijn gekomen, werkt 52% na migratie in Nederland. Het aandeel met een baan onder de Bulgaren is vergelijkbaar met dat onder de recent gemigreerde Turken (50%). Turkse Bulgaren (47%) blijven wat achter bij etnische Bulgaren (59%).

Mannen vaker een baan in Nederland dan vrouwen

Recente Poolse en Bulgaarse migranten van het mannelijke geslacht hebben vaker een baan in Nederland dan Poolse en Bulgaarse vrouwen. Van de recente migranten uit Polen heeft 91% van de mannen een baan. Onder de vrouwen is dit 75% (zie tabel 4.1). Van de recente migranten uit Bulgarije die niet vanwege studie naar Nederland zijn gekomen, werkt 65% van de mannen en 36% van de vrouwen. De verschillen naar leeftijd, opleiding en lengte van verblijf zijn beduidend geringer. We merken alleen op dat de jongste Bulgaarse migranten die geen studie volgen, wat minder vaak werk hebben dan de oudere Bulgaarse migranten.

Gezinsmigranten minder vaak aan het werk

Poolse en Bulgaarse migranten die vanwege gezinsmotieven naar Nederland zijn gekomen, hebben vaak geen baan. Het aandeel met een betaalde baan onder de Poolse gezinsmigranten is 55%, en onder de Bulgaarse gezinsmigranten is dat 22%. Dat staat in sterk contrast met de arbeidsmigranten. Van de recente Poolse arbeidsmigranten heeft 89% een betaalde baan. Van de Bulgaarse arbeidsmigranten heeft 60% een betaalde baan.

Tabel 4.1

Betaalde baan onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst in Nederland, naar achtergrondkenmerken (exclusief studiemigranten), 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	75	36
man	91	67
18-25 jaar	83	45
26-35 jaar	82	59
36-60 jaar	85	50
max. basisonderwijs	-	59
vbo/mavo	84	40
mbo	82	56
hbo/wo	85	-
arbeidsmigrant	89	61
gezinsmigrant	55	22
< 2 jaar in Nederland	80	
2-4 jaar in Nederland	88	
Turkse Bulgaren		47
etnische Bulgaren ^a		59

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Vergelijking met eerder onderzoek

Het percentage met een baan onder de Polen ligt hoog. Dat is ook in ander onderzoek naar voren gekomen. In het eerdere onderzoek onder Polen die maximaal zes jaar in Nederland staan ingeschreven in de GBA, blijkt dat 69% een betaalde baan heeft voor meer dan twaalf uur per week (Dagevos 2011). Het onderzoek van Engbersen et al. (2011a) onder Polen en Bulgaren geeft een vergelijkbaar beeld als ons onderzoek: Bulgaren hebben veel minder vaak een baan dan Polen, die in dat onderzoek vrijwel allemaal

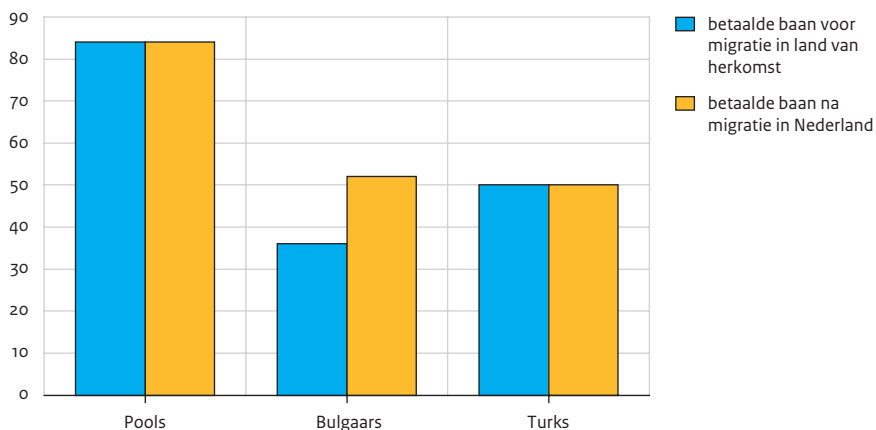
werken, maar de verschillen zijn niet zo groot als we hier vinden. De Bulgaren in de studie van Snel et al. (2010) in Rotterdam hebben vaak een informeel, mondeling contract, terwijl in de studie van Snel et al. (2011) in Den Haag naar voren komt dat de Bulgaren geen werk hebben (25%) of studeren (18%).

Bulgaren hebben vaker een baan in Nederland dan zij hadden in het land van herkomst

Vergelijken we de situatie na migratie met arbeidsmarktaandeel voor migratie, dan dienen we in de herkomstlanden ook het deel dat schoolgaand was buiten beschouwing te laten. Voor migratie volgde 15% van de Polen en 24% van de Bulgaren onderwijs in het land van herkomst. De overige Polen werkten in meerderheid. De Polen die niet schoolgaand waren, hadden net zo vaak een betaalde baan voordat zij naar Nederland migreerden als zij nu in Nederland hebben (84%). Hoewel de percentages met werk beduidend lager liggen onder de Bulgaren, vinden we onder hen wel een aanzienlijke stijging wanneer de situatie voor migratie wordt vergeleken met die na migratie. Voor migratie werkte van de Bulgaren die niet in opleiding zaten 36%. In Nederland werkt 52% van de niet-studerende Bulgaren (figuur 4.1). Onder de Turkse migranten ligt zowel voor als na migratie het aandeel met een baan op 50%.

Figuur 4.1

Betaalde baan vóór migratie in het land van herkomst en ná migratie in Nederland, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Vrouwen na migratie minder vaak een baan, mannen vaker een baan

Vooral onder de Bulgaarse migranten geldt dat de situatie voor mannen na migratie beduidend rooskleuriger is dan voor migratie. Van de niet-studerende mannen had in Bulgarije 33% een baan; in Nederland is dat 67%. Voor de Bulgaarse vrouwen is er echter geen verbetering in de arbeidsmarktpositie. Had in Bulgarije 39% een baan, in Nederland is dat 36%. Een dergelijke lichte daling vinden we ook onder Poolse vrouwen, hoewel zij veel vaker een baan hadden voor migratie en een baan hebben na migratie dan de Bulgaarse vrouwen. Onder de Poolse mannen werkte rond de 90% zowel voor als na migratie (zie tabel B4.1 in de bijlage, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).

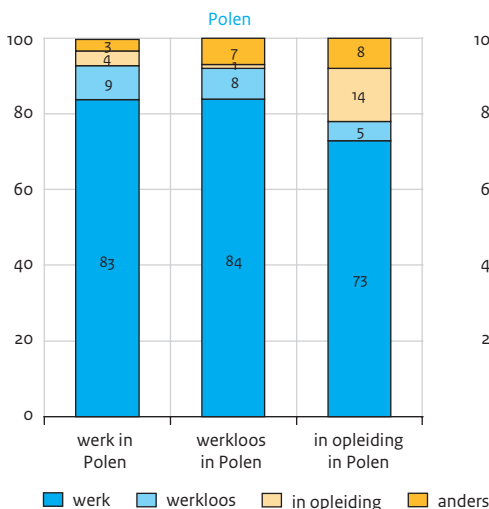
De verbetering van de arbeidsmarktpositie doet zich vooral voor onder de jongste groep Polen (jonger dan 26) en onder de Bulgaren jonger dan 36 jaar. Arbeidsmigranten en gezinsmigranten verschilden voor migratie niet van elkaar in het hebben van betaald werk. Na migratie, echter, hebben arbeidsmigranten vaker een baan, en hebben gezinsmigranten beduidend minder vaak betaald werk.

Al dan niet werken in herkomstland heeft geen invloed op arbeidsdeelname in Nederland

We beantwoorden nu de vraag of het al dan niet hebben van werk in het land van herkomst samengaat met het hebben van werk in Nederland. We kijken daarbij ook of de migranten die in Polen of Bulgarije schoolgaand waren in Nederland al dan niet zijn gaan werken. Voor zowel de Poolse als de Bulgaarse migranten geldt dat de arbeidsmarktdeelname voor migratie niet van invloed is op het al dan niet hebben van werk in Nederland. Of men in Polen of Bulgarije werkte of werkloos was, geeft geen verschil in de mate waarin men in Nederland een baan heeft (zie de figuren 4.2a en 4.2b). Migranten die in Polen studeerden, werken veelal in Nederland. Bulgaarse migranten die voor migratie in opleiding waren in Bulgarije, zetten hun studie juist veelal voort in Nederland.

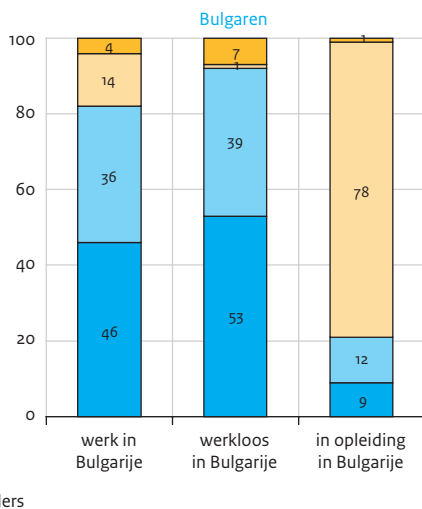
Figuur 4.2a

Werk- en studiesituatie in Nederland,
naar werk- en studiesituatie in Polen, 2011
(in procenten)

Figuur 4.2b

Werk- en studiesituatie in Nederland,
naar werk- en studiesituatie in Bulgarije,
2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Nettoparticipatie op de Nederlandse arbeidsmarkt

In veel arbeidsmarktonderzoek wordt niet alleen gekeken of men een baan heeft, maar ook hoeveel uur men werkt in die baan. Alleen als men meer dan twaalf uur werkt, wordt de persoon tot de werkende beroepsbevolking gerekend. Het deel van de bevolking tussen de 15 en 65 jaar dat meer dan twaalf uur per week werkt uitgedrukt als percentage van de gehele bevolking (dus inclusief schoolgaanden), wordt wel de nettoparticipatie genoemd. De recente Poolse migranten in dit onderzoek hebben een nettoparticipatiepercentage van 76% (zie tabel B4.2 in de bijlage), wat hoger ligt dan onder de Nederlandse bevolking (70%). Het overgrote deel van de Polen heeft een baan voor meer dan twaalf uur. Onder de Bulgaren echter, ligt het percentage buitengewoon laag. Slechts 10% van alle Bulgaarse migranten geeft aan een betaalde baan voor meer dan twaalf uur per week te hebben. We zagen dat 52% van de niet-studerende Bulgaren een baan heeft, maar de meerderheid geeft aan dat zij minder dan twaalf uur per week werken. Een mogelijke verklaring hiervoor kunnen we vinden in het onderzoek van Engbersen et al. (2011a), waaruit naar voren komt dat Bulgaren frequent een informeel mondeling contract hebben. Het is niet onwaarschijnlijk dat zij bij het noemen van het aantal uren verwijzen naar de baan waarvoor zij een formeel contract hebben. In ons onderzoek vinden we enkele aanwijzingen dat Bulgaren zwart werken; zo werken zij frequent als schoonmakers, waarschijnlijk in particuliere huishoudens, en blijkt uit nadere analyse op het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)

dat voor een deel van de Bulgaren die aangeven wel te werken, geen inkomen bekend is.¹ Bovendien merken we op dat Bulgaren gebonden zijn aan de tewerkstellingsvergunning, waardoor zij moeilijker via de formele weg een (nieuwe) baan kunnen vinden. Voor de Turkse migranten geldt dat de nettoparticipatie nauwelijks afwijkt van het percentage met een baan, ongeacht het aantal uren; Turkse migranten met een baan werken meestal meer dan 12 uur.

De netto-participatie onder de Polen ligt in het hier gepresenteerde onderzoek onder de nieuwe migranten wat hoger dan in eerder onderzoek onder Polen, wellicht omdat in dat eerdere onderzoek een deel van de Polen ook nog formeel een tewerkstellingsvergunning nodig had. Het rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), gebaseerd op een dataverzameling in 2009 onder Polen die zich minder dan zes jaar geleden hadden ingeschreven, komt op een percentage van 69% (Dagevos 2011). Boom et al. (2008) komen op basis van de Enquête beroepsbevolking (EBB) en het SSB op een nettoparticipatie van 49% voor alle Polen in Nederland in de periode 2000-2006 en 44% onder overige Oost-Europese migranten. Het Jaarrapport Integratie 2012 van het CBS becijferde dat Poolse migranten in de leeftijd tussen de 25 en 65 jaar die minder dan drie jaar in de GBA staan ingeschreven, een nettoparticipatie hebben van 65%. Voor Bulgaren ligt dat op 15% (CBS 2012). Het verschil tussen de twee herkomstgroepen is dus groot.

Relatief weinig zelfstandig ondernemers

Van de werkende Polen geeft 7% aan zelfstandige te zijn. Onder de Bulgaren ligt dit percentage hoger, op 13% (tabel 4.2). Het hogere percentage zelfstandigen onder de Bulgaren ligt in lijn van de verwachtingen, omdat Bulgaren zich als zelfstandige wel vrij in Nederland kunnen vestigen, terwijl ze voor werk in loondienst een tewerkstellingsvergunning nodig hebben. In beide groepen ligt het percentage hoger dan onder recent gemigreerde Turken (4%). Uit uitsplitsingen onder de Bulgaren blijkt dat Turkse Bulgaren (18%) vaker zelfstandige zijn dan etnische Bulgaren (10%).

Aanvullende analyse op het Sociaal Statistisch Bestand wijst uit dat het aandeel zelfstandigen in ons onderzoek eigenlijk hoger zou moeten liggen. De koppeling laat zien dat van de werkende Bulgaren 21% zelfstandige is. Het is mogelijk dat zij naar Nederland komen als zelfstandige, maar kort na aankomst werk vinden in loondienst. We merken ook op dat een relatief groot deel van de Bulgaren in het survey de vraag of ze zelfstandige zijn niet wilden beantwoorden. De cijfers uit het SSB laten zien dat de percentages zelfstandigen onder de Polen en Turken wel overeenkomen met onze bevindingen. De percentages voor de recent gemigreerde Polen liggen duidelijk lager dan in ander onderzoek onder Polen. In het Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING) blijkt 18% van de Polen zelfstandige te zijn (Dagevos et al. 2011). In het onderzoek van De Boom et al. (2008) wordt een percentage genoemd van 14%. Engbersen et al. (2011a) vinden dat 13% van de Polen voor eigen rekening werkt. Onder de Bulgaren vinden zij een percentage van 28%. Het is niet onwaarschijnlijk dat een lager percentage zelfstandigen onder de Polen in 2011 toe te schrijven is aan de recessie die zich sterk laat voelen in de bouwsector. Een andere reden kan gevonden worden in het feit dat Polen sinds 2007 geen tewerkstellingsvergunning meer nodig hebben.

Tabel 4.2

Zelfstandig ondernemers naar etnische herkomst (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
zelfstandige	7	13	4

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

4.2 Werkloosheid

De werkloosheid in Nederland is sinds 2009 aan het stijgen en bedroeg in begin 2013 8%, maar behoort nog altijd tot de laagste in Europa.² Binnen Nederland bestaan er grote verschillen naar etnische herkomst. De werkloosheid onder niet-westerse etnische groepen is aanzienlijk hoger dan onder autochtonen. In 2010, ten tijde van het onderzoek, lagen de werkloosheidscijfers van Turken op 13%. Onder jonge Turkse Nederlanders lag dit percentage ten tijde van ons onderzoek, in 2011, op 22% (CBS 2012). Het ontberen van werk is een belangrijke graadmeter voor de positie van verschillende groepen op de arbeidsmarkt.

Kader 4.1 Werkloosheid meten

In de vragenlijst die is afgenomen onder de recente migranten, is niet de werkloosheidsdefinitie gehanteerd die het CBS gebruikt, vanwege het internationale karakter van de vragenlijst. In de CBS-definitie is men werkloos wanneer men geen baan heeft van ten minste twaalf uur per week en actief op zoek is naar een betaalde baan voor meer dan twaalf uur. Mensen die geen betaalde baan hebben, zijn dus niet automatisch werkloos. In het huidige onderzoek is migranten aangegeven dat er vragen worden gesteld over de huidige werksituatie. Vervolgens is gevraagd of de migrant momenteel werkt, werkloos is, in opleiding is, gepensioneerd is, langdurig ziek of arbeidsongeschikt is, thuis voor het huis of de kinderen zorgt, of met zwangerschapsverlof is. Indien men aangeeft werkloos te zijn, wil dat niet zeggen dat men ook daadwerkelijk actief zoekt naar een baan voor meer dan twaalf uur. We berekenen hier welk deel aangeeft werkloos te zijn, als percentage van de groep recente migranten die aangeeft werk te hebben of werkloos te zijn.

Bulgaren geven vaak aan werkloos te zijn

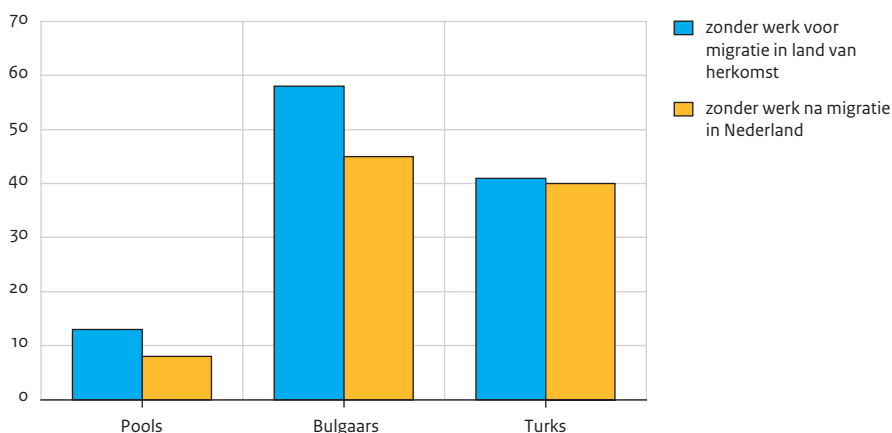
Onder de recente migranten ligt het percentage dat zegt werkloos te zijn (zie kader 4.1) hoger dan onder autochtonen en veelal ook hoger dan onder de migranten die al langer in Nederland zijn. Een uitzondering vormen de Polen, van wie 8% zichzelf als werkloos beschouwt. Onder de Bulgaren ligt het percentage veel hoger: 45% van de Bulgaren geeft aan werkloos te zijn. Ook onder de recent gemigreerde Turken ligt dit percentage hoog: 40% van de Turken geeft aan werkloos te zijn (figuur 4.3). Nogmaals benadrukken we dat het onbekend is of deze migranten ook op zoek zijn naar een baan en als zodanig ook daadwerkelijk onder de werkloosheidsdefinitie vallen.

Werkloosheid na migratie lager

In figuur 4.3 is de situatie in het land van herkomst vergeleken met de situatie in Nederland. Daaruit valt op te maken dat Polen en Bulgaren na migratie minder vaak werkloos zijn. Het percentage ligt voor de Turken voor en na migratie even hoog.

Figuur 4.3

Migranten zonder betaalde baan vóór migratie in het land van herkomst en ná migratie in Nederland, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Vrouwen vaker werkloos dan mannen; Bulgaarse vrouwen ook vaker werkloos dan in Bulgarije

Poolse en Bulgaarse vrouwen benoemen vaker dan mannen dat ze werkloos zijn. Voor Poolse vrouwen gold dit ook in Polen, maar Bulgaarse vrouwen hadden in Bulgarije juist vaker werk dan de Bulgaarse mannen (tabel B4.3 in de bijlage). Bulgaarse vrouwen hebben in Nederland wat vaker geen betaalde baan dan in Bulgarije. Voor de Bulgaarse mannen is de situatie juist sterk verbeterd. Voor migratie had 66% van de Bulgaarse mannen geen werk in Bulgarije. In Nederland is dat percentage gedaald naar 34%.

Spectaculair minder werkloosheid onder Poolse en Bulgaarse jongeren in Nederland dan in land van herkomst

Onder de Poolse migranten valt op dat de jongste groep haar situatie sterk heeft verbeterd na migratie. Het percentage dat zich als werkloos omschreef voor migratie ligt op 21%, waar dat na migratie daalde tot 9%. Onder de Bulgaarse jongeren zien we eveneens een daling, maar deze is sterker onder de 26-35-jarigen. Binnen deze groep daalde het percentage dat zich als werkloos omschreef van 67% in Bulgarije naar 38% in Nederland.

Gezinsmigranten zijn na migratie vaker werkloos dan ze waren in Polen of Bulgarije

Gezinsmigranten noemen zichzelf na migratie vaker werkloos dan zij voor migratie waren. Van de Poolse gezinsmigranten zegt 7% dat zij geen baan hadden in Polen, terwijl 31% aangeeft werkloos te zijn in Nederland. Onder Bulgaarse gezinsmigranten zijn de cijfers slechter: in Bulgarije beschouwde 58% zich als werkloos, in Nederland 75%. Van de arbeidsmigranten uit Polen omschrijft slecht 5% zich momenteel als werkloos. Voor dat deze groep naar Nederland migreerde, was 14% werkloos in Polen. Van de Bulgaarse arbeidsmigranten is ook in Nederland een groot deel zonder een baan: 38% geeft tijdens het interview aan geen werk te hebben. De situatie is wel veel beter dan in Bulgarije: voor migratie was van de arbeidsmigranten in Bulgarije 63% zonder baan.

Werkloze Polen hebben sinds migratie veelal gewerkt in Nederland

Poolse migranten die aangeven werkloos te zijn, hebben veelal wel kortdurend werk verricht sinds hun migratie naar Nederland: 71% van de werkloze Polen heeft betaald werk gedaan. Onder de Bulgaarse migranten die tijdens het onderzoek aangeven werkloos te zijn, heeft 26% in Nederland gewerkt sinds hun migratie naar Nederland.

Vergelijkingen met andere studies

De eerdere SCP-studie onder Polen die al wat langer in Nederland zijn, heeft uitgewezen dat werkloosheid in die groep niet onaanzienlijk is met 13% (Dagevos 2011). De studie van Boom et al. (2008) geeft zelfs een werkloosheidspercentage van 24% onder Polen die zich tussen 2000 en 2006 in Nederland vestigden. Onze studie wijst uit dat 8% van de hier onderzochte Polen aangeeft werkloos te zijn. Alle drie de studies wijzen uit dat Polen vaker werkloos zijn dan autochtonen, maar de situatie onder de meest recente migranten lijkt rooskleuriger dan onder de Polen die zich aan het begin van het nieuwe millennium vestigden in Nederland. De studie van Engbersen et al. (2011a) geeft een nog optimistischer beeld voor de Polen: een klein deel van de Polen geeft aan geen werk te hebben en werk te zoeken (5%). Net als de hier gepresenteerde cijfers, vinden Engbersen et al. (2011a) dat de werkloosheid onder de Bulgaren hoger ligt dan onder de Polen, maar de cijfers zijn bij lange na niet zo ongunstig als hier gepresenteerd, wat deels toe te schrijven is aan de verschillende wijze van dataverzameling. Engbersen et al. hebben voor hun onderzoek bijvoorbeeld respondenten geworven op locaties waar het werk is. In Rotterdam vinden zij dat 14% geen werk heeft en werk zoekt (Snel et al. 2010), in Den Haag 25% (Snel et al. 2011). Wel constateren Engbersen en collega's dat de Bulgaren in veel gevallen een informeel contract hebben (41%). We hebben onze gegevens ook vergeleken met de recent verschenen *Migrantenmonitor* en *Jaarrapport Integratie 2012* van het CBS, waarin bekeken is welk deel van de Polen en Bulgaren ingeschreven staat in de GBA en werkt, en welk deel van de Polen en Bulgaren ingeschreven staat in de GBA en niet werkzaam is (zie www.cbs.nl). Ook hier worden de verschillen tussen de Polen en Bulgaren zoals gevonden in ons onderzoek bevestigd (zie kader 4.2).

Kader 4.2 Niet-werkende Polen en Bulgaren in de bevolkingsstatistieken

Uit de recent verschenen *Migrantenmonitor* (CBS 2013) en het *Jaarrapport Integratie 2012* (CBS 2012) komt eveneens naar voren dat Bulgaarse migranten vaak geen werk hebben. Om eventuele studenten uit te sluiten uit de berekening, heeft het CBS de nettoparticipatie berekend onder de populatie tussen de 25 en 65 jaar. Daaruit blijkt 35% van de Polen zonder baan te zijn en 85% van de Bulgaren. Deze groep hoeft niet werkzoekend te zijn en kan als zodanig niet als de werkloze beroepsbevolking worden gezien, omdat de groep ook huisvrouwen en arbeidsongeschikten kan omvatten. De cijfers zijn ongunstiger dan wij hebben gepresenteerd. Een van de redenen kan zijn dat Bulgaren en Polen zonder contract niet in de CBS-cijfers staan, terwijl ze in het survey wel aangeven dat ze werk hebben.

Een partner met werk

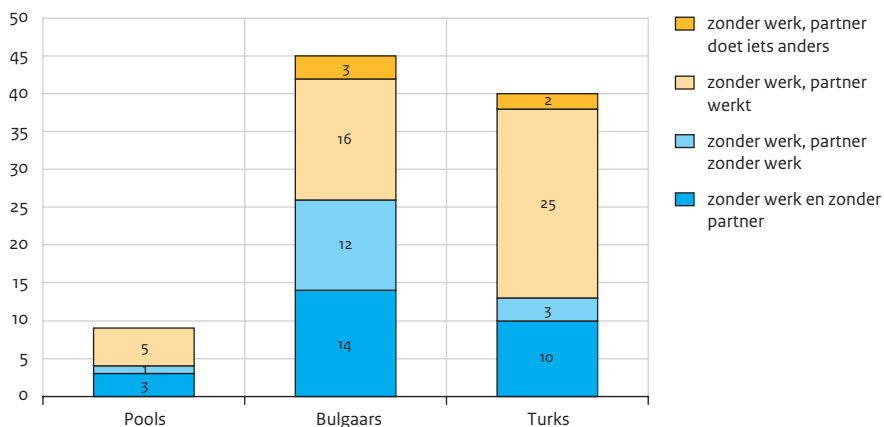
Migranten die aangeven geen werk te hebben, kunnen toch in inkomen zijn voorzien door hun partner. Bijna een derde van de Bulgaren zonder werk geeft aan geen partner te hebben. Ruim een derde van de Bulgaren zonder werk blijkt echter een partner te hebben die wel werkt.

Als we het percentage niet-werkenden opsplitsen naar het al dan niet werken van de partner, dan blijkt dat van het totale aantal Bulgaren in onze studie (exclusief studenten) 16% zelf geen baan heeft, maar de partner wel. In totaal geeft 12% van de Bulgaren aan dat hij/zijzelf geen werk heeft en de partner evenmin; 14% van de Bulgaren heeft geen werk, maar ook geen partner (zie figuur 4.4). Dit betekent dat in ons survey het voor 26% van de Bulgaren onduidelijk is hoe zij in hun inkomen voorzien. Zij hebben in ieder geval geen inkomen uit een formele baan van zichzelf of hun partner. We merken echter op dat zij in een huishouden kunnen wonen waarbij anderen dan de partner wonen, die toch inkomen genereren voor het huishouden. Dit wordt bevestigd door nader onderzoek via het Sociaal Statistisch Bestand, waaruit blijkt dat van de Bulgaren zonder baan of zonder partner met een baan, toch nog een deel een huishoudensinkomen heeft (een derde van de 26%). Dan blijft er een groep van 16% van de niet-studerende Bulgaren over waarvoor het onduidelijk is hoe zij inkomen genereren.

Onder de Polen blijkt dat de relatief kleine groep die aangeeft geen werk te hebben, wel een partner heeft die werkt. Van alle Polen heeft maar 4% geen baan, waarbij ook een partner ontbreekt met een baan. Ook onder de recent gemigreerde Turken zonder werk heeft het merendeel wel een partner met een baan.

Figuur 4.4

Migranten zonder betaalde baan (exclusief studenten) in Nederland, naar etnische herkomst en uitgesplitst naar het hebben van werk van de partner, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Uitkeringsafhankelijkheid

Uit het *Jaarrapport Integratie 2012* (CBS 2012) valt op te maken dat recent gemigreerde Polen en Bulgaren nauwelijks aanspraak doen op uitkeringen. De recente migranten uit zowel Polen als Bulgarije hebben minder vaak een bijstandsuitkering dan autochtonen. Recente Poolse migranten hebben even vaak als autochtonen een werkloosheidsuitkering, maar vrijwel nooit een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Afhankelijkheid van deze uitkeringen komt onder Bulgaren nauwelijks voor. Dit wordt bevestigd in ons onderzoek: de recente migranten zijn niet of nauwelijks afhankelijk van een uitkering. Van de onderzochte recente Poolse migranten leeft 5% in een huishouden waar een uitkering wordt verkregen; van de Bulgaarse recente migranten was dit 0%. We kunnen concluderen dat de uitkeringsafhankelijkheid bijzonder laag is.

4.3 Beroepsstatus

De beroepen waarin de migranten met een baan werken, kunnen worden gerangschikt naar hun sociaal-economische status (zie kader 4.3). Voor alle herkomstgroepen geldt dat de beroepsstatus van hen die werkten voor migratie gemiddeld rond de 37 lag. Voor de drie groepen geldt dat de beroepsstatus na migratie gemiddeld lager ligt dan voor migratie. Voor Polen ligt de beroepsstatus op 29 na migratie, voor de Turken op 31, en voor de Bulgaren op 28 (figuur 4.5).

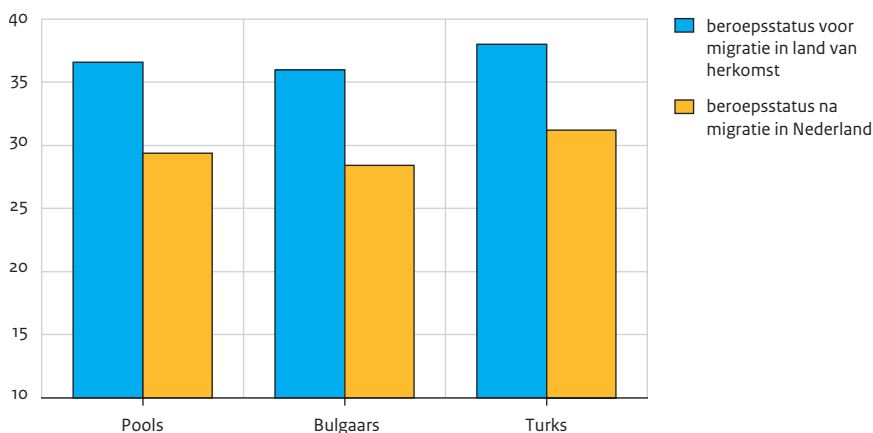
Kader 4.3 Sociaal-economische status meten

Recente migranten is gevraagd een omschrijving te geven van het beroep dat ze uitoefenen. Aan deze beroepen is eerst een internationale beroepencode toegekend (ISCO 2008). Vervolgens zijn deze beroepsscores omgerekend naar de sociaal-economische beroepsstatus (ISEI). Deze schaal van sociaal-economische status loopt van 10 (laag) tot 90 (hoog). Voor autochtone Nederlanders lag het gemiddelde in 2009 op 47 (Den Boer 2011).

Deze grote verschillen tussen de beroepsstatus voor en na migratie lijken te wijzen op een onderbenutting van de kwalificaties van de migranten. Opgemerkt zij dat de vergelijking van de beroepsstatus voor migratie met die na migratie niet noodzakelijkerwijs (allemaal) dezelfde personen betreft. Bovendien hebben we gezien dat het aandeel dat een baan heeft onder de Polen en Bulgaren hoger is na migratie dan voor migratie. Verderop geven we een vergelijking van de migranten die zowel voor als na migratie een baan hadden.

Figuur 4.5

Beroepsstatus op de ISEI-ladder (minimum 10, maximum 90) vóór migratie in het land van herkomst en ná migratie in Nederland, naar etnische herkomst, 2011 (gemiddelden)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Turkse Bulgaren werkzaam in beroepen met lage status

Zowel onder de Polen als onder de Bulgaren is de beroepsstatus in Nederland lager onder vrouwen dan onder mannen. Opvallend is dat voor migratie de beroepsstatus van vrouwen in Polen hoger was dan dat van de mannen (tabel 4.3). Leeftijdverschillen in status van het beroep zijn er nauwelijks, evenmin naar migratiemotief. De opleidingsverschillen waren voor migratie zoals verwacht, met in het land van herkomst een hogere beroepsstatus voor de hogeropgeleiden. In Nederland hebben de

hoogstopgeleide Polen en Bulgaren nog altijd de hoogste beroepsstatus, maar de verschillen zijn kleiner dan in het land van herkomst. Hoe lang de Polen in Nederland zijn heeft weinig invloed op de hoogte van de beroepsstatus. Werkzame Turkse Bulgaren hadden in Bulgarije al geen hoge beroepsstatus (31) en hebben dat in Nederland evenmin (27). Etnische Bulgaren die werkten in Bulgarije, hadden een statusscore van 39, maar hebben in Nederland een score van 29. We moeten opmerken dat het hier de gemiddelden voor en na migratie betreft. Het is dan ook interessant om een vergelijking te maken onder hen die zowel voor als na migratie werkten. Dat is weergegeven in figuur 4.6.

Tabel 4.3

Beroepsstatus onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst vóór migratie in het land van herkomst en ná migratie in Nederland, naar achtergrondkenmerken, 2011 (gemiddelden)

	Pools		Bulgaars	
	voor migratie in Polen	na migratie in Nederland	voor migratie in Bulgarije	na migratie in Nederland
vrouw	39	27	32	24
man	35	31	40	32
18-25 jaar	36	27	39	28
26-35 jaar	36	31	32	28
36-60 jaar	37	29	36	28
max. basisonderwijs	-	-	31	27
vbo/mavo	32	28	-	-
mbo	36	28	36	33
hbo/wo	47	34	-	-
arbeidsmigrant	36	29	34	28
gezinsmigrant	38	32	35	26
< 2 jaar in Nederland	37	30		
2-4 jaar in Nederland	36	28		
Turkse Bulgaren			31	27
etnische Bulgaren ^a			39	29

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

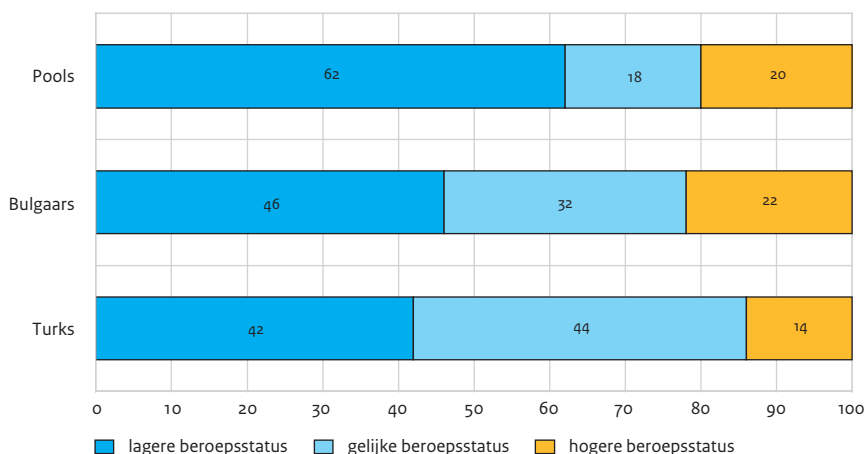
Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Onderlinge vergelijking van migranten die zowel voor als na migratie een baan hadden

Als we alleen kijken naar de migranten die zowel in Polen of Bulgarije werkten als in Nederland na migratie een baan hebben, dan valt uit figuur 4.6 op te maken dat de grootste groep een daling heeft gezien van de beroepsstatus – deze daling kan zowel groot als klein zijn. Vooral de Polen die zowel voor als na migratie werkzaam waren, incasseren vaak een daling van hun beroepsstatus (62%). Onder Bulgaren en Turken ligt dit percentage op 46% en 42%. Toch gaat ook nog ruim 20% van de Polen en Bulgaren er in beroepsstatus op vooruit.

Figuur 4.6

Verskil tussen de beroepsstatus vóór en ná migratie van migranten die zowel in het land van herkomst een baan hadden als in Nederland een baan hebben, 2011 (gemiddelden)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

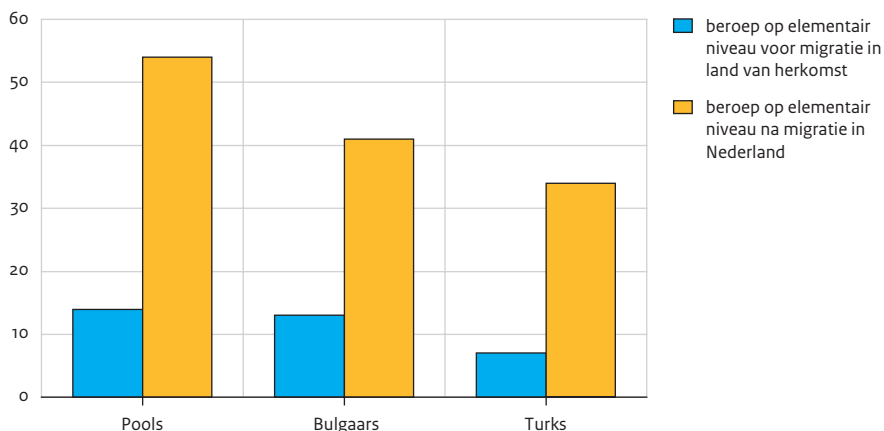
4.4 Baankenmerken en kanalen van baanverwerving

Elementaire beroepen

In Nederland werken veel van de recente migranten in elementaire beroepen, waarvoor (vrijwel) geen scholing is vereist. Het betreft hier ongeschoold werk in de land- en tuinbouw, in de bouw, industrie en magazijnen, huishoudelijke hulp en schoonmaak (figuur 4.7). Arbeiders in de bouw die vakkennis toepassen, vallen hier niet onder. Van de Polen werkt meer dan de helft op dit meest elementaire niveau, van de Bulgaren ruim 40%. Onder de Turken die recent migreerden, werkt iets meer dan 30% op het laagste niveau.

Figuur 4.7

Beroep op elementair niveau vóór migratie in het land van herkomst en ná migratie in Nederland, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Veel vaker werkzaam in een elementair beroep in Nederland dan in het land van herkomst

De percentages werkzaam in een elementair beroep liggen in Nederland veel hoger dan die in het land van herkomst. Dat geldt voor alle herkomstgroepen. Van de Polen die in Polen werkten, had nog geen 15% een baan op elementair niveau, terwijl dat in Nederland boven de 50% ligt. Van de Bulgaren die werkten in Bulgarije, had iets meer dan 10% een beroep op elementair niveau, in Nederland is dat ruim 40%.

Vooral vrouwen werkzaam op elementair niveau

Onder zowel de Polen als de Bulgaren zijn het vooral de vrouwen die op elementair niveau werkzaam zijn in Nederland (tabel 4.4). Voor migratie in Polen werkten vrouwen juist minder vaak op elementair niveau (8% versus 19%). In Nederland werkt twee derde van de Poolse werkende vrouwen op elementair niveau, van de mannen is dat 44%. In Bulgarije werkten vrouwen al vaker op elementair niveau dan mannen (17% versus 9%). In Nederland is het verschil wel groter geworden. Na migratie heeft 65% van de werkende Bulgaarse vrouwen een baan op elementair niveau, voor de mannen is dat 23%.

De opleidingsverschillen zijn zoals verwacht, waarbij hogeropgeleiden minder vaak een baan op elementair niveau hebben. In Polen en Bulgarije was het aandeel hogeropgeleiden met werk op elementair niveau laag. Maar in Nederland heeft 39% van de werkende Polen met een opleiding op hbo/wo-niveau een baan op elementair niveau. Opvallend is verder dat arbeidsmigranten in Nederland minder vaak een baan op elementair niveau hebben dan gezinsmigranten. Voor migratie was dit in Polen juist andersom. Ten slotte zien we dat vooral Turkse Bulgaren werken op elementair niveau. Ze deden dat ook al in

Bulgarije vaker dan de etnische Bulgaren die niet voor studie naar Nederland zijn gekomen. De cijfers laten in ieder geval zien dat er veel onbenut potentieel is onder de recent gemigreerde Polen en Bulgaren. Maar wat hier ook een rol speelt is het feit dat ook de hoogopgeleiden de Nederlandse taal nog niet voldoende machtig zijn voor een baan op hun niveau.

Tabel 4.4

Mate waarin recente migranten werkzaam zijn in elementaire beroepen vóór migratie in het land van herkomst en ná migratie in Nederland, naar etnische herkomst en achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools		Bulgaars	
	voor migratie in Polen	na migratie in Nederland	voor migratie in Bulgarije	na migratie in Nederland
vrouw	8	67	17	65
man	19	44	9	23
18-25 jaar	15	62	2	38
26-35 jaar	16	49	21	43
36-60 jaar	10	54	17	40
max. basisonderwijs	-	-	19	44
vbo/mavo	19	56	-	-
mbo	13	58	3	20
hbo/wo	7	39	-	-
arbeidsmigrant	17	55	17	41
gezinsmigrant	3	60	16	48
< 2 jaar in Nederland	11	51		
2-4 jaar in Nederland	19	57		
Turkse Bulgaren			22	44
etnische Bulgaren ^a			10	36

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Sectoren waarin migranten werkzaam zijn

Op basis van de omschrijving van het beroep dat de migranten hebben gegeven, is een indeling gemaakt naar de sectoren waarin men werkt (tabel 4.5). Daarbij merken we op dat sommige omschrijvingen zich tot algemene termen beperkten (zoals 'arbeider', 'handarbeider' of 'productiearbeider'). De Poolse migranten zijn het vaakst werkzaam in de industrie (28%) en in de bouwnijverheid (28%). In de industrie betreft het vaak

productiemedewerkers of magazijnmedewerkers. In de bouw is een veelheid aan beroepen genoemd, maar vooral de algemene term ‘arbeider in de bouw’ wordt gegeven. Ook in de land- en tuinbouw is een groot deel van de Polen werkzaam (13%).

Toch is onder de Polen ook 9% werkzaam in beroepen in het hogere kader. Beroepen die hier worden genoemd zijn accountant, architect, ICT-specialist en ingenieur. Het is opvallend dat Polen werkzaam in het hogere kader vaak aangeven dat ze verwachten in de nabije toekomst in een ander land dan Nederland of Polen te gaan wonen (36%). Deze groep voldoet aan het profiel van de kennismigrant: hoogopgeleid, werkzaam in sectoren waar veel kennismigranten werken en mobiel op de (internationale) arbeidsmarkt. Van de recent gemigreerde Bulgaren is net als onder de Polen een groot deel werkzaam in de bouwsector (33%). Een even groot deel is werkzaam in de schoonmaakbranche. Het is niet onwaarschijnlijk dat in beide sectoren veelal met minder formele arbeidscontracten wordt gewerkt. Bulgaren in ons onderzoek werken veel minder vaak dan Polen in de industrie of land- en tuinbouw, maar vaker in de horeca (9%). Ook heeft vrijwel niemand van de Bulgaren een baan binnen het hogere kader. Het beeld van de recent gemigreerde Turken lijkt enigszins op het beeld van de Polen. Zij werken vooral in de bouwsector (36%) en in de industrie (17%), en ook heeft 9% een beroep dat tot het hogere kader wordt gerekend.

Tabel 4.5

Sectoren waarin recente migranten met een baan in Nederland werkzaam zijn naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
industrie	28	5	17
land- en tuinbouw	13	2	8
bouwnijverheid	28	33	36
transport	7	9	2
horeca en toerisme	2	9	11
detailhandel	4	5	4
verzorging, beveiliging	2	1	1
schoonmaakbranche	8	33	12
kantoor en administratie	2	0	1
hoger kader	9	3	9

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Vergelijking met eerder onderzoek

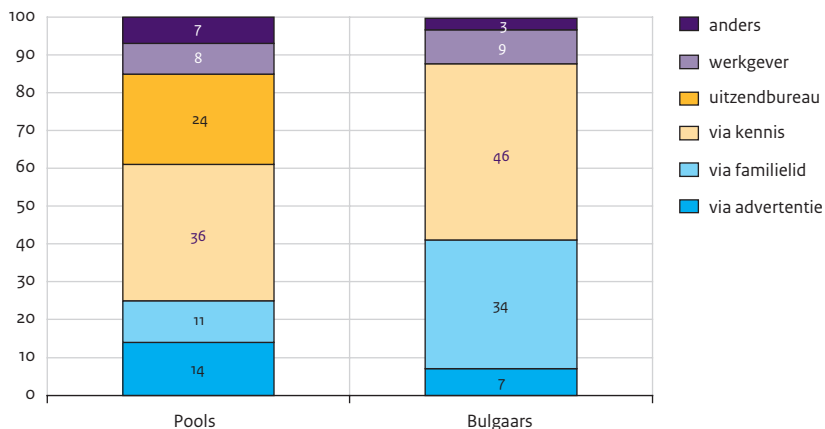
In het onderzoek van Engbersen et al. (2011a) blijkt dat Polen met name in de land- en tuinbouw werkzaam zijn en daarnaast in de bouw. Onder de Polen die recent in de GBA zijn ingeschreven, zien we dat het percentage werkzaam in de bouw hoger ligt en in de land- en tuinbouw veel lager. Het is niet onwaarschijnlijk dat vooral de land- en tuinbouwwerkers de seizoenswerkers zijn die zich niet inschrijven in de GBA, en dat circulaire migratie vooral onder hen plaatsvindt. Het onderzoek onder de Polen die zich maximaal zes jaar voor deelname aan het onderzoek hadden ingeschreven in de GBA (Dagevos 2011), wijst uit dat het grootste deel van de Polen in de industrie werkzaam is (24%). In dat onderzoek is het aandeel werkzaam in de bouw echter lager (13%) en is het aandeel werkzaam in de landbouw wat hoger (17%) dan in het huidige onderzoek, net als het aandeel dat in de horeca en de transportsector werkt (19%, tegenover 9% in het huidige onderzoek). De Polen die in de EBB-onderzoeken zijn ondervraagd (Boom et al. 2008), verschillen sterk van de Polen uit ons onderzoek. In de periode 2000-2006 zouden de Polen in Nederland vooral werkzaam zijn in de commerciële dienstverlening (42%) en niet-commerciële dienstverlening (35%) en minder in de bouw en industrie (20%) en nog minder in de landbouw (3%). Het beeld onder de recente migranten is dus volledig anders. In overeenstemming met de bevindingen hier gepresenteerd zijn over de Bulgaren, vinden Engbersen et al. (2011a) dat Bulgaren vooral werkzaam zijn in de bouwnijverheid en in de 'back office zakelijke dienstverlening', hier geclassificeerd als de schoonmaakbranche.

Kanalen voor het vinden van een baan

Polen (36%) en Bulgaren (46%) vinden een baan vooral via kennissen. Ook de familie is van belang, vooral voor de Bulgaren (figuur 4.8). Van hen noemt 34% dat zij een baan hebben gevonden via familieleden. Van de Polen noemt 11% de familie. Het belang van kennissen en familie bij het vinden van werk werd ook in het onderzoek van Engbersen en collega's gevonden. Polen vinden vaker dan de andere migrantengroepen een baan via het uitzendbureau. Het gaat om een kwart van de recente migranten uit Polen. Dit is lager dan is naar voren gekomen in eerder onderzoek (zie Engbersen et al. 2011a). Van de Bulgaren heeft geen van de migranten het uitzendbureau genoemd. Ook deze bevinding is in overeenstemming met de bevindingen van Engbersen et al. (2011a) over Bulgaren. Zij lieten echter wel zien dat voor de Polen uitzendbureaus veel belangrijker bleken te zijn voor het vinden van een baan dan kennissen en familie. De mogelijkheid bestaat dat de Polen via kennissen bij uitzendbureaus terecht zijn gekomen en dat daarmee de rol van de uitzendbureaus onder de Polen hier wordt onderschat.

Figuur 4.8

Kanaal waarlangs een baan in Nederland is gevonden, naar etnische herkomst, 2011 (gemiddelden)

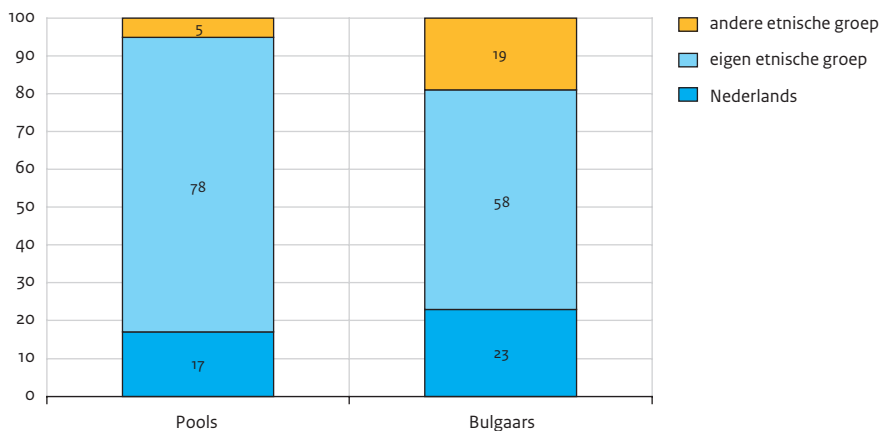
Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Baanverwerving vooral via kennis uit de eigen etnische groep

Recente migranten geven relatief vaak aan dat de baanverwerving via een kennis is verlopen. Deze kennis heeft in meerderheid een niet-Nederlandse achtergrond. Meestal heeft de kennis eenzelfde etnische achtergrond als de migrant (figuur 4.9). De Bulgaren geven vaker aan dat iemand uit een andere etnische groep heeft bemiddeld. Onderzoek van Engbersen et al. (2011a) doet vermoeden dat het hier gaat om Turkse of Turks-Nederlandse kennissen. In die studie werd gevonden dat Bulgaren vaak aangeven dat een Turkse Nederlander de werkgever is. Ook in het huidige onderzoek wordt dat bevestigd. Een groot deel van de Turkse Bulgaren – maar liefst 43% – geeft aan dat zij een leidinggevende hebben met een Turkse achtergrond (tabel B4.4 in de bijlage). Etnische Bulgaren die werken hebben vaker dan de Turkse Bulgaren een leidinggevende met een Nederlandse achtergrond (56% versus 38%). Maar ook etnische Bulgaren hebben in 11% van de gevallen een Turkse leidinggevende; 17% heeft een Bulgaarse leidinggevende, en 16% een leidinggevende met een andere etnische achtergrond. Onder de Polen is dat voor driekwart iemand met een Nederlandse achtergrond. Bijna 10% heeft een Poolse achtergrond en nog eens 15% een andere etnische achtergrond.

Figuur 4.9

Etnische herkomst van de kennis via wie een baan in Nederland is gevonden, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Vooraf lageropgeleide Polen en Polen die al wat langer in Nederland zijn, werken via het uitzendbureau

Poolse migranten vinden relatief vaak werk via het uitzendbureau. Van de Bulgaren heeft geen van de migranten aangegeven via het uitzendbureau aan werk te zijn gekomen. De uitsplitsingen naar achtergrondkenmerken onder de Polen laten geen grote verschillen zien (tabel 4.6). Uitzendwerk komt vaker voor onder de lageropgeleiden. De Polen die wat korter in Nederland zijn, hebben hun werk minder vaak via een uitzendbureau verkregen dan Polen die wat langer in Nederland verblijven.

Tabel 4.6

Werk verkregen via een uitzendbureau, Poolse migranten naar achtergrondkenmerken, 2011
(in procenten)

	Pools
vrouw	25
man	22
18-25 jaar	26
26-35 jaar	20
36-60 jaar	27
max. basisonderwijs	-
vbo/mavo	31
mbo+	21
hbo/wo	16
arbeidsmigrant	24
gezinsmigrant	22
< 2 jaar in Nederland	19
2-4 jaar in Nederland	30

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Nauwelijks vaste dienstverbanden

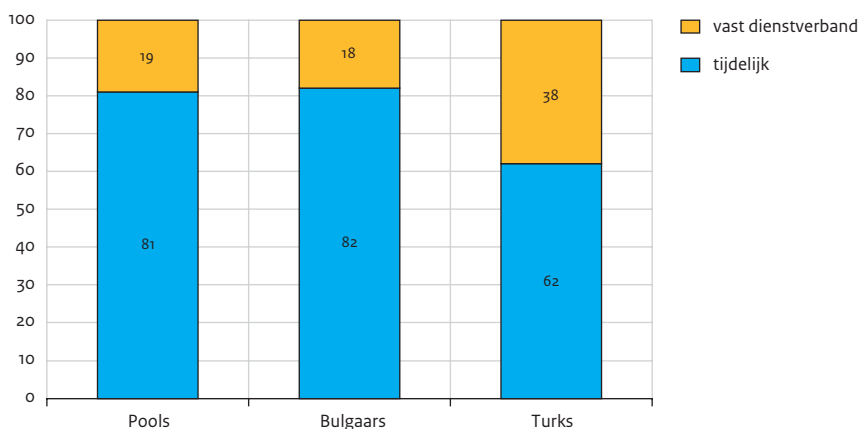
Polen en Bulgaren hebben in overgrote meerderheid een tijdelijk dienstverband. Bijna 20% in beide groepen geeft aan dat ze een vast dienstverband hebben (figuur 4.10). Onder de Turken die werken liggen de percentages met een vast dienstverband beduidend hoger. In het onderzoek van Engbersen et al. (2011a) liggen de cijfers voor de Polen en Bulgaren met een vast dienstverband nog lager (5%), overeenkomstig met de bevinding dat in dat onderzoek de migranten vooral in de land- en tuinbouw werken. Daarentegen liet onderzoek onder Polen die zich in de zes jaren voor 2009 in Nederland vestigden, zien dat 34% een tijdelijk contract had (Dagevos 2011), een duidelijk lager percentage. Dit lijkt te kunnen worden verklaard door het onderscheid tussen 'tijdelijk werk met uitzicht op een vast contract' en 'tijdelijk werk zonder een dergelijk uitzicht'. In het hier gepresenteerde onderzoek kunnen we beide categorieën niet uiteen halen.

Het ontbreken van een vast dienstverband komt even vaak voor onder Poolse vrouwen als onder de mannen (tabel B4.5 in de bijlage). Onder de Bulgaarse vrouwen ligt het wel wat hoger. Er zijn onder de Polen evenmin verschillen naar leeftijd, terwijl onder de Bulgaren ouderen wat minder vaak een tijdelijk dienstverband hebben. Een hogere opleiding blijkt binnen beide groepen wel wat meer zekerheid te geven op een vast

dienstverband: hoe hoger de opleiding, des te lager het percentage met een tijdelijk dienstverband. De verschillen tussen arbeidsmigranten en gezinsmigranten zijn klein. Onder de Polen hebben de meest recente migranten nog vaker een tijdelijk dienstverband dan de langer in Nederland verblijvende Polen. De verschillen tussen de Turkse en overige Bulgaren is ook klein: 80% van de Turkse Bulgaren en 85% van de overige Bulgaren die werken, hebben een tijdelijk dienstverband.

Figuur 4.10

Werknemers met een tijdelijk of onregelmatig dienstverband naar etnische herkomst, 2011
(in procenten)

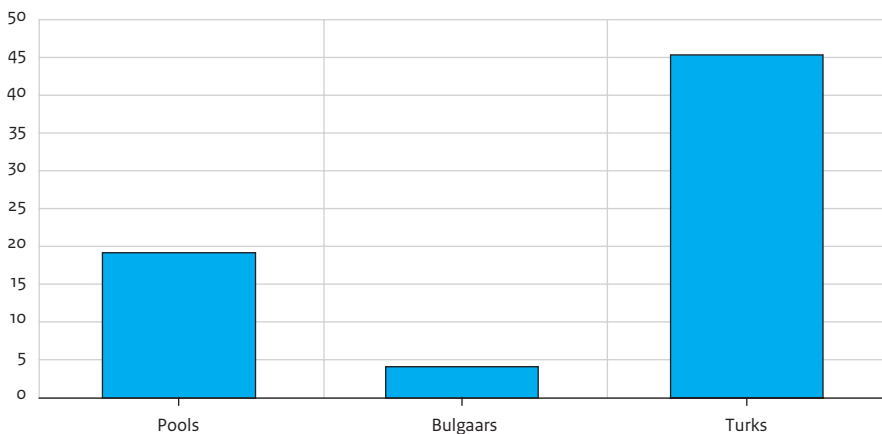
Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Meestal werk overdag

Polen en Bulgaren werken in meerderheid overdag. Van de Polen geeft bijna 20% aan dat ze regelmatig in de avond, nacht of weekeinden werken (figuur 4.11). Van de Bulgaren is dat vrijwel niemand, hoewel we hier opmerken dat de Bulgaren aangeven dat ze weinig uren werken. Werk buiten de reguliere uren overdag, door de week, komt veel vaker voor onder de recente Turkse migranten dan onder de Poolse en Bulgaarse migranten.

Figuur 4.11

Banen met meerdere keren per week werktijden in de avond, nacht of weekenden naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

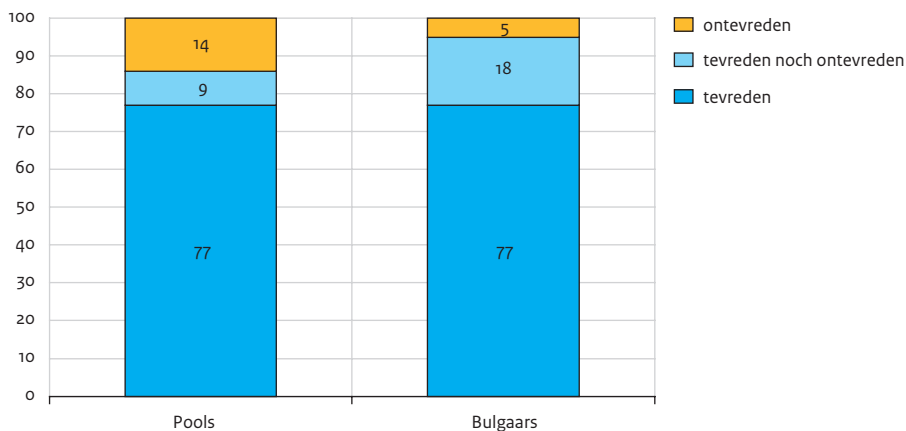
Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Tevredenheid met inkomen en andere kenmerken van de baan

Veruit de meeste migranten zijn tevreden met de inkomsten die zij verkrijgen uit hun baan in Nederland. Dat geldt voor ruim 75% van de Polen en Bulgaren (figuur 4.12). Van de Polen is een wat groter deel expliciet ontevreden (14%) dan van de Bulgaren (5%). In het onderzoek van Engbersen et al. (2011a) komt naar voren dat Polen vaker dan Bulgaren dachten dat ze meer zouden verdienen dan ze na migratie deden. In dat onderzoek blijkt dat ruim de helft dacht meer te verdienen. Hier blijkt dat ze toch niet ontevreden zijn met wat ze verdienen (ook al is dat eventueel een lager loon dan verwacht).

Figuur 4.12

Inkomenstevredenheid met de baan na migratie in Nederland naar etnische herkomst, 2011
(in procenten)

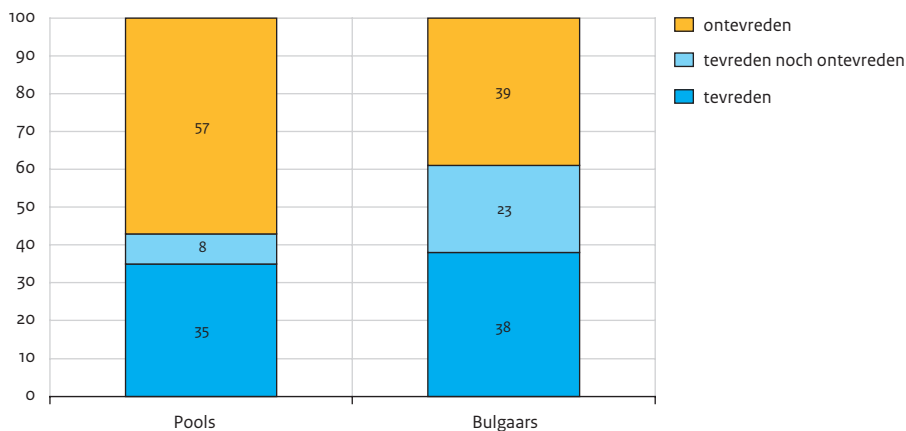
Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Figuur 4.13 presenteert de tevredenheid van migranten met hun inkomen uit hun baan voor migratie in het land van herkomst. Deze figuur maakt duidelijk dat de gemiddelde inkomenstevredenheid met de baan voor migratie beduidend lager lag dan de inkomenstevredenheid met de baan in Nederland. Van de Polen is 57% ontevreden met het inkomen dat zij verkregen uit hun baan in Polen, voor migratie naar Nederland. Onder de Bulgaren lag die ontevredenheid op bijna 40%.

De inkomens in Bulgarije en Polen liggen natuurlijk ook beduidend lager dan in Nederland. Het gemiddelde netto-inkomen van werknemers lag in 2010 in Nederland op 23.674 euro. In Polen lag dat gemiddelde netto-inkomen vier keer zo laag als in Nederland (op 5449 euro) en in Bulgarije zes keer zo laag, op 3735 euro per jaar. In de EU scoort alleen Roemenië lager (Eurostat 2013c).³

Figuur 4.13

Inkomenstevredenheid met de baan vóór migratie in het land van herkomst, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

De vergelijking van de tevredenheid met andere aspecten van de baan dan het inkomen na migratie met de tevredenheid voor migratie geeft een vergelijkbaar beeld (tabellen B4.6 en B4.7 in de bijlage). De tevredenheid met de baan in Nederland is veel groter dan de tevredenheid met de baan die men had in Polen of Bulgarije. Van de Polen en Bulgaren is 80% tevreden met de andere aspecten van de baan dan het inkomen. Van de Polen die zich in Nederland hebben gevestigd en zich hebben ingeschreven in de GBA is 10% ontevreden met de andere aspecten van de baan dan het inkomen. Voor de Bulgaren is dat 6%. Onder zowel de Polen als de Bulgaren is de ontevredenheid met de baan die ze hadden in het land van herkomst veel groter: in beide groepen betreft het 28% die ontevredenheid uitten.

Laagstopgeleiden boeken grote vooruitgang in inkomenstevredenheid door migratie

Onder alle groepen is de tevredenheid met het inkomen na migratie beduidend hoger dan voor migratie in Polen of Bulgarije. De ontevredenheid met het inkomen voor migratie lag vooral hoog onder de laagstopgeleide Polen en Bulgaren en onder Bulgaarse vrouwen (tabel 4.7). De Bulgaarse laagstopgeleiden zijn in Nederland nog wel de groep met de minste tevredenheid – 64% is (heel) tevreden met het inkomen – maar het aandeel ligt veel hoger dan voor migratie (24%).

Tabel 4.7

Mate waarin men (heel) tevreden is met de inkomsten uit de baan vóór migratie in het land van herkomst en ná migratie in Nederland, naar etnische herkomst en achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools		Bulgaars	
	voor migratie in Polen	na migratie in Nederland	voor migratie in Bulgarije	na migratie in Nederland
vrouw	33	76	27	77
man	37	79	46	77
18-25 jaar	34	74	-	79
26-35 jaar	39	82	36	70
36-60 jaar	31	74	36	83
max. basisonderwijs	-	-	24	64
vbo/mavo	26	78	-	-
mbo	40	77	50	92
hbo/wo	38	82	-	-
arbeidsmigrant	33	78	38	75
gezinsmigrant	34	80	-	80
< 2 jaar in Nederland	36	78		
2-4 jaar in Nederland	33	76		
Turkse Bulgaren			35	74
etnische Bulgaren ^a			38	79

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Voor de Polen hebben we bekeken of er verschillen bestaan in tevredenheid met de kenmerken van hun baan afhankelijk van het kanaal waarlangs zij de baan hebben verkregen. De verschillen zijn echter klein. De ontevredenheid doet zich wat vaker voor onder Polen die bemiddeld zijn door een uitzendbureau (16%) of zelf een werkgever hebben benaderd (20%). Onder Polen die een baan hebben gevonden via een advertentie, via kennissen of via familie is 10% ontevreden over het inkomen. Hetzelfde beeld ontstaat in relatie tot andere kenmerken van de baan.

4.5 Conclusies

We hebben in dit hoofdstuk laten zien dat veel migranten hun economische positie verbeteren door migratie. Vooral de recente Bulgaarse migranten hebben na migratie veel

vaker een baan dan zij hadden voor migratie en zij geven aan minder vaak werkloos te zijn. De tevredenheid met wat men verdient in Nederland is beduidend groter dan voor migratie, zowel onder Polen als onder Bulgaren, wat niet onverwacht is gezien het grote verschil in gemiddeld netto-inkomen tussen Nederland en zowel Polen als (in nog hogere mate) Bulgarije. Een spectaculaire verbetering van de arbeidsmarktpositie vindt er als gevolg van migratie plaats onder de lageropgeleide Bulgaren en de Poolse en Bulgaarse jongeren; zij hebben veel vaker een baan dan zij hadden in Polen of Bulgarije. Dit hoofdstuk laat echter ook zien dat de situatie van de Bulgaren op de Nederlandse arbeidsmarkt op zijn minst zwak is. Waar de Polen qua arbeidsmarktparticipatie niet onderdoen voor autochtone Nederlanders, hebben Bulgaren bijzonder vaak geen (formele) baan en geen partner met een (formele) baan. De Bulgaren met een baan werken ook nog eens weinig uren. Het lijkt erop dat Bulgaren vaak via zwart werk in hun onderhoud voorzien, gezien ook hun frequente werk in de schoonmaaksector. Uit onderzoek van Engbersen et al. (2011a) kwam ook naar voren dat Bulgaren vaak informele contracten hebben. Anders dan de Polen hebben Bulgaren tot 1 januari 2014 een tewerkstellingsvergunning (twv) nodig. Dit zou een reden kunnen zijn waarom zij moeilijker aan een formele baan kunnen komen. Het ligt voor de hand dat Bulgaren daarom ook vaker als zelfstandige werkzaam zijn (zelfstandigen hoeven geen twv te hebben). Van de Turkse Bulgaren werkt 18% als zelfstandige in Nederland; onder etnische Bulgaren ligt dit aandeel op 10%. Ondanks hun zwakke arbeidsmarktpositie zijn de recente Bulgaarse migranten in Nederland echter niet afhankelijk van een uitkering. Deze minimale uitke-
ringsafhankelijkheid geldt eveneens voor de Polen in dit onderzoek.

We kunnen concluderen dat het bestaan van de tewerkstellingsvergunning veel Bulgaren er niet van heeft weerhouden naar Nederland te komen. Er zijn immers veel Bulgaren zonder werk die zich in Nederland hebben gevestigd. Het is dan ook de vraag of de afschaffing van de tewerkstellingsvergunning een extra aanzuigende werking zal hebben. Ook onder Polen wijst een vergelijking van studies uit dat in de periode dat de Polen een tewerkstellingsvergunning nodig hadden (tot 2007) het aandeel zonder baan hoger lag. Bovendien nam de migratie van Polen niet extra toe na afschaffing van de twv in 2007. Afschaffing van de twv zou kunnen betekenen dat de Bulgaren minder afhankelijk worden van het zwarte circuit waar zij veelal laag gewaardeerd werk doen, werk waarvoor veel autochtone Nederlanders bedanken.

Voorals Bulgaren hebben vaker werk in Nederland dan in het land van herkomst, maar het niveau van het beroep waarin ze werkzaam zijn, en dat geldt ook voor de Polen, is over de hele linie lager dan in het land van herkomst. Polen en Bulgaren zijn veelal werkzaam in de meest elementaire beroepen, met een lage beroepsstatus. Voorals Turkse Bulgaren werken in de laagst gewaardeerde beroepen. Bulgaren werken veelal in de schoonmaak-
branche en de bouw. Polen werken vooral in de bouwnijverheid, de industrie en in de land- en tuinbouw. We vinden geen bewijs dat dit samengaat met een lage waardering van het werk door de migranten. De migranten zijn over het algemeen tevreden over zowel het inkomen als andere aspecten van het werk. Toch is er ook een kleine groep recent gemigreerde Poolse kennismigrant. Zij zijn hoogopgeleid en werken in hogere kaderfuncties, bijvoorbeeld als ICT-er of ingenieur. Zij geven echter aan waarschijnlijk

maar kort in Nederland te blijven; evenmin verwachten zij terug te keren naar Polen, wel denken zij in de nabije toekomst te verhuizen naar een ander land.

Polen vinden relatief vaak werk via een uitzendbureau. Veruit de meerderheid die via een uitzendbureau is bemiddeld, is tevreden over hun inkomen en het werk. Bulgaren worden vrijwel nooit formeel door een uitzendbureau bemiddeld. Hoewel ook de Poolse migranten vaak een baan vinden via kennissen of familieleden, is dat onder de Bulgaren vrijwel de regel. De kennissen die de migranten aan een baan helpen, zijn in overgrote meerderheid uit dezelfde etnische groep afkomstig als de migrant. Poolse migranten hebben vaak een autochtone Nederlander als leidinggevende. Turkse Bulgaren hebben in veel gevallen een Turkse Nederlander als baas. De aanwezigheid van een grote Turkse gemeenschap in Nederland lijkt een rol te spelen in het aantrekken van arbeidskrachten onder de Turkse minderheid in Bulgarije.

Noten

- 1 Om de bevindingen uit het survey nader te kunnen duiden, zijn de gegevens in samenwerking met het CBS gekoppeld aan gegevens uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB).
- 2 Volgens de internationale definitie, die ook door Eurostat gehanteerd wordt, en waarvoor de cijfers ook via het CBS zijn te verkrijgen is de seizoensgecorrigeerde werkloosheid in maart 2013 6,4%. In de EU-27 is dat 10,9% en in de EU-15 11,2%.
- 3 Het gaat hier om het gemiddelde *equivalised* netto-inkomen voor de belangrijkste inkomensbron. De cijfers zijn gebaseerd op het EU *Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC)-onderzoek.

5 Sociale contacten, geloof en culturele opvattingen

In dit hoofdstuk gaan we in op de sociaal-culturele inbedding van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren. We besteden aandacht aan de sociale contacten die de Polen en Bulgaren in Nederland kort na migratie hebben met autochtone Nederlanders en met leden van de eigen etnische groep. We bekijken in hoeverre de migranten religieus zijn en de kerk of moskee bezoeken, en bezien welke opvattingen zij hebben met betrekking tot echtscheiding en homoseksualiteit.

5.1 Sociale contacten van recente Poolse en Bulgaarse migranten

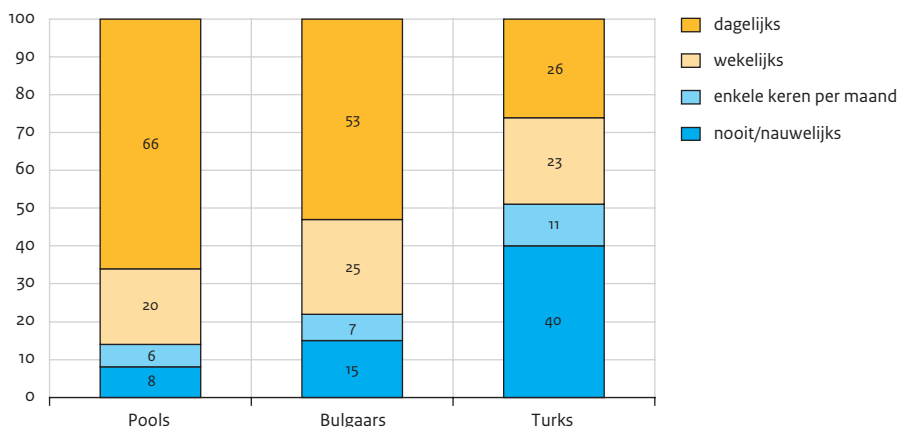
De recente migranten is gevraagd in hoeverre zij contact hebben met autochtone Nederlanders, met leden van de eigen etnische groep of met leden van andere etnische groepen. Het is een vraag naar contacten in het algemeen zonder dat een uitsplitsing is gemaakt naar het soort contact of de plaats waar het contact plaatsvindt. Groepen verschillen in de mate waarin zij in de gelegenheid zijn om contacten te hebben met personen uit andere groepen. Dit heeft niet alleen te maken met de grootte van de verschillende etnische groepen, maar ook met de vraag waar men woont en werkt. Zo zullen Polen vaker in de gelegenheid zijn om autochtone Nederlanders te ontmoeten, omdat zij vaker werken dan Bulgaren. Bulgaren zullen minder kansen hebben om contacten in de eigen groep te leggen, omdat de groep Bulgaren in Nederland kleiner is dan de groep Polen en Turken.

Regelmatig contact met autochtone Nederlanders

Poolse migranten blijken regelmatig contact te hebben met autochtone Nederlanders. De meerderheid van de Polen (66%) geeft aan dagelijks contact te hebben met autochtone Nederlanders (figuur 5.1). Ook onder de Bulgaren ligt het percentage hoog: 53% geeft aan dagelijks contact te hebben. Onder de Turken ligt dit percentage aanzienlijk lager. Vooral het percentage Turken dat aangeeft nooit of nauwelijks contact te hebben met autochtone Nederlanders is relatief groot (40%). Van de Polen geeft 8% (vooral migranten tussen de 36 en 60 jaar) aan nooit of nauwelijks contact te hebben met autochtonen, van de Bulgaren 15% (vooral de laagstopgeleiden).

Figuur 5.1

Contacten met autochtone Nederlanders naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Arbeidsmigranten vaker contact met autochtone Nederlanders dan gezinsmigranten

Het frequentere contact van Polen en Bulgaren met autochtone Nederlanders in vergelijking met recent gemigreerde Turken lijkt voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de redenen voor migratie. Ook onder de Polen en Bulgaren vinden we dat gezinsmigranten minder vaak contacten hebben met autochtone Nederlanders dan arbeids- en studiemigranten (tabel 5.1). Verschillen naar geslacht zijn er wel, maar ze zijn niet groot. Vrouwen hebben wat minder vaak elke week contact met autochtone Nederlanders dan mannen. Opleidingsverschillen vinden we met name onder de Bulgaren. De hoger-opgeleide Bulgaren – vaak studenten in Nederland – hebben frequenter contact met autochtone Nederlanders dan de wat lager opgeleide Bulgaarse migranten. Ten slotte zien we dat de Turkse Bulgaren wat achterblijven in hun contacten met autochtone Nederlanders in vergelijking met overige Bulgaren die niet voor hun studie zijn gemigreerd. Van de Turkse Bulgaren heeft 69% minimaal wekelijks contact met autochtone Nederlanders; van de overige (niet voor studie gekomen) Bulgaarse migranten is dat 80%.

Tabel 5.1

Contacten met autochtone Nederlanders (minimaal elke week) onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
totaal	85	78
vrouw	83	73
man	89	84
18-25 jaar	88	79
26-35 jaar	88	81
36-60 jaar	82	73
max. basisonderwijs	-	71
vbo/mavo	87	68
mbo	88	83
hbo/wo	85	94
arbeidsmigrant	88	82
gezinsmigrant	78	51
< 2 jaar in Nederland	86	
2-4 jaar in Nederland	86	
Turkse Bulgaren		69
Bulgaarse studiemigranten		80
overige Bulgaren ^a		93

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

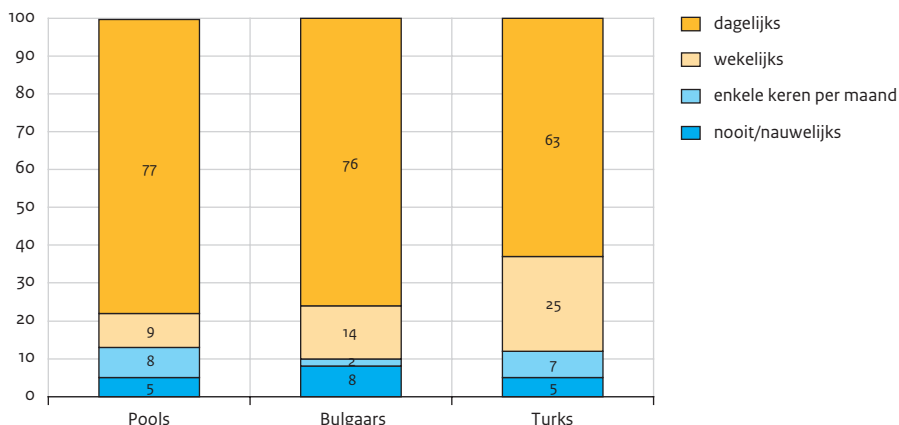
Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Veelvuldig contact binnen de eigen groep

Ook het contact binnen de eigen groep is frequent. Veruit de meerderheid van de Polen en Bulgaren heeft dagelijks contact met personen binnen de eigen etnische groep. Slechts 5% van de Polen en 8% van de Bulgaren geeft aan nooit of nauwelijks contact te hebben binnen de eigen etnische groep. Het beeld is vergelijkbaar met de recente Turkse migranten, hoewel binnen deze groep er wat minder dagelijks contact is en wat meer wekelijks contact (figuur 5.2).

Figuur 5.2

Contacten met mensen van dezelfde etnische herkomst in Nederland, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Gezinsmigranten ook minder contact binnen de eigen groep

De mate waarin er contact is binnen de eigen etnische groep verschilt weinig naar achtergrondkenmerken (tabel 5.2). Vrouwen hebben wat minder frequent contact binnen de eigen groep dan mannen. Opvallend is dat Poolse hoogopgeleiden beduidend minder vaak minimaal wekelijks contact hebben met andere Polen (66%). Gezinsmigranten hebben minder vaak contact binnen de eigen etnische groep dan arbeidsmigranten, waarschijnlijk omdat gezinsmigranten een meer gespreide huisvesting kennen. Onder de Polen die al langer in Nederland zijn, tot slot, is er meer contact binnen de eigen groep dan onder de Polen die er korter zijn; maar onder beide groepen is het percentage hoog (> 80%).

Regelmatig contact zowel binnen de eigen groep als met autochtone Nederlanders

Een ruime meerderheid van de Polen en Bulgaren (70%-80%) heeft frequent contact zowel binnen de eigen etnische groep als met autochtone Nederlanders (figuur 5.3). De groep die vooral contact met autochtone Nederlanders heeft, is in alle groepen klein – wat niet verwonderlijk is gezien hun korte verblijfsduur. Onder de Polen is de groep die vooral frequent contact heeft binnen de Poolse groep eveneens klein (10%), onder Bulgaren iets groter (18%). Het contrast met recent gemigreerde Turken is aanzienlijk: onder hen heeft ruim 40% voornamelijk contact binnen de eigen etnische groep. Dit heeft deels te maken met ontmoetingskansen (de Turkse gemeenschap in Nederland is veel groter dan de Poolse en Bulgaarse groep), maar ook met de interne gerichtheid van de Turkse gemeenschap in Nederland, zoals dat al in veel onderzoek naar voren is gekomen (bv. Huijnk en Dagevos 2012).

Tabel 5.2

Contacten binnen de etnische groep (minimaal elke week) onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
totaal	87	90
vrouw	81	87
man	92	94
18-25 jaar	89	92
26-35 jaar	83	89
36-60 jaar	89	87
max. basisonderwijs	-	85
vbo/mavo	97	94
mbo	89	91
hbo/wo	66	88
arbeidsmigrant	92	92
gezinsmigrant	75	85
< 2 jaar in Nederland	83	
2-4 jaar in Nederland	93	
Turkse Bulgaren		89
Bulgaarse studiemigranten		87
overige Bulgaren ^a		95

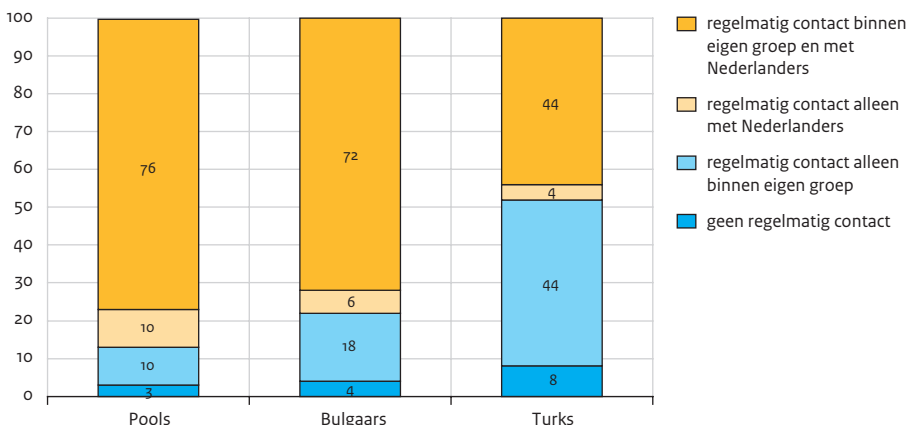
a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Figuur 5.3

Regelmatige contacten (minimaal eens per week) met zowel mensen van dezelfde etnische herkomst als autochtone Nederlanders, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

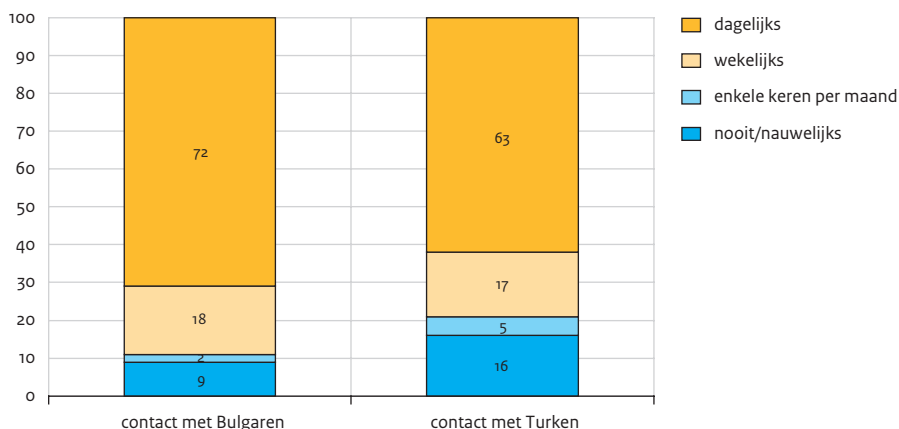
Contacten van Turkse Bulgaren

We hebben in hoofdstuk 4 gezien dat Turkse Bulgaren veelal iemand met een Turkse afkomst als leidinggevende hebben. Turkse Bulgaren is ook gevraagd hoe vaak zij contact hebben met Bulgaren en hoe vaak zij contact hebben met Turken (figuur 5.4). De Turkse Bulgaren geven aan met beide groepen veelvuldig contact te hebben, maar de frequentie ligt wat hoger bij het contact met Bulgaren dan bij dat met Turken. Overigens is niet gevraagd in hoeverre men contact heeft met Turkse Bulgaren, waardoor het onduidelijk blijft of Turkse Bulgaren contacten met Turken zien als contacten met andere Turkse Bulgaren, of met Turkse Nederlanders. Hetzelfde geldt voor contacten met etnische Bulgaren: Turkse Bulgaren hebben de Bulgaarse nationaliteit, en hoewel ze in meerderheid het Turks beschouwen als moedertaal, geeft 17,5% ook aan dat Bulgaars hun moedertaal is, en spreken ze het Bulgaars goed. We verwachten dan ook dat contacten met Bulgaren vooral contacten tussen Turkse Bulgaren onderling zijn.

Er is in het onderzoek ook gevraagd in welke mate men contacten heeft met mensen van een andere etnische herkomst dan de eigen of de Nederlandse (en voor de Bulgaren ook anders dan met Turken). Het zijn vooral de Polen die het vaakst zeggen op dagelijkse basis contact te hebben met mensen met een andere etnische herkomst (figuur 5.5). Het ligt voor de hand dat migranten op hun werk in aanraking komen met mensen met een derde etnische herkomst. Omdat de Polen vaker werk hebben dan Bulgaren, lijkt daar de verklaring te liggen voor hun frequenter contact met mensen met een niet-Poolse en niet-Nederlandse achtergrond.

Figuur 5.4

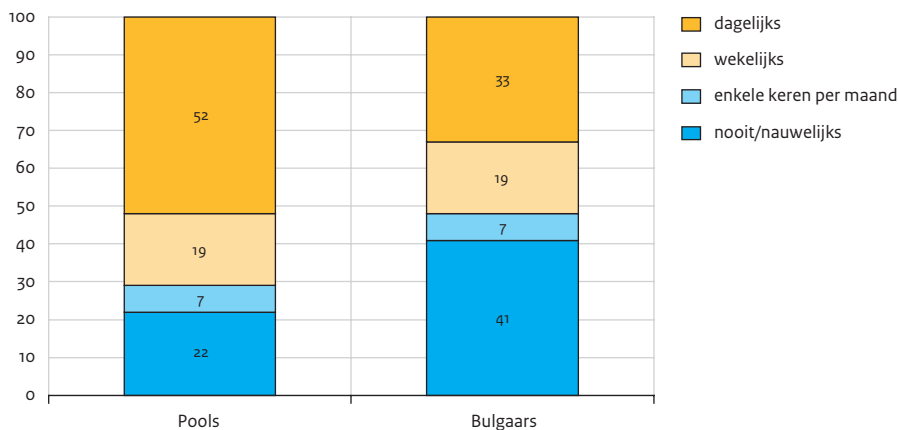
Contacten in Nederland met Bulgaren en Turken, onder Turkse Bulgaren, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Figuur 5.5

Contacten in Nederland met mensen van een andere etnische herkomst dan de eigen of de Nederlandse, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

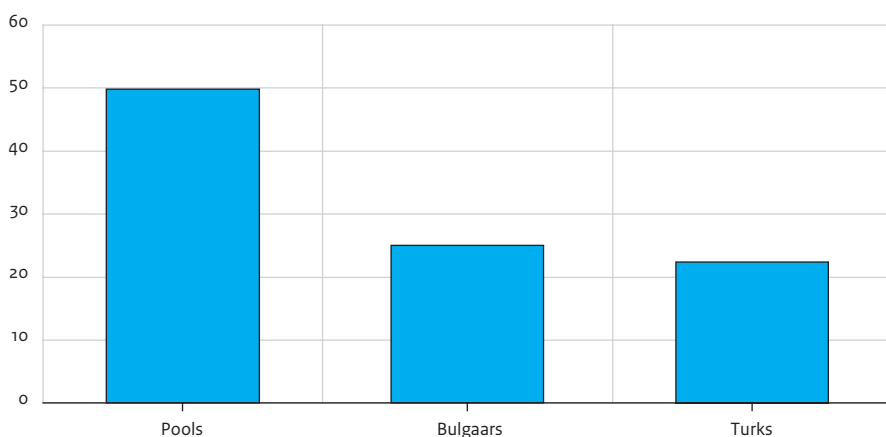
Hechte contacten

De contacten die men heeft, kunnen oppervlakkig zijn. Het is daarom van belang om te zien in hoeverre migranten – naast het vanzelfsprekende contact met partner, ouders of kinderen in Nederland – andere belangrijk geachte contacten hebben (*strong ties*). Een

minderheid van de migranten geeft aan dat ze andere contacten hebben met personen die ze als hecht beschouwen (figuur 5.6). Van de Polen geeft 50% aan dat ze contact hebben met iemand anders dan partner, kind, of ouder die ze als belangrijk beschouwen. Onder de Bulgaren ligt het percentage op 25%. Onder de Turkse migranten ligt het percentage eveneens laag, op 22%.

Figuur 5.6

Contacten in Nederland met mensen anders dan partner, ouders en kinderen die als hecht worden beschouwd, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Weinig hechte contacten met autochtone Nederlanders

Personen met wie men hecht contact heeft, zijn meestal afkomstig uit de eigen etnische groep. Van de Polen met contacten die als belangrijk worden beschouwd, zegt 87% hecht contact te hebben met minimaal één Pool, 17% met minimaal één autochtone Nederlander en 16% met iemand van een andere etnische achtergrond. Van de Bulgaren met hechte contacten in Nederland geeft 91% aan dat het minimaal één persoon van Bulgaarse afkomst betreft. Hechte contacten met autochtone Nederlanders zijn zeldzaam: slechts 3% van de Bulgaren noemt een autochtoon als iemand die nabij staat. Wel zijn er contacten met leden van andere etnische groepen: 10% van de Bulgaren noemt iemand van een andere etnische herkomst dan de Nederlandse of Bulgaarse. Voor de Turkse Bulgaren zou dit iemand met een Turkse achtergrond kunnen zijn.

Weinig lidmaatschappen van verenigingen

De recente migranten hebben (vooralsnog) weinig lidmaatschappen in Nederland. Onder de Polen is weliswaar 7% lid van een sportclub, maar andere lidmaatschappen zijn te verwaarlozen. Dat geldt eveneens voor de Bulgaren.

Vergelijking met eerder onderzoek

De vergelijking met eerder onderzoek is lastig, omdat in het eerdere onderzoek is gevraagd naar contacten binnen de buurt en met vrienden en kennissen. In dat onderzoek blijkt dat het aantal contacten beduidend lager ligt (Dagevos 2011; Engbersen et al. 2011a). In het Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING) blijkt dat 51% minimaal wekelijks contact heeft met autochtone burens en dat 55% van de Polen minimaal wekelijks contact heeft met autochtone Nederlandse vrienden en kennissen (Dagevos 2011). In de huidige studie vinden we dat 85% van de Poolse migranten minimaal wekelijks contact heeft met autochtone Nederlanders. Maar deze contacten lijken voor een groot deel toe te schrijven aan contacten op het werk. In de studie van Engbersen et al. (2011a) blijkt dat 55% van de Polen en 46% van de Bulgaren in de vrije tijd vrijwel nooit contact heeft met autochtonen. Uit de achtergrond van de hechte contacten die migranten hebben genoemd, concluderen we ook hier dat zij vrijwel nooit iemand noemen met een Nederlandse achtergrond – zeker de Bulgaren niet.

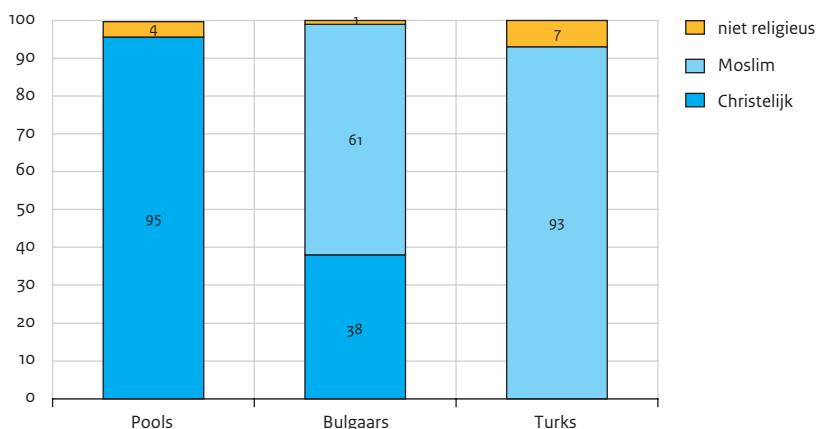
5.2 Religie

Vrijwel alle migranten religieus

Vrijwel alle recente migranten beschouwen zichzelf als lid van een godsdienstige groepering (figuur 5.7). Van de Poolse migranten geeft 96% aan zich tot het katholicisme te rekenen – 4% beschouwt zichzelf niet als kerklid. Van de Bulgaren is slechts 1% geen lid van een religieuze groepering. De meerderheid van de Bulgaren ziet zichzelf als moslim (61%) en 38% is oosters-orthodox. Turkse migranten beschouwen zich vrijwel allen als moslim. Onder de Turken beschouwt 7% zich niet als lid van een religieuze groepering.

Figuur 5.7

Religieuze zelfidentificatie naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

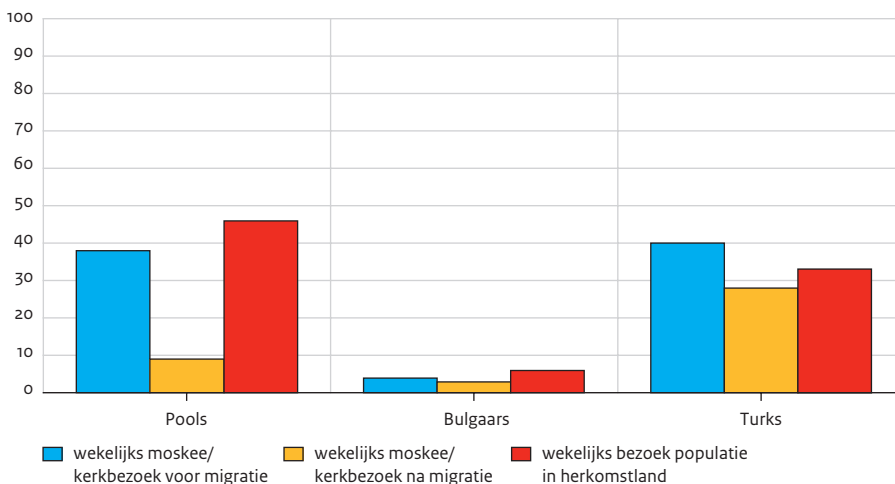
In ons onderzoek zien we dat alle Turkse Bulgaren zichzelf als moslim beschouwen. Het percentage moslims onder de totale groep Bulgaren (61%) ligt hoger dan het percentage van de Bulgaren dat zich als Turks Bulgaars beschouwt (50%). Een deel van de 'Bulgaarse' Bulgaren bekeerde zich tijdens de Ottomaanse overheersing in Bulgarije tot de islam. Deze groep wordt wel de Pomaken genoemd. Zoals in hoofdstuk 2 besproken, is volgens de Bulgaarse census van 2001 slechts 2% van de Bulgaarse Bulgaren moslim. Van de Roma is volgens de census uit 2001 28% moslim, maar deze groep is nauwelijks vertegenwoordigd in de hier beschreven studie. In ons onderzoek beschouwt een veel groter deel van de Bulgaarse Bulgaren zich als moslim (15%). De Bulgaarse moslims wonen vaak in de regio's waar ook de Turkse Bulgaren zijn oververtegenwoordigd. Waarschijnlijk heeft de migratie uit die gebieden geleid tot een oververtegenwoordiging van Bulgaarse moslims in de migrantenpopulatie naar Nederland. In 2011 publiceerde dagblad de Hurriyet Daily over een studie onder 850 moslims in Bulgarije (Ivanova 2011). De meerderheid rekende zich tot de Turkse Bulgaren, 10% tot de Pomaken en 7% tot de Roma. De belangrijkste conclusie van de studie was dat Bulgaarse moslims niet erg religieus zijn en dat slechts een minderheid zichzelf als religieus beschouwt; de moskee zou door 41% nooit worden bezocht en zij zouden relatief progressieve opvattingen hebben. Desalniettemin blijken ze wel de traditionele rituelen te volgen, zoals jongensbesnijdenis en rituelen rondom begravenissen. Een mogelijke verklaring voor de geringe religiositeit onder de Bulgaarse moslims is dat religie onder het communisme in Bulgarije lange tijd is onderdrukt.

In tegenstelling tot de hoge cijfers over religieuze zelfbeschouwing, zijn de cijfers over kerk- of moskeebezoek laag. Dat geldt overigens niet alleen voor het kerk- dan wel moskeebezoek na migratie in Nederland. De recente migranten geven aan dat zij ook voor migratie niet bijzonder frequent de kerk of moskee bezochten (figuur 5.8). De bevindingen onder de migranten voor migratie zijn vergelijkbaar met die voor het kerk- of moskeebezoek in de hele populatie onder de 40 jaar in het land van herkomst, gebaseerd op het Europees Sociaal Survey. Zoals bekend in de migratieliteratuur, is het bezoek van godsdienstige bijeenkomsten net na migratie lager (Van Tubergen 2013), omdat het aanbod gering kan zijn en omdat men de weg moet zoeken in het religieuze aanbod. Onder Polen is het minimaal wekelijkse kerkbezoek in het bijzonder lager in Nederland dan het was in Polen. Ging in Polen nog bijna 40% wekelijks ter kerke, in Nederland geldt dat voor minder dan 10% van de Poolse migranten. Het wekelijkse kerk- of moskeebezoek onder Bulgaarse migranten was zowel voor als na migratie bijzonder laag (minder dan 5%). Van de Turkse migranten bezocht 40% wekelijks de moskee in Turkije. In Nederland is dit percentage gedaald naar 28%.

Vrijwel geen van de migranten geeft aan hulp te hebben ontvangen van de kerk of moskee – op welke wijze dan ook – sinds de migratie naar Nederland. Onder alle migrantengroepen ligt dit percentage onder de 5% (niet weergegeven).

Figuur 5.8

(Minimaal) wekelijks moskee- of kerkbezoek vóór migratie in het land van herkomst en ná migratie in Nederland, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11); ESS 2006-2010

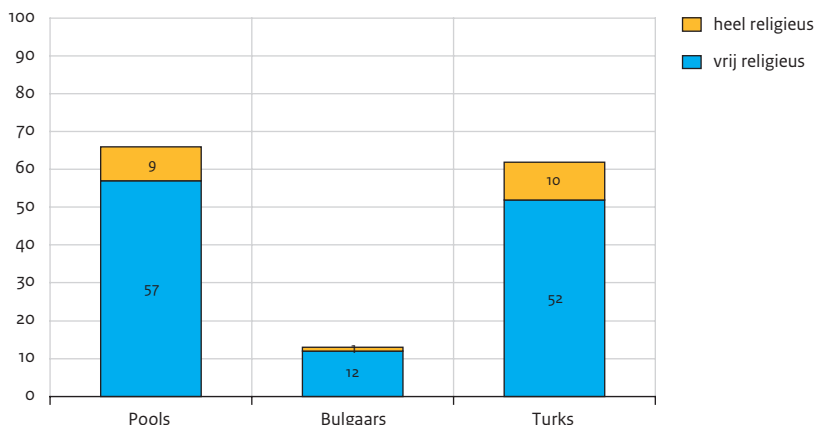
Naast de vraag naar kerklidmaatschap is migranten ook de vraag gesteld in hoeverre zij zichzelf als religieus beschouwen. Hier komt een soortgelijk beeld naar voren als bij het kerk- en moskeebezoek. De Polen beschouwen zich in veel sterkere mate religieus dan de Bulgaren. Van de Polen beschouwt 66% zich als vrij of heel religieus (figuur 5.9). Dit percentage ligt onder de Bulgaren op 13%. Het beeld voor de Turken is vergelijkbaar met dat voor de Polen. De mate waarin migranten zichzelf als heel religieus beschouwen, is onder alle groepen kleiner dan de mate waarin zij zichzelf als vrij religieus zien. Onder de Bulgaren beschouwt 1% zich als heel religieus, onder de Polen 9% en onder de Turken 10%.

Laagstopgeleide Bulgaren het minst religieus

Zowel onder de Polen als onder de Bulgaren beschouwen vrouwen zich vaker als (heel) religieus dan mannen (tabel 5.3). In beide groepen zijn ook de 36-60-jarigen (de oudste groep migranten) degenen die zich het vaakst als (heel) religieus zien. Onder Polen beschouwen de hoogstopgeleiden zich als minder religieus dan de middelbaar opgeleiden. Onder de Bulgaren is het patroon juist omgekeerd. Bulgaren beschouwen zich over het algemeen als veel minder religieus dan Polen, maar het zijn vooral de laagstopgeleide Bulgaren die zich het minst religieus beschouwen.

Figuur 5.9

Migranten die zich als vrij religieus of heel religieus beschouwen, naar etnische herkomst, 2011
(in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Vergelijking met eerder onderzoek

Ook in eerder onderzoek werd gevonden dat het rooms-katholieke geloof belangrijk is voor de naar Nederland gemigreerde Polen, maar dat zij desondanks weinig naar de kerk gaan (Dagevos 2011). Toch is in eerder onderzoek geconcludeerd dat de Poolse kerk in Nederland een belangrijke functie vervult, voor contacten met andere Polen en voor het versterken van de culturele identiteit (Boom et al. 2008; Grzymala-Kazlowska 2005). In het huidige onderzoek hebben we vooralsnog weinig evidentie voor deze eerdere bevindingen kunnen vinden. Wellicht blijkt uit het geplande vervolgonderzoek, wanneer de migranten wat langer in Nederland zijn, dat de kerk een grotere rol is gaan spelen. Onderzoek op basis van het Europees Sociaal Survey onder Polen en Bulgaren in het land van herkomst laat dezelfde patronen zien als we hier vinden. Bulgaren beschouwen zich als veel minder religieus dan Polen, en ze bezoeken veel minder de kerk of moskee dan Polen de kerk bezoeken.

Tabel 5.3

Recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst die zich als (heel) religieus beschouwen, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
totaal	66	13
vrouw	71	18
man	61	7
18-25 jaar	62	12
26-35 jaar	63	9
36-60 jaar	73	18
max. basisonderwijs	-	7
vbo/mavo	72	14
mbo	67	12
hbo/wo	54	22
arbeidsmigrant	67	11
gezinsmigrant	71	15
< 2 jaar in Nederland	69	
2-4 jaar in Nederland	63	
Turkse Bulgaren		11
Bulgaarse studiemigranten		17
overige Bulgaren ^a		13

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

5.3 Opvattingen over echtscheiding en homoseksualiteit

In het onderzoek zijn twee vragen opgenomen over morele kwesties. De eerste betreft de opvatting over echtscheiding, de tweede die over homoseksualiteit. Beide metingen worden in internationaal onderzoek gebruikt.

Poolse migranten minder progressief in opvattingen dan Bulgaarse migranten

De Poolse migranten zijn beduidend terughoudender dan de Bulgaren bij het instemmen met de uitspraak dat een scheiding meestal de beste oplossing is als partners er niet in slagen hun problemen op te lossen (tabel 5.4). 40% van de Polen is het hier (helemaal) mee oneens. Onder de Bulgaren ligt dat veel lager: slecht 8% is het met deze uitspraak oneens. De meerderheid van de Bulgaren (70%) stemt in met de uitspraak over scheiding,

terwijl het onder de Polen net geen meerderheid betreft (48%). De opvattingen van de Poolse migranten komen redelijk overeen met die van de Turkse migranten.

Tabel 5.4

Opvattingen over echtscheiding onder recente migranten van Poolse, Bulgaarse en Turkse herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
Een scheiding is meestal de beste oplossing als partners er niet in slagen hun problemen op te lossen.			
(helemaal) mee eens	48	70	53
neutraal	12	22	13
(helemaal) mee oneens	40	8	34

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Een soortgelijk onderscheid tussen Polen en Bulgaren vinden we waar het gaat om de opvatting over homoseksualiteit, maar minder geprononceerd. Van de Polen stemt 77% in met de uitspraak dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen vrij moeten zijn om hun leven te leiden zoals zij willen, van de Bulgaren stemt 86% in (tabel 5.5). Instemming ligt hier bij de Turkse migranten beduidend lager (44%). Turkse migranten zijn het veruit het meest expliciet oneens met de stelling.

Tabel 5.5

Opvattingen over homoseksualiteit onder recente migranten van Poolse, Bulgaarse en Turkse herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
Homoseksuele mannen en lesbische vrouwen moeten vrij zijn om hun leven te leiden zoals zij dat willen.			
(helemaal) mee eens	77	86	44
neutraal	10	5	14
(helemaal) mee oneens	13	9	41

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Mannen minder progressief

De opvattingen van de Poolse vrouwen zijn wat progressiever dan die van de Poolse mannen (tabel 5.6). Opvattingen over homoseksualiteit blijken progressiever onder jonge Poolse en Bulgaarse migranten dan onder de oudste groep. Voor opvattingen over echtscheiding geldt een dergelijke relatie echter niet. Juist de groep boven de 36 ziet echtscheiding als beste oplossing als partners er niet in slagen tot een oplossing te komen. De opleidingsverschillen in de opvattingen zijn gering. Tot slot valt op dat onder de Polen degenen die langer in Nederland verblijven, progressiever zijn dan de recente

migranten. Onder de Bulgaren valt op dat studiemigranten sterk instemmen met de uitspraak dat homoseksuelen vrij moeten zijn in het leiden van hun leven zoals zij willen (92%), maar dat zij relatief weinig instemmen met de uitspraak dat echtscheiding de beste oplossing is bij problemen (50%).

Tabel 5.6

Opvattingen van recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	(helemaal) mee eens dat echtscheiding beste oplossing is als partners niet slagen om tot een oplossing te komen		(helemaal) mee eens dat homoseksuelen mannen en lesbische vrouwen vrij moeten zijn om hun leven te leiden zoals zij dat willen	
	Pools	Bulgaars	Pools	Bulgaars
totaal	48	70	77	86
vrouw	52	72	82	86
man	44	67	72	86
18-25 jaar	47	63	77	91
26-35 jaar	39	72	78	83
36-60 jaar	62	72	75	83
max. basisonderwijs	-	-	71	71
vbo/mavo	53	68	76	89
mbo	44	52	76	94
hbo/wo	46	68	80	93
arbeidsmigrant	48	69	78	84
gezinsmigrant	44	70	65	87
< 2 jaar in Nederland	44		76	
2-4 jaar in Nederland	52		77	
Turkse Bulgaren		77		85
Bulgaarse studiemigranten		50		92
overige Bulgaren ^a		73		83

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Een vergelijking met eerder onderzoek

In het onderzoek onder de Polen uit 2009 (Dagevos 2011) is dezelfde uitspraak over homoseksualiteit voorgelegd. Toen bleek dat 69% van de Polen het met de stelling eens was, tegenover 77% nu. Uit dat onderzoek bleek tevens dat de Poolse migranten vooral wat familieopvattingen betreft traditioneler zijn dan autochtonen. Ook is de uitspraak over homoseksualiteit opgenomen in het internationale Europees Sociaal Survey. Daarmee kunnen we de antwoorden van respondenten in Polen en Bulgarije vergelijken met die van migranten uit deze landen in Nederland. Omdat de migranten in Nederland gemiddeld jong zijn, hebben we een selectie van de inwoners uit die landen jonger dan 40 jaar onderling vergeleken. Uit het Europees Sociaal Survey komt net als in ons onderzoek naar voren dat de Bulgaren een progressievere mening hebben dan de Polen. Wel vinden we dat zowel de Poolse als de Bulgaarse migranten een progressievere mening rapporteren dan de mensen die in Polen of Bulgarije zelf wonen.

5.4 Conclusies

Poolse en Bulgaarse migranten geven aan veel contact met autochtone Nederlanders te hebben. Het is niet onwaarschijnlijk dat zij doelen op contacten die zij hebben op het werk of tijdens de studie, en dat dit daarmee minder diepgaande contacten zijn. Dat zou ook de verwachting zijn op basis van de bevindingen uit hoofdstuk 3, waaruit bleek dat de meerderheid van de Poolse en Bulgaarse migranten de Nederlandse taal niet zo goed vaardig is, terwijl de meerderheid van de Bulgaren ook het Engels slecht beheerst. Op de vraag of men behalve de naaste familie andere belangrijke contacten heeft in Nederland, antwoordt een meerderheid dat dit niet het geval is. Als men al hechte contacten heeft, dan is vrijwel geen van deze personen van Nederlandse afkomst. Ook is men nog nauwelijks actief in het verenigingsleven in Nederland, maar dat mag geen verrassing heten gezien de recente komst naar Nederland.

De recent gemigreerde Poolse migranten zijn overwegend katholiek en beschouwen zichzelf als redelijk sterk religieus. Het kerkbezoek onder de Polen is echter laag en is na migratie naar Nederland ook nog aanzienlijk afgenomen. Poolse migranten zijn duidelijk conservatiever dan autochtone Nederlanders. Toch vindt 50% van de Poolse migranten echtscheiding de beste keuze als partners niet tot een oplossing komen en huldigt 75% van de Poolse migranten de opvatting dat homo's vrij moeten zijn het leven te leiden dat zij zelf wensen.

Gezien de veel lagere opleiding van de recent gemigreerde Bulgaren, hun beperkte arbeidsmarktparticipatie en hun veelal Turkse achtergrond komt het wellicht als een verrassing dat de Bulgaren zichzelf als veel minder religieus zien dan de Polen en ook beduidend progressievere opvattingen hebben. Zowel de Bulgaarse oosters-orthodoxe christenen als de Bulgaarse moslims zien zichzelf als niet erg religieus en bezoeken nauwelijks de kerk of moskee. Dat deden ze overigens ook al niet voor hun migratie naar Nederland. Bovendien rapporteren zowel de Turkse als de etnische Bulgaren relatief progressieve opvattingen over echtscheiding en homoseksualiteit.

6 Verblijfsperspectief

6.1 Blijven of terugkeren?

Een relevante vraag voor beleidsmakers is of de recent gemigreerde Polen en Bulgaren in Nederland zullen blijven of uiteindelijk zullen terugkeren. Voor de gezinsmigranten (14% van de Poolse en 20% van de Bulgaarse groep) ligt een langdurig verblijfsperspectief het meest voor de hand. De Bulgaarse studiemigranten zullen wellicht slechts tijdelijk hier zijn, hoewel onderzoek onder bijvoorbeeld Chinese studiemigranten liet zien dat een aanzienlijk deel toch in Nederland bleef na de studie, omdat ze hier een baan vonden (Gijsberts et al. 2011). Maar de grote meerderheid van de Polen en Bulgaren is voor werk naar Nederland gekomen. De grote vraag is of ze van plan zijn dat tijdelijk te doen, of dat ze hier hun leven gaan opbouwen. Uit de vorige studie over Polen in Nederland bleek dat een langdurig verblijfsperspectief voor een deel van de groep in de lijn der verwachting ligt. Ze hadden bijvoorbeeld in veel gevallen hun partner en/of kinderen meegenomen naar Nederland of later naar Nederland gehaald (zie Dagevos 2011).¹ In hoofdstuk 2 zagen we dat ook in dit onderzoek onder recenter gemigreerde Polen (en Bulgaren) een aanzienlijk deel met de partner of het gehele gezin in Nederland woont. In dit hoofdstuk kijken we naar de eerste ervaringen die de pas gemigreerde Polen en Bulgaren in Nederland hebben opgedaan. Voelen ze zich thuis? Is hun leven hier beter dan in het land van herkomst? Voelen ze zich geaccepteerd? Ook gaan we in op de gerichtheid op Nederland in vergelijking met die op het land van herkomst en op de verblijfsintenties van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren. Al deze thema's geven een beeld van het verblijfsperspectief onder deze groepen.

6.2 Transnationaal gedrag en toekomstperspectief

Polen vaker dan Bulgaren weer terug in het herkomstland geweest

In deze paragraaf gaan we in op de mate waarin de recent gemigreerde Polen en Bulgaren transnationaal gedrag vertonen en in hoeverre ze hun toekomst in Nederland zien of denken (ooit) terug te keren naar hun land van herkomst. Er is veel geschreven over het fenomeen 'transnationalisme', aangeduid als het tegelijkertijd betrokken zijn bij twee samenlevingen (bv. Vertovec 2001; Portes et al. 1999; Snel et al. 2006). Transnationale activiteiten zijn bijvoorbeeld het sturen van geld, het bezoeken van familie en het volgen van de politieke ontwikkelingen in het herkomstland.

Ondanks dat de Polen en Bulgaren nog maar kort in Nederland zijn, zijn ze in meerderheid al wel weer terug geweest in het herkomstland (tabel 6.1). Dit geldt voor 92% van de Polen en 69% van de Bulgaren. Onder de Turkse migranten komt dit met 18% veel minder voor.

Tabel 6.1

Sinds migratie terug geweest in herkomstland, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Pools	92
Bulgaars	69
Turks	18

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Kijken we binnen de groepen dan zien we dat de verschillen relatief klein zijn, met name binnen de Poolse groep recent gemigreerden (tabel 6.2). Binnen de Bulgaarse groep zijn het de jongeren en hoger opgeleiden die relatief het vaakst al zijn terug geweest. Bulgaarse studiemigranten zijn het vaakst al weer terug in Bulgarije geweest, waarschijnlijk om familie te bezoeken.

Tabel 6.2

Sinds migratie terug geweest in herkomstland, recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	92	68
man	93	69
18-25 jaar	92	77
26-35 jaar	89	67
36-60 jaar	97	58
max. basisonderwijs	-	61
vbo/mavo	87	73
mbo/havo/vwo	94	66
hbo/wo	93	78
arbeidsmigrant	93	64
gezinsmigrant	90	59
< 2 jaar in Nederland	90	
2-4 jaar in Nederland	96	
Turkse Bulgaren		67
Bulgaarse studiemigranten		84
overige Bulgaren ^a		60

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Veel remittances naar Polen

De Polen en Bulgaren zijn niet alleen veel vaker al terug in het herkomstland geweest dan de Turken, ze sturen ook vaker geld naar het herkomstland (voor eigen spaargeld of om aan familie of vrienden te geven). Het versturen van geld of goederen naar het land van herkomst wordt het versturen van *remittances* genoemd. Dit wordt het meest gedaan door de recent gemigreerde Polen, waarvan 59% dit doet (tabel 6.3). Van de Bulgaren doet een derde dit. Onder de Turken geldt dit voor 17%. Ook in eerder onderzoek kwam al naar voren dat Polen vaker *remittances* sturen naar het herkomstland dan de klassieke migrantengroepen (Korte 2011; Gijsberts en Schmeets 2008) en dit blijkt nu dus ook voor de Bulgaren in Nederland op te gaan.

Tabel 6.3

Geld sturen naar herkomstland voor eigen spaargeld of aan familie en/of vrienden, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Pools	59
Bulgaars	33
Turks	17

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Poolse en Bulgaarse mannen sturen vaker geld naar het herkomstland dan vrouwen, 'ouderen' vaker dan jongeren en arbeidsmigranten logischerwijs vaker dan gezinsmigranten (tabel 6.4). De eerste groep heeft immers vaker nog directe familie (partner en/of kinderen) in het land van herkomst. Turkse Bulgaren sturen ongeveer even vaak geld naar Bulgarije als de andere Bulgaren. Het is niet verbazingwekkend dat de Bulgaarse studiemigranten niet tot nauwelijks geld sturen naar Bulgarije, ze zijn immers niet in Nederland om geld te verdienen. Sowieso sturen de hogeropgeleiden minder vaak geld naar het herkomstland dan de lageropgeleiden. Dit geldt zowel binnen de Poolse als binnen de Bulgaarse groep. De wat langer in Nederland verblijvende Polen sturen beduiden vaker geld naar Polen dan de meer recent gemigreerden: 71% tegenover 51%.

Veel 36- tot 60-jarigen hebben een huis in Polen of Bulgarije

Van de Poolse migranten bezit 29% een huis in het land van herkomst en dit geldt voor 26% van de Bulgaarse migranten. Dit is een aanzienlijk aandeel, hoewel in het vorige Polenonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) nog hogere aandelen onder de Poolse migranten werden aangetroffen (circa 40%) (Korte 2011). Onder Turkse recente migranten komt het bezitten van een huis in het land van herkomst nauwelijks voor (tabel 6.5).

Tabel 6.4

Geld sturen naar herkomstland voor eigen spaargeld of aan familie en/of vrienden, recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	54	29
man	64	38
18-25 jaar	45	17
26-35 jaar	61	43
36-60 jaar	73	50
max. basisonderwijs	-	37
vbo/mavo	68	43
mbo/havo/vwo	61	33
hbo/wo	47	10
arbeidsmigrant	64	45
gezinsmigrant	46	26
< 2 jaar in Nederland	51	
2-4 jaar in Nederland	71	
Turkse Bulgaren		41
Bulgaarse studiemigranten		3
overige Bulgaren ^a		45

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Het zijn vooral de oudere migranten (36-60 jaar) die een huis in het herkomstland hebben: dit geldt voor 47% van de Poolse 36-60-jarigen en voor maar liefst 66% van de Bulgaarse 36-60-jarigen (tabel 6.6). Dit lijkt een belangrijke indicatie dat deze groep ooit van plan is terug te gaan naar het land van herkomst. Onder Turkse en overige Bulgaren komt het huizenbezit in Bulgarije ongeveer even veel voor, onder Bulgaarse studiemigranten logischerwijs nauwelijks.

Tabel 6.5

Bezit huis in herkomstland naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Pools	29
Bulgaars	26
Turks	5

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

De wat langer in Nederland woonachtige Polen hebben vaker een huis in het herkomstland dan de net gearriveerde Polen. Met 37% komt het aandeel onder degenen die tussen de twee en vier jaar in Nederland zijn, aardig overeen met dat aangetroffen in het vorige onderzoek onder Poolse migranten (die maximaal zes jaar in Nederland woonden). Dit zou erop kunnen duiden dat er recentelijk een groep binnenkomt met minder bindingen met Polen (geen huis) en met een sterkere intentie om in Nederland te blijven. Het zou ook kunnen dat er door al wat langer in Nederland te wonen en werken voldoende kapitaal is opgebouwd om een huis in Polen te kunnen kopen.

Tabel 6.6

Bezit huis in herkomstland onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	25	23
man	33	29
18-25 jaar	15	6
26-35 jaar	29	20
36-60 jaar	47	66
max. basisonderwijs	-	12
vbo/mavo	32	36
mbo/havo/vwo	29	30
hbo/wo	31	21
arbeidsmigrant	31	32
gezinsmigrant	25	32
< 2 jaar in Nederland	24	
2-4 jaar in Nederland	37	
Turkse Bulgaren		32
Bulgaarse studiemigranten		4
overige Bulgaren ^a		32

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Helft van de Polen en kwart van de Bulgaren verwacht in Nederland te blijven

Wat zijn nu de toekomstverwachtingen van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren? Van de Polen verwacht bijna de helft (45%) in Nederland te blijven wonen (tabel 6.7). Een vergelijkbaar aandeel werd ook gevonden in het vorige SCP-onderzoek (Korte 2011). Onder de Bulgaren geldt dit voor een kwart. Een kwart van de Polen en bijna de helft van de Bulgaren verwacht uiteindelijk terug te gaan naar het herkomstland om daar te gaan wonen. Het aandeel dat het nog niet weet, is met 17% van de Polen en 12% van de Bulgaren niet zo heel erg groot. In het vorige SCP-onderzoek lag dit aandeel onder de Polen wat hoger (29%).

Slechts een klein aandeel verwacht te gaan pendelen tussen Nederland en het land van herkomst: 6% van de Poolse en 13% van de Bulgaarse migranten verwacht in de toekomst regelmatig tussen Nederland en het herkomstland te verhuizen. In het vorige Polen-onderzoek van het SCP werd eveneens geconstateerd dat pendelmigratie wel voorkomt onder Polen in Nederland, maar onder de in GBA ingeschreven Polen betrekkelijk beperkt is (Korte 2011). En Korf (2009) constateerde dat deze vorm van migratie de laatste jaren onder de Polen is afgenomen.

Het vestigingsbeeld van de recent gemigreerde Turken lijkt op dat van de Polen: de helft verwacht te blijven, een kwart terug te keren en een op de zeven te pendelen.

Tabel 6.7

Toekomstverwachtingen: in Nederland blijven of terugkeren naar herkomstland, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
in Nederland blijven wonen	45	26	54
regelmatig tussen Nederland en herkomstland verhuizen	6	13	14
naar herkomstland terugkeren om daar te gaan wonen	24	44	27
in een ander land gaan wonen	7	6	2
weet niet	17	12	3

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Relatief hoog aandeel laagopgeleide Bulgaren ziet toekomst in Nederland

De informatie over toekomstverwachtingen is relevant, omdat het iets zegt over het verblijfsperspectief van de mensen. Verwachtingen maken natuurlijk nog geen feitelijk gedrag, maar geven wel een indicatie van dit gedrag. Wie zegt binnen de Poolse groep nu voornamelijk in de toekomst in Nederland te blijven, of met andere woorden, waar zitten de settelaars? Binnen de Poolse groep zijn de verschillen niet zo heel erg groot. Het komt onder alle leeftijds-, opleidings- en migratiecategorieën voor. Wel geven de Polen met een hoger onderwijsdiploma het minst vaak aan in de toekomst nog in Nederland te wonen. Daarnaast denken de al wat langer in Nederland wonende Polen wat vaker te blijven dan de meer recent gemigreerden (minder dan twee jaar geleden), maar het verschil is met 7 procentpunten relatief gering.

Binnen de Bulgaarse groep springen vooral de laagstopgeleiden eruit. Van degenen met maximaal basisonderwijs zegt maar liefst 59% in de toekomst in Nederland te blijven. Deze groep bestaat voor circa twee derde uit Turkse Bulgaren en voor een derde uit de etnische Bulgaren. De Bulgaarse studiemigranten zien hun toekomst duidelijk niet in Nederland: slechts 11% verwacht te blijven (tabel 6.8).

Tabel 6.8

Verwachting in Nederland te blijven wonen onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	50	30
man	41	21
18-25 jaar	50	19
26-35 jaar	38	34
36-60 jaar	52	27
max. basisonderwijs	-	59
vbo/mavo	40	12
mbo/havo/vwo	54	14
hbo/wo	31	20
arbeidsmigrant	45	27
gezinsmigrant	52	34
< 2 jaar in Nederland	43	
2-4 jaar in Nederland	50	
Turkse Bulgaren		27
Bulgaarse studiemigranten		11
overige Bulgaren ^a		36

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

(Wens tot) terugkeer in eerder onderzoek onder Poolse en Bulgaarse migranten

In het vorige SCP-onderzoek onder de Polen is ook gevraagd of men denkt over vijf jaar nog in Nederland te wonen. Circa de helft van de Poolse migranten dacht toen dat dit het geval zou zijn (Korte 2011). Dit aandeel komt aardig overeen met het aandeel van 45% dat denkt in Nederland te blijven in het huidige onderzoek. Ook de onderzoeken van zowel Korf (2009) als Weltevrede et al. (2009) wijzen uit dat circa de helft van de Poolse onder-vraagden verwacht over vijf jaar nog in Nederland te wonen. Daarnaast bleek circa een derde het nog niet te weten.

In het onderzoek van Engbersen et al. (2011a) ligt het aandeel dat denkt te blijven duidelijk lager onder de door hen geïnterviewde arbeidsmigranten, die in veel gevallen niet in de GBA zijn ingeschreven. Ongeveer een vijfde van de Poolse en Bulgaarse arbeidsmigranten verwacht voorgoed in Nederland te blijven. Uit dit onderzoek bleek echter ook dat een groot aandeel (circa 30%) het nog niet zegt te weten. Hoe dan ook, het verblijfsperspectief van de in de GBA ingeschreven Polen en Bulgaren is duidelijk meer gericht op langdurig verblijf dan dat van degenen die zich niet in de GBA inschreven.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft ook uitgezocht hoeveel (geregistreerde) Polen en Bulgaren feitelijk terug zijn gegaan (zie ook hoofdstuk 2). Van de Polen en Bulgaren die tussen 2000 en 2009 naar Nederland zijn gekomen, is ruim de helft inmiddels weer vertrokken; de andere helft is in Nederland gebleven (Nicolaas 2011).

Gezinnen met kinderen blijven het vaakst in Nederland wonen

De huishoudenssituatie is belangrijk voor het al dan niet in Nederland blijven. Nicolaas (2011) heeft aangetoond dat alleenstaanden vaker terugkeren dan paren, zeker als er kinderen bij betrokken zijn: meer dan 60% van de alleenstaande Poolse immigranten keerde in de afgelopen tien jaar terug, tegen 30% van de paren met kinderen. Ook wanneer we naar verblijfsintenties kijken, zien we dit beeld terug (tabel 6.9). Gezinnen met kinderen denken het vaakst in Nederland te blijven wonen: 67% van de Poolse gezinnen met kinderen en 40% van de Bulgaarse gezinnen met kinderen in Nederland. Daarna volgen de paren zonder kinderen. De alleenwonende Polen en Bulgaren zijn het minst geneigd in Nederland te blijven wonen.

Tabel 6.9

Verwachting in Nederland te blijven wonen onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst naar, huishoudenssamenstelling, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
alleenwonend	26	12
met partner zonder kinderen	48	29
met partner en kind/kinderen	67	40
woont met anderen (overige familie, vrienden, andere personen)	32	24

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

6.3 Gerichtheid op Nederland of herkomstland?

Voor de vraag of de recente migranten uit Polen en Bulgarije in Nederland blijven, is ook van belang wat hun binding is met Nederland ten opzichte van die met het land van herkomst. Hoe belangrijk is Nederland en hoe belangrijk het eigen geboorteland? In hoeverre richten de Polen en Bulgaren zich op de Nederlandse media of gebruiken ze voornamelijk de eigen media? Voelen zij zich betrokken bij de Nederlandse politiek of veel meer bij die in het land van herkomst? Deze vragen worden in deze paragraaf beantwoord.

Nederland en geboorteland allebei belangrijk

Recente migranten is gevraagd hoe belangrijk Nederland, maar ook het eigen geboorteland is voor wie ze zijn. Zowel Nederland als het eigen geboorteland worden belangrijk gevonden. De aandelen liggen ongeveer even hoog (zie tabel B6.1 en B6.2 in de bijlage, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).

In het eerdere SCP onderzoek onder de Polen in Nederland werd een groot verschil aangetroffen tussen de identificatie met Nederland en die met Polen: de identificatie met Nederland bleek veel lager dan die met Polen (Korte 2011). Dit heeft waarschijnlijk veel te maken met de andere vraagstelling. In het eerdere onderzoek werd gevraagd in hoeverre men zich Nederlander en in hoeverre men zich Pool voelt. In het huidige onderzoek wordt gevraagd in hoeverre Nederland en in hoeverre het geboorteland (Polen/Bulgarije) belangrijk zijn voor wie je bent.

Er is overigens een duidelijk verschil tussen de recent gemigreerde Polen en Bulgaren. De groep Polen die Nederland erg belangrijk vindt, is kleiner dan de groep Bulgaren: 37% tegenover 47%. Bij de vraag naar het belang van het eigen geboorteland is dit precies omgekeerd. Vergelijken we de Polen en Bulgaren met de recent gemigreerde Turken dan zien we dat het aandeel dat Nederland erg belangrijk vindt onder de recente gemigreerde Turken duidelijk veel lager ligt (11%).

Nederland belangrijker voor oudere en lager opgeleide Polen en Bulgaren

In tabel 6.10 laten we zien in hoeverre er binnen de Poolse en Bulgaarse groep verschillen zijn in de mate waarin Nederland belangrijk wordt gevonden voor wie men is. Poolse en Bulgaarse vrouwen vinden het wat belangrijker dan de mannen uit de eigen herkomstgroep, maar de verschillen naar leeftijd en opleidingsniveau zijn pregnanter. Oudere Polen en Bulgaren (36-60 jaar) vinden Nederland duidelijk belangrijker voor wie ze zijn dan de jongeren. Ook zien we dat de lageropgeleide Polen en Bulgaren Nederland belangrijker vinden voor wie ze zijn dan de hoogstopgeleiden. Dit is tegengesteld aan wat doorgaans wordt gevonden in onderzoek naar etnische identificatie, in ieder geval onder gevestigde migranten: meestal zijn het de oudere en laagopgeleide migranten die zich het minst met het bestemmingsland identificeren.

Voor de laagstopgeleide Bulgaarse groep springt eruit. Maar liefst 83% vindt Nederland erg belangrijk. We zagen in paragraaf 6.2 al dat dit ook de groep is die relatief vaak in Nederland wil blijven wonen. Voor Bulgaarse studiemigrantinnen is Nederland het minst vaak belangrijk. Dit is niet verassend gezien hun op voorhand al veelal tijdelijke verblijfs-perspectief.

Tabel 6.10

Belang van Nederland voor wie je bent onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten erg belangrijk)

	Pools	Bulgaars
vrouw	39	49
man	35	45
18-25 jaar	34	41
26-35 jaar	33	50
36-60 jaar	49	54
max. basisonderwijs	-	83
vbo/mavo	43	32
mbo/havo/vwo	38	35
hbo/wo	27	39
arbeidsmigrant	38	51
gezinsmigrant	40	47
< 2 jaar in Nederland	37	
2-4 jaar in Nederland	37	
Turkse Bulgaren		55
Bulgaarse studiemigranten		25
overige Bulgaren ^a		52

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Zwaartepunt mediagebruik bij land van herkomst

De identificatie met Nederland is dus naar eigen zeggen groot. Wanneer we daarentegen kijken naar het mediagebruik, zien we dat het zwaartepunt duidelijk ligt bij de media uit het land van herkomst (tabellen 6.11 en 6.12). Dit heeft natuurlijk ook te maken met de geringe beheersing van de Nederlandse taal (zie hoofdstuk 3). Een ruime meerderheid kijkt dagelijks naar televisiezenders uit het land van herkomst. Voor de Turkse Bulgaren betreft dit voornamelijk Turkse zenders. Naar Nederlandse televisiezenders wordt door bijna een kwart van de Polen en Bulgaren dagelijks gekeken. Zo rond de helft kijkt nooit of bijna nooit naar de Nederlandse tv. Overigens zegt eveneens bijna een op de drie Polen en Bulgaren nooit naar Poolse/Bulgaarse/Turkse zenders te kijken.

Onder Turkse recent gemigreerden wordt eveneens veel naar zenders uit het land van herkomst gekeken. Het is onduidelijk in hoeverre verschillen tussen groepen te maken hebben met verschillen in het aanbod van zenders in Nederland.

Tabel 6.11

Kijken naar televisiezenders uit het land van herkomst en uit Nederland naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
zenders land van herkomst			
(bijna) nooit	31	31	14
een tot enkele keren per week	6	14	28
elke dag	63	54	58
Turkse zenders (alleen voor Turkse Bulgaren)			
(bijna) nooit		29	
een tot enkele keren per week		9	
elke dag		63	
Nederlandse zenders			
(bijna) nooit	59	47	54
een tot enkele keren per week	17	32	36
elke dag	24	21	10

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Met betrekking tot het lezen van kranten (zowel gedrukt als online) zien we hetzelfde beeld terug (zie tabel B6.3 in de bijlage). De meerderheid leest regelmatig kranten uit het land van herkomst, maar toch leest ook een op de drie Polen en de helft van de Bulgaren nooit kranten uit het herkomstland. Nederlandse kranten kunnen alleen worden gelezen door degenen die de Nederlandse taal begrijpen, zoals we in hoofdstuk 3 zagen is dit een relatief kleine groep. Onder die groep leest de helft van de Polen regelmatig een Nederlandse krant; onder de Bulgaren geldt dit voor circa 40%.

Jongere Poolse en Bulgaarse migranten (18-25 jaar) kijken minder vaak naar Nederlandse televisiezenders dan hun oudere landgenoten en hogeropgeleide Polen en Bulgaren kijken vaker dan de laagstopgeleiden (tabel 6.12). De Bulgaarse studiemigranten kijken echter minder vaak naar de Nederlandse tv dan de overige Bulgaren. Binnen de Poolse groep zijn het de vrouwen en gezinsmigranten die vaker naar de Nederlandse tv kijken, binnen de Bulgaarse groep juist de mannen en arbeidsmigranten.

Tabel 6.12

Regelmatig kijken naar Nederlandse televisiezenders onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (aandeel dat minimaal eens per week kijkt)

	Pools	Bulgaars
vrouw	47	46
man	35	63
18-25 jaar	33	46
26-35 jaar	44	60
36-60 jaar	44	58
max. basisonderwijs	-	39
vbo/mavo	35	58
mbo/havo/vwo	43	61
hbo/wo	42	59
arbeidsmigrant	37	60
gezinsmigrant	57	49
< 2 jaar in Nederland	43	
2-4 jaar in Nederland	38	
Turkse Bulgaren		54
Bulgaarse studiemigranten		46
overige Bulgaren ^a		58

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

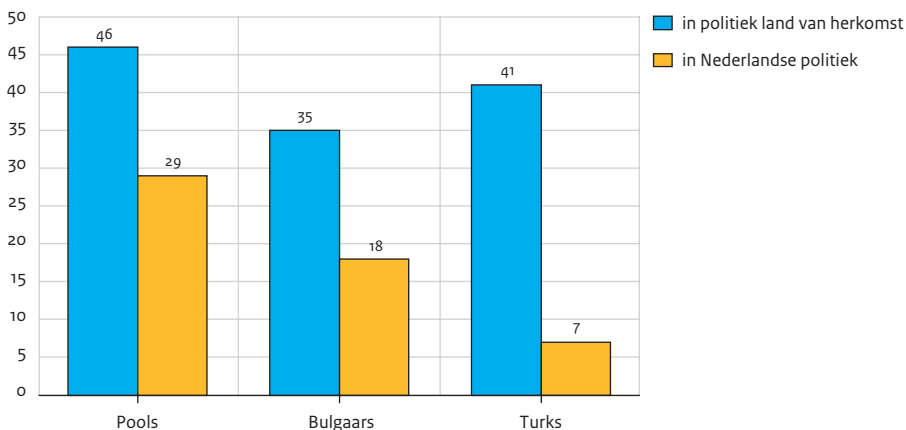
Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Meer geïnteresseerd in politiek van het herkomstland dan in Nederlandse politiek

Ook met betrekking tot de interesse in de politiek zien we dat het zwaartepunt duidelijk bij het land van herkomst ligt (figuur 6.1). Van de Polen zegt 46% geïnteresseerd te zijn in de politiek in het land van herkomst, terwijl 29% dit is in de Nederlandse politiek. Voor de Bulgaren ligt de interesse in de politiek wat lager, maar zien we hetzelfde verschil terug (35% om 18%). Bij de Turken is het verschil helemaal groot: 41% is geïnteresseerd in de Turkse politiek, en slechts 7% in de politiek in Nederland.

Figuur 6.1

Interesse in de politiek van het herkomstland en in de Nederlandse politiek naar etnische herkomst, 2011 (in procenten vrij tot zeer geïnteresseerd)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

De interesse in de Nederlandse politiek is niet gelijk verdeeld binnen de groep recent gemigreerde Polen en Bulgaren. Hogeropgeleide Polen en Bulgaren zijn duidelijk in hogere mate in de politiek in Nederland geïnteresseerd, en dit geldt ook voor de Bulgaarse studiemigranten (tabel 6.13). Bij de Polen zijn het de gezinsmigranten die meer interesse tonen in de Nederlandse politiek; bij de Bulgaren zijn het juist de arbeidsmigranten. Poolse 36-60-jarigen zijn van iedereen het meest in de politiek in Nederland geïnteresseerd.

Tabel 6.13

Interesse in de Nederlandse politiek onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten vrij tot zeer geïnteresseerd)

	Pools	Bulgaars
vrouw	30	15
man	28	21
18-25 jaar	21	19
26-35 jaar	27	13
36-60 jaar	41	22
max. basisonderwijs	-	15
vbo/mavo	19	11
mbo/havo/vwo	32	21
hbo/wo	33	27
arbeidsmigrant	27	19
gezinsmigrant	39	9
< 2 jaar in Nederland	30	
2-4 jaar in Nederland	27	
Turkse Bulgaren		15
Bulgaarse studiemigranten		25
overige Bulgaren ^a		18

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

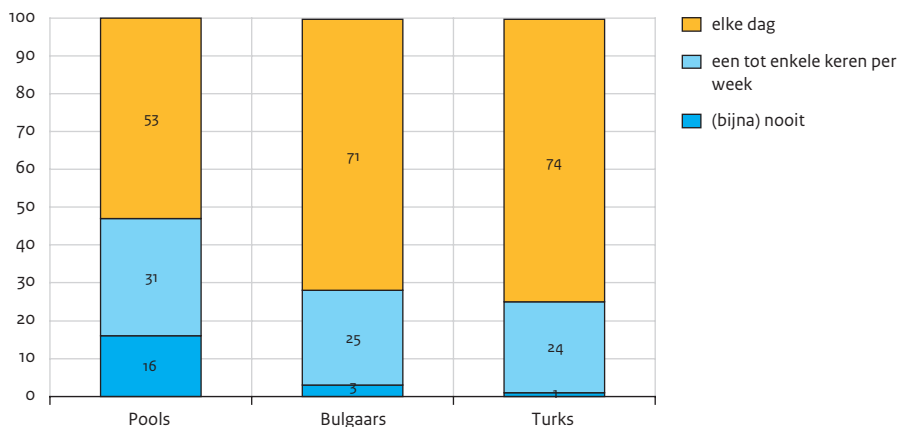
Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Maaltijden uit het land van herkomst belangrijk voor recente migranten

Ten slotte – als toegift – is er ook informatie beschikbaar over de vraag in hoeverre men in Nederland regelmatig maaltijden eet die typerend zijn voor het land van herkomst (figuur 6.2). De grote meerderheid zegt dit regelmatig tot altijd te doen. Van de recent gemigreerde Bulgaren eet maar liefst 71% iedere dag Bulgaars eten; van de Polen is dit 53%. Onder de Polen is er ook een groep – 16% van alle recent gemigreerde Polen – die dit (bijna) nooit zegt te doen. Dit komt onder de Bulgaren nauwelijks voor.

Figuur 6.2

Frequentie van het eten van maaltijden die typerend zijn voor het land van herkomst, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

6.4 Ervaringen in Nederland

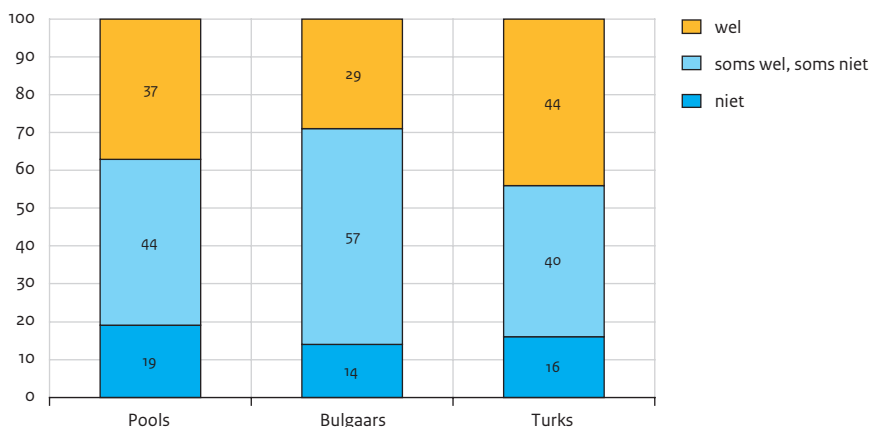
Laagopgeleide Bulgaren voelen zich het vaakst thuis in Nederland

Van belang voor het verblijfsperspectief van de recent gemigreerde Polen en Bulgaren is niet alleen wat hun binding is met Nederland ten opzichte van die met het land van herkomst, maar ook wat hun eerste ervaringen zijn met Nederland en de Nederlanders. Dat is het onderwerp van deze paragraaf.

Van de recent gemigreerde Polen voelt 37% zich altijd thuis in Nederland; onder de Bulgaren is dit 29% (figuur 6.3). Een grotere groep zegt zich soms wel en soms niet thuis te voelen: 44% van de Polen en 57% van de Bulgaren. Een minderheid voelt zich niet thuis. De recent gemigreerde Turken voelen zich vaker thuis in Nederland dan de migranten uit Polen en Bulgarije.

Figuur 6.3

Zich thuis voelen in Nederland naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Bulgaarse vrouwen voelen zich meer thuis dan de mannen (tabel 6.14). Bij de Polen is er geen verschil. Gezinsmigranten voelen zich meer thuis dan arbeidsmigranten. In de Bulgaarse groep vallen de laagstopgeleiden (met maximaal basisonderwijs) op: 67% van hen voelt zich thuis in Nederland. Dit is veel hoger dan onder de andere opleidingscategorieën. Onder de Bulgaarse studiemigranten voelt slechts een zeer klein aandeel van 13% zich thuis in Nederland. Bij de Polen valt op dat de hoogstopgeleiden zich het minst thuis voelen. De verschillen met de lageropgeleiden zijn aanzienlijk. De al wat langer in Nederland verblijvende Polen voelen zich meer thuis dan hun recenter gemigreerde landgenoten.

Tabel 6.14

Zich thuis voelen in Nederland onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgars
vrouw	37	34
man	37	23
18-25 jaar	40	23
26-35 jaar	27	34
36-60 jaar	48	34

Tabel 6.14 (vervolg)

	Pools	Bulgaars
max. basisonderwijs	-	67
vbo/mavo	42	13
mbo/havo/vwo	39	17
hbo/wo	23	17
arbeidsmigrant	34	29
gezinsmigrant	45	36
< 2 jaar in Nederland	34	
2-4 jaar in Nederland	41	
Turkse Bulgaren		34
Bulgaarse studiemigranten		13
overige Bulgaren ^a		35

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Grote tevredenheid met het leven in Nederland

Ondanks dat de pas in Nederland woonachtige Polen en Bulgaren zich niet altijd thuis voelen in Nederland, zijn zij in grote getale wel tevreden met hun leven hier. Dit geldt het meest voor de Poolse groep: 83% is tevreden met het leven in Nederland. Onder Bulgaren ligt dit aandeel lager, op 69%. Onder de recent gemigreerde Turken ligt het aandeel dat tevreden is met het leven in Nederland op hetzelfde niveau als onder de Polen (figuur 6.4).

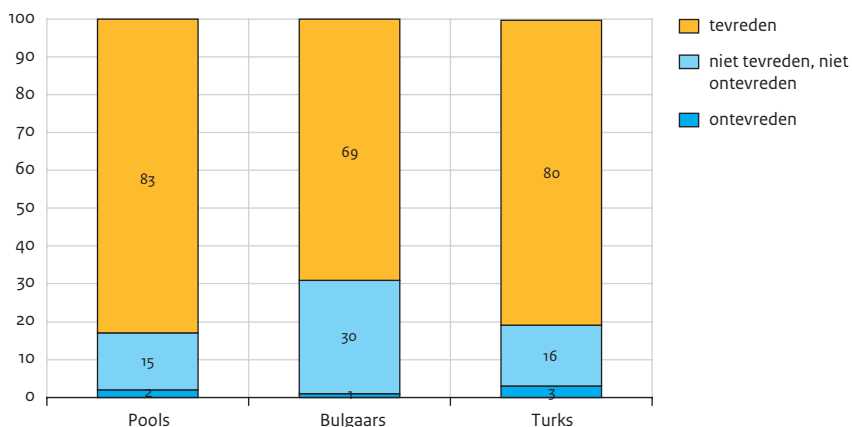
De vrouwen en gezinsmigranten zijn vaker tevreden met het leven in Nederland dan de mannen en arbeidsmigranten. Tevens zijn het de laagstopgeleide Bulgaarse migranten die eruit springen, van hen is 86% tevreden tegen 58% van de Bulgaren met minimaal een diploma op mbo-niveau. Turkse Bulgaren zijn wat meer tevreden met hun leven in Nederland dan de etnische Bulgaren. Bulgaarse studiemigranten zijn het minst tevreden met het leven in Nederland (tabel B6.4 in de bijlage).

Meer Bulgaren dan Polen vinden hun leefsituatie na migratie verbeterd

De meeste Bulgaren (66%) vinden dat hun leefsituatie hier beter is dan in Bulgarije (figuur 6.5). Het beeld is anders voor de Polen, van hen zegt 39% dat de leefsituatie nu beter is dan in Polen, maar ongeveer eenzelfde aandeel vindt dat de leefsituatie hier slechter is dan in Polen. Een kwart ziet geen duidelijk verschil. Net als de Bulgaren vinden ook de meeste recent gemigreerde Turken hun leefsituatie hier beter dan in het land van herkomst.

Figuur 6.4

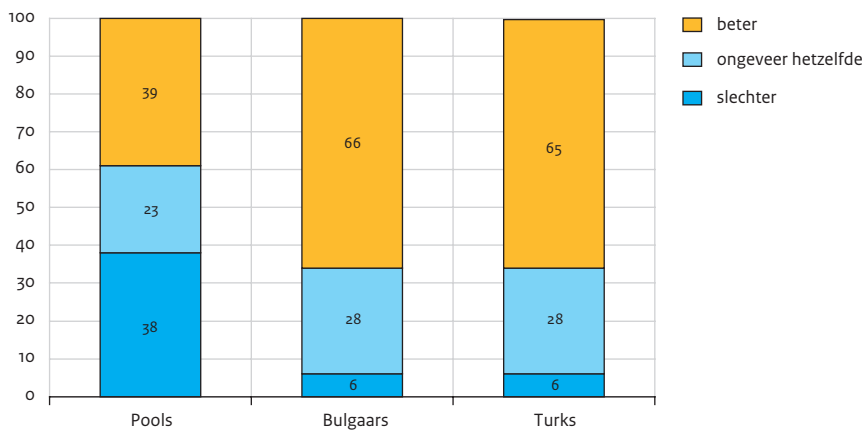
Tevredenheid met leven in Nederland tot dusverre naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Figuur 6.5

Leefsituatie in vergelijking met die in het land van herkomst, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Net als bij tevredenheid en thuis voelen springen de laagstopgeleide Bulgaren eruit: onder deze groep vindt 95% de leefsituatie in Nederland beter dan in Bulgarije (tabel 6.15). Dit lijkt de reden voor de hoge mate van tevredenheid met het leven hier onder deze groep. De Bulgaarse studiemigranten zijn over de leefsituatie het meest negatief. De meerderheid vindt de leefsituatie hier slechter dan in Bulgarije.

Tabel 6.15

Betere leefsituatie in vergelijking met die in het land van herkomst onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars
vrouw	34	69
man	44	63
18-25 jaar	37	51
26-35 jaar	37	82
36-60 jaar	43	72
max. basisonderwijs	-	95
vbo/mavo	38	74
mbo/havo/vwo	39	45
hbo/wo	34	46
arbeidsmigrant	41	72
gezinsmigrant	30	71
< 2 jaar in Nederland	37	
2-4 jaar in Nederland	41	
Turkse Bulgaren		78
Bulgaarse studiemigranten		29
overige Bulgaren ^a		75

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

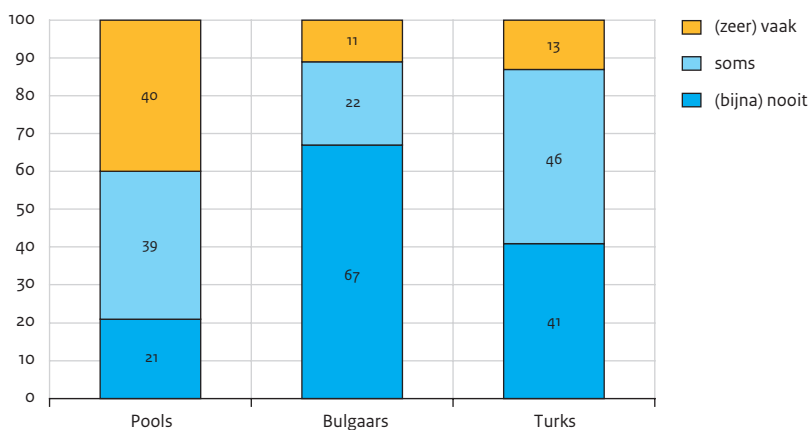
Poolse migranten ervaren veel discriminatie

Poolse migranten zijn duidelijk vaker dan de Bulgaren van mening dat de eigen herkomstsgroep wordt gediscrimineerd. Niet minder dan 40% denkt dat dit vaak tot zeer vaak voorkomt en nog eens 39% soms (figuur 6.6). Dit zijn hoge aandelen, veel hoger dan onder de Bulgaarse groep, maar ook hoger dan onder de recente gemigreerde Turken. Ook in vergelijking met het onderzoek onder Polen die wat eerder naar Nederland zijn gemigreerd (Dagevos 2011) zijn dit hoge percentages: toen dacht nog 18% van de Polen dat discriminatie (zeer) vaak voorkwam en schatte 55% in dat dit af en toe plaatsvond. Het is duidelijk dat het maatschappelijk klimaat in Nederland tegenover de Polen de afgelopen jaren is verslechterd. Dit onderzoek vond plaats vóór de ophef rond het 'Polen-meldpunt' van de pvv. Het zou goed kunnen dat de ervaren discriminatie na die tijd nog is toegenomen. Of dit inderdaad zo is, kunnen we vaststellen wanneer we de respondenten voor een tweede keer hebben ondervraagd. Het verschil tussen Polen en Bulgaren is

wellicht te verklaren door de grotere zichtbaarheid van de Poolse groep in Nederland: zij zijn al langer in Nederland en leggen getalsmatig meer gewicht in de schaal.

Figuur 6.6

Perceptie van discriminatie van de eigen herkomstgroep in Nederland naar etnische herkomst, 2011
(in procenten)

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Binnen de Poolse groep zijn het de jongeren en arbeidsmigranten die het meest van mening zijn dat Polen in Nederland worden gediscrimineerd. Ook de wat langer geleden gemigreerde Polen ervaren meer discriminatie van de eigen herkomstgroep. Hogeropgeleide Polen denken relatief het minst vaak dat de eigen herkomstgroep wordt gediscrimineerd (tabel 6.16). Binnen de Bulgaarse groep zijn het ook de jongeren, maar juist wat vaker de gezinsmigranten dan de arbeidsmigranten, die vaker discriminatie percipiëren, maar zoals gezegd, op een veel lager niveau. Bulgaarse studiemigranten ervaren duidelijk meer discriminatie dan de Bulgaren die vanwege werk of gezinsredenen naar Nederland zijn gekomen.

Tabel 6.16

Perceptie van discriminatie van de eigen herkomstgroep onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten (zeer) vaak)

	Pools	Bulgaars
vrouw	41	13
man	39	9
18-25 jaar	45	15
26-35 jaar	39	9
36-60 jaar	35	7
max. basisonderwijs	-	0
vbo/mavo	45	11
mbo/havo/vwo	42	19
hbo/wo	30	14
arbeidsmigrant	42	11
gezinsmigrant	33	15
< 2 jaar in Nederland	37	
2-4 jaar in Nederland	45	
Turkse Bulgaren		8
Bulgaarse studiemigranten		21
overige Bulgaren ^a		7

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Recent gemigreerde Polen zijn minder dan de Bulgaren van mening dat Nederland een gastvrij land is voor mensen uit het eigen herkomstland: 70% tegenover 91%, maar toch is een meerderheid positief over de Nederlandse gastvrijheid (tabel 6.17). Poolse migranten stemmen ook wat minder dan migranten uit Bulgarije in met de stelling dat mensen uit het eigen herkomstland in Nederland vooruit kunnen komen als ze hard werken (69% tegenover 84%).

Tabel 6.17

Ervaren acceptatie van de eigen herkomstgroep naar etnische herkomst, 2011 (in procenten (zeer) mee eens)

	Pools	Bulgaars	Turks
Nederland is gastvrij voor mensen uit mijn land van herkomst.	70	91	63
Mensen uit mijn land van herkomst kunnen vooruitkomen als ze hard werken.	69	84	80

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Polen en Bulgaren hebben vaker negatieve ervaringen dan recent gemigreerde Turken

We weten ook iets over negatieve ervaringen in verschillende contexten. Een op de vijf Polen is in Nederland wel eens afgewezen voor een baan en dit geldt voor een op de zeven Bulgaren (tabel 6.18). Dit wil nog niet meteen zeggen dat er sprake is van discriminatie, maar bij doorvragen blijkt dat de afwijzing door 70% à 75% van de Polen en Bulgaren op het conto van etniciteit, nationaliteit of taal wordt geschreven. Polen geven verder vaker dan Bulgaren aan dat hun een woning is geweigerd, dat ze slecht behandeld zijn door officiële instanties en dat ze vervelend zijn behandeld in de publieke ruimte. Opvallend is dat over het geheel genomen recente migranten uit Polen en Bulgarije meer negatieve ervaringen zeggen te hebben dan degenen die uit Turkije zijn gemigreerd.

Tabel 6.18

Negatieve ervaringen in verschillende situaties naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Pools	Bulgaars	Turks
afgewezen voor baan of sollicitatie	21	15	7
geweigerd voor huurwoning of plaats in gedeelde accommodatie	16	9	0
slecht behandeld door officiële instanties	16	4	1
vervelend of gewelddadig behandeld in de publieke ruimte	6	1	1

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

Een kwart van de recent gemigreerde Polen heeft zelf discriminatie ervaren

Om een beeld te krijgen van de door recente migranten persoonlijk ervaren discriminatie, hebben we gekeken in hoeverre zij aangeven te zijn gediscrimineerd op basis van hun etnische achtergrond. Dit hebben we bepaald door te bekijken of men zich op een of meerdere van de vier contexten in tabel 6.19 afgewezen weet op basis van de eigen etniciteit of nationaliteit. Dan blijkt dat 18% van de recent gemigreerde Polen en 8% van de recent gemigreerde Bulgaren zelf discriminatie heeft ervaren in de korte tijd dat ze in Nederland verblijven. Het aandeel onder recent gemigreerde Turken ligt beduidend lager (rond de 1%).

In tabel 6.19 laten we zien in hoeverre er verschillen binnen de Poolse en Bulgaarse groep zijn in de persoonlijk ervaren discriminatie. Duidelijk wordt dat jongere

migranten vaker aangeven met discriminatie te worden geconfronteerd dan hun oudere landgenoten. Binnen de Bulgaarse groep zien we dat de Bulgaarse studiemigranten eruit springen: 15% zegt zelf gediscrimineerd te zijn. Binnen de Poolse groep zien we dat – net als bij de perceptie van discriminatie van de eigen herkomstsgroep – de wat langer geleden gemigreerde Polen zich vaker gediscrimineerd voelen dan de korter dan twee jaar geleden gearriveerde Poolse migranten.

Tabel 6.19

Persoonlijk ervaren discriminatie onder recente migranten van Poolse en Bulgaarse herkomst, naar achtergrondkenmerken, 2011 (in procenten (zeer) vaak)

	Pools	Bulgaars
totaal	18	8
vrouw	15	10
man	20	5
18-25 jaar	19	12
26-35 jaar	20	5
36-60 jaar	12	5
max. basisonderwijs	-	2
vbo/mavo	18	5
mbo/havo/vwo	18	8
hbo/wo	19	20
arbeidsmigrant	19	6
gezinsmigrant	12	8
< 2 jaar in Nederland	15	
2-4 jaar in Nederland	21	
Turkse Bulgaren		4
Bulgaarse studiemigranten		15
overige Bulgaren ^a		8

a Aandeel exclusief studiemigranten.

- = < 50.

Bron: RU/UU/SCP/CBS (SCIP-NL'11)

6.5 Conclusies

Een groot gedeelte van de gemigreerde Polen en Bulgaren voelt zich kort na migratie al thuis in Nederland en men is in meerderheid tevreden met het leven hier. Bulgaren zijn duidelijk positiever dan Polen. Zij vinden in grote meerderheid dan hun leefsituatie erop vooruit is gegaan sinds ze in Nederland wonen. De laagstopgeleide Bulgaren zijn hierover het meest positief. Deze groep heeft ook duidelijk de minst gunstige uitgangssituatie (ook in Bulgarije zelf) en kan er dus alleen maar op vooruitgaan in Nederland. Zij voelen zich hier dan ook het vaakst van iedereen thuis.

Opvallend is de hoge mate waarin Poolse migranten discriminatie ervaren. Maar liefst 40% van de Polen denkt dat de eigen groep in Nederland wordt gediscrimineerd en bijna een op de vijf heeft zelf al te maken gehad met discriminatie. Dit zijn hoge aandelen gezien het nog maar korte verblijf in Nederland.

De hoge mate van ervaren discriminatie weerhoudt de Polen er niet van zich op Nederland te richten. We zagen in hoofdstuk 5 dat de recent gemigreerde Polen – maar ook de Bulgaren – al veel contacten met autochtone Nederlanders onderhouden. In dit hoofdstuk wordt daarnaast duidelijk dat Nederland voor veel Polen en Bulgaren belangrijk is voor wie ze zijn. Opvallend is dat met name de oudere en lager opgeleide Polen en Bulgaren dit zeer belangrijk vinden. Vooral de zeer laag opgeleide Bulgaarse groep (met niet meer dan basisonderwijs) springt eruit. Toch ligt het zwaartepunt van het mediagebruik (nog) duidelijk bij het land van herkomst. Er wordt veel meer naar televisiezenders uit het land van herkomst gekeken (en door Turkse Bulgaren ook naar Turkse zenders) dan naar de Nederlandse zenders. Ook zijn de recente migranten duidelijk meer geïnteresseerd in de politiek in Polen of Bulgarije dan in de Nederlandse politiek.

De gerichtheid op het herkomstland uit zich ook in transnationale activiteiten als het bezoeken van het herkomstland en het sturen van geld. Vooral de ‘oudere’ Polen en Bulgaren (36-60-jarigen) sturen vaak geld naar Polen of Bulgarije. Bovendien bezitten velen van hen een huis in het herkomstland: maar liefst de helft van de Poolse 36-60-jarigen en twee derde van hun Bulgaarse leeftijdsgenoten. Polen lijken wat vaker gericht op het herkomstland dan Bulgaren, de afstand naar Polen is natuurlijk ook kleiner dan die naar Bulgarije.

Wat betekenen al deze bevindingen nu voor de vraag of Polen en Bulgaren in Nederland zullen blijven of weer terugkeren. Het is onmogelijk om in de toekomst te kijken, maar we weten wel iets over toekomstverwachtingen van deze pas in Nederland wonende Polen en Bulgaren. Van de Polen verwacht bijna de helft (45%) in Nederland te blijven wonen. Onder de Bulgaren geldt dit voor een kwart. Meer Polen dan Bulgaren hebben dus een langduriger verblijfsperspectief in Nederland voor ogen. Het betreft vooral degenen die hier met partner en kinderen zijn. Alleenstaanden blijken de afgelopen jaren veel vaker terug te zijn gekeerd dan gezinnen (Nicolaas 2011). We zien dus een duidelijke tweedeling in een groep die hier graag wil blijven en een groep die zeker terug lijkt te gaan.

Binnen de Bulgaarse groep zijn het vooral de laagopgeleiden (met maximaal basisonderwijs) die van plan zijn in Nederland te blijven. Zij zijn het meest tevreden over het leven hier en zien een duidelijke verbetering van hun levensstandaard sinds ze in Nederland

wonen. In eerdere hoofdstukken zagen we dat juist deze groep laagopgeleide Bulgaren in veel gevallen een kansarme groep is. Dat blijkt bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt, waar ze een ongunstige positie innemen. De veel kansrijkere Bulgaarse studiemigranten lijken nauwelijks geneigd om na afronding van hun studie in Nederland te blijven. Slechts een op de tien verwacht in Nederland te blijven wonen. Op veel andere in dit hoofdstuk besproken indicatoren scoren zij ook het laagst: zij voelen zich bijvoorbeeld nauwelijks thuis in Nederland, vinden hun leefsituatie hier niet beter dan in Bulgarije en ervaren veel discriminatie.

Noot

- 1 Van de Poolse arbeidsmigranten met kinderen had de helft de kinderen in Nederland wonen (Dagevos 2011: 44).

Summary and conclusions

Survey of Polish and Bulgarian migrants in the Netherlands shortly after migration

The expansion of the European Union towards the East has initiated migration flows from the countries of Central and East and Europe. People of Polish origin today make up by far the largest component in annual migration to the Netherlands, even when compared with non-Western migrant groups. Migrants from Bulgaria are the second largest group of immigrants from Central and Eastern Europe. In this study we report on the life situation of Polish and Bulgarian migrants shortly after they have migrated to the Netherlands, and explore the characteristics of these migrants. To do this, we compare the situation in the country of origin (e.g. on the labour market) before migration with the situation after their migration to the Netherlands. Our findings are based on a survey held in late 2010/early 2011 among migrants from Poland and Bulgaria who were entered in the population registers in the Netherlands in 2009 or 2010. A total of around 800 Poles and roughly 400 Bulgarians were interviewed. All surveys were administered within 18 months of entry in the population register and were conducted in the migrants' mother tongue using interviewers from their own origin group.

How many Polish and Bulgarian migrants are there in the Netherlands?

It is estimated that between 160,000 and 180,000 people of Polish origin are living in the Netherlands and between 34,000 and 44,000 Bulgarians (2010 figures). Polish migrants have been able to settle in the Netherlands without a residence permit since 2004, and since 2007 no longer need a work permit. Bulgarian migrants have been able to settle freely since 2007, but at present still require a work permit (until 1 January 2014). Not all migrants from Poland and Bulgaria are entered in the population register (Municipal Personal Records Database, *GBA*); this is only mandatory if they plan to stay in the Netherlands for longer than four months. Migrants who have a job but who intend to remain in the Netherlands for less than four months are entered in the employee database (*WNB*). There is also a group who are not entered in either register. According to the most recent estimates (Van der Heijden et al. 2013), the majority (77%) of Polish people living in the Netherlands are registered (either in the *GBA* or the *WNB*). A minority of Bulgarians are registered (36%).

It is difficult to say how much the fact that our study focused only on those entered in the population register impacted on the picture of Polish and Bulgarian migrants that emerges. Could the problems be greater than we report? If we compare this study with the study by Engbersen et al. (2011a), in which temporary labour migrants – often not entered in the population registers – are better represented, this does not appear to be the case. Although both studies suggest that the position of Bulgarians is weak, the picture in terms of education level and labour market position, in particular, appears rather worse among Bulgarian migrants in the study described here than in the study by Engbersen et al. (2011a).

Who comes to the Netherlands?

Recent Polish migrants to the Netherlands have most often come from the southwestern regions of Poland bordering on the Czech Republic. This is the former Silesia, a region of Poland that was German territory before 1945. In many cases, these Poles come to the Netherlands via temporary employment agencies. Many of the Bulgarians who have migrated to the Netherlands originate from the centre and north of Bulgaria, where there is a large Turkish minority. This group is therefore strongly represented among the migrants from Bulgaria: half of our respondents come from this Turkish-Bulgarian group, are ethnically Turkish and speak both Bulgarian and Turkish. This is a clear overrepresentation compared with the number of Turkish Bulgarians in Bulgaria itself (approx 10%), and probably results from the presence of a large Turkish community in the Netherlands. These 'Turkish Bulgarians' often work for Turkish-Dutch employers in the Netherlands. The remaining recently migrated Bulgarians are ethnic Bulgarian. In this study, we refer to 'ethnic Bulgarians' in order to distinguish them from Turkish Bulgarians.¹ Ethnic Bulgarians often originate from the west of Bulgaria, from Sofia and the surrounding region.

In this study we compared Poles and Bulgarians with recent migrants from Turkey, who were also interviewed in the same survey. They more often come to the Netherlands for family reasons than Polish and Bulgarian migrants.

The majority of recently migrated Poles and Bulgarians came to the Netherlands for work (80% and 64%, respectively); a smaller proportion came for family reasons (14% and 20%, respectively). A sizeable proportion of the labour migrants from both Poland and Bulgaria are women (around 44% of all labour migrants).

A quarter of Bulgarian migrants came to the Netherlands to study. Without exception, these are ethnic Bulgarians. The number of Poles who came to the Netherlands to study is negligible. Most of the migrants from Poland and Bulgaria are young: three-quarters are aged under 36 years. Roughly 18% are between 36 and 45 years old and 10% are between 46 and 60. Just as many women as men come to the Netherlands from Poland. By contrast, migrants from Bulgaria are more often women; this is due in particular to the fact that those coming from Bulgaria to study are more often women.

Half the recently migrated Poles live with a partner and/or children in the Netherlands; the figure for recently migrated Bulgarians who did not come to the Netherlands to study is just over 40%. The presence of a partner and children in the Netherlands is an important indication of the intention to stay in the Netherlands for an extended period. On the other hand, the percentage of both Poles and Bulgarians with children living in the country of origin is also considerable: one in five Polish migrants and one in four Bulgarians have children living in Poland and Bulgaria, respectively. The majority of these are under 18., especially in the case of the Bulgarian migrants these children are often very young.

There is a wide difference in education level between recently migrated Poles and Bulgarians. The majority of young Polish adults (aged between 20 and 35 years) who have

not been in the Netherlands for very long have completed an education up to the initial qualification level for the Dutch labour market. Recently migrated Polish women have a higher education level than men. By contrast, recent Bulgarian migrants predominantly have a low education level, especially the Turkish Bulgarians. One in three have attained no more than primary education level in Bulgaria and only 17% of young adults of ethnic Turkish origin have attained the equivalent of the initial qualification standard in the Netherlands. Roughly half the ethnic Bulgarians have achieved this initial qualification standard, comparable with recent migrants from Turkey. Taken as a whole, Turkish migrants from Turkey have a rather higher education level than Turkish Bulgarians, though a high proportion of Turkish migrants from Turkey also come to the Netherlands with no more than a primary education background.

The education level of Bulgarians who come to the Netherlands is significantly below the average education level in Bulgaria itself. In other words, there is a clear selection of lower-educated Bulgarians coming to the Netherlands. On the other hand, a sizeable group of Bulgarian migrants also come to the Netherlands to study in higher education (probably mostly on English-language programmes).

What is life like in the Netherlands in the initial period after migration?

Most recently migrated Poles – 84% – have a job in the Netherlands. The difference compared with Bulgarian migrants is marked: 47% of Turkish Bulgarian migrants are employed in the Netherlands after migration, and 59% of ethnic Bulgarians (not counting those who come in order to study). A high proportion of those who have a job moreover work only a few hours. What may be happening here is that Bulgarians often have an informal verbal contract and/or work in the black economy. More Bulgarians than Poles are self-employed in the Netherlands (13% versus 7%), especially Turkish Bulgarians (18%). This is probably related to the fact that self-employed Bulgarians do not require a work permit and are free to settle in the Netherlands since Bulgarian accession to the European Union. For Bulgarian employees, by contrast, the employer has to apply for a work permit. This may partly explain the lower labour market participation rate of Bulgarians and their propensity to work in the informal circuit. The fact that the employer has to apply for a work permit makes it more difficult for them to find (other) work in the Netherlands.

There is also a considerable difference between Polish and Bulgarian migrants when it comes to *unemployment*. Some 8% of Polish migrants are unemployed, compared with 45% of Bulgarians. This latter figure is comparable with the unemployment rate among recently migrated Turks. It should be noted that this is self-reported unemployment. We do not know whether these migrants are actually looking for work and therefore fall within the official definition of unemployment. It would seem that a proportion of Bulgarian migrants work in the informal sector and may not fall within this definition, but we cannot confirm this on the basis of our study. A proportion of migrants who report that they are unemployed do have a partner in work. However, a quarter of recently migrated Bulgarians report that neither they themselves nor their partner (where

present) is in work. This proportion is much lower (4%) among recently migrated Poles. Our study shows that a proportion of this group do live in a household where someone else generates an income, but for roughly one in six recently migrated Bulgarians our study does not show how they obtain their income. We do however know that none of the Bulgarians in our study are receiving benefit. The sectors in which Bulgarians are principally employed – cleaning, the hospitality industry and the construction industry – combined with the low-grade functions in which they are employed would appear to suggest that they are often doing jobs that Dutch natives do not wish to do, but are doing so in the informal circuit. It is likely that some migrants are not willing to disclose the fact that they are working in the informal circuit in a survey.

The *labour participation rate* of Bulgarian women is particularly low: only 36% report that they are in work. Bulgarian men in the Netherlands much more often have a job (67%). The position of recently migrated Bulgarians is also weak according to a number of other labour market indicators. They are for instance often employed in the most elementary jobs, with low occupational status. This applies especially for Turkish Bulgarians. Bulgarians are frequently employed in the cleaning and construction industries. Polish migrants are also often employed in the construction industry, as well as in agriculture, horticulture and the industrial sector. Both Polish and Bulgarian migrants are generally employed on temporary contracts. Also striking is the high proportion of Poles with a higher education qualification who are employed in elementary occupations; in many cases, their work in the Netherlands is far below their qualification level. Polish migrants often find work via a temporary employment agency, but this is almost never the case for Bulgarians, who almost always find work through acquaintances from their own ethnic group. Turkish Bulgarians are often employed by an employer of Turkish origin. Employment agencies play an important role in the fact that Poles more often have work in the Netherlands than Bulgarians, because people who come to the Netherlands via an agency are guaranteed work.

Given the short period that they have been in the Netherlands, it is not surprising that these migrant groups' *command of the Dutch language* leaves something to be desired. Despite this, one in three Poles and Bulgarians say they are able to understand Dutch well. This is a high proportion given their short period of residence. Despite that short period, most recent migrants have done their best to learn Dutch – Polish migrants more often via work and language courses, Bulgarians more often through day-to-day interaction.

On the other hand, two out of three Poles and Bulgarians say they do not have a (good) understanding of Dutch. Among Bulgarian migrants, Turkish Bulgarians have the most problems with Dutch. The same applies for Bulgarians who have come to the Netherlands to study, but they probably largely follow English-language programmes and are able to manage well in English. Many recent (young) migrants from Poland also have a good command of English (and to a lesser extent German). Among Turkish Bulgarians, however, only 6% speak good English. This means that communication with natives is problematic for this group. Unless they have a Turkish-origin employer, their language

proficiency means they are forced to do unskilled work which requires little communication.

We saw in our study that Poles and Bulgarians already have lots of *contacts with Dutch natives* shortly after their migration. These are usually fairly superficial contacts, for example with work colleagues. The closer contacts are often with people of the same ethnic origin. As regards use of media, too, the focus is (still) clearly mainly on the country of origin. Moreover, recent migrants are markedly more interested in the political situation in Poland or Bulgaria than in Dutch politics. They also play virtually no part in Dutch associational life, but that comes as no surprise given their recent arrival in the Netherlands.

The orientation towards the country of origin also manifests itself in transnational activities such as visiting the country of origin and sending back money. The 'older' Poles and Bulgarians (those in the 36-60 age group), in particular, often send money to Poland or Bulgaria. Many of them also own a home in their country of origin: this applies for no fewer than half the Poles aged 30-60 years and two-thirds of their Bulgarian peers. Poles appear to be focused on their country of origin rather more often than Bulgarians, though Poland is of course also geographically closer than Bulgaria.

Recent Polish migrants are predominantly Catholics and regard themselves as fairly *religious*. However, church attendance among Poles is low, and also falls fairly sharply after their arrival in the Netherlands. Polish migrants are significantly more conservative than Dutch natives on issues such as divorce and homosexuality. Given the much lower education level of recently migrated Bulgarians, their limited labour market position and their frequently Turkish background, it is perhaps surprising that Bulgarian migrants regard themselves as much less religious than their Polish counterparts and also hold notably more progressive views. Neither Bulgarian Eastern Orthodox Christians nor Bulgarian Muslims regard themselves as particularly religious and hardly ever attend church or mosque. In most cases, this was also the case before their migration to the Netherlands. In addition, both Turkish and ethnic Bulgarians hold fairly progressive views on divorce and homosexuality.

The *socioeconomic position* of recently migrated Turks from Turkey is reasonably comparable with that of Turkish Bulgarians. Socioculturally, however, there are clear differences. Turkish Bulgarians are much more orientated towards the Netherlands in terms of aspects such as social contacts, language and politics than recently migrated Turks from Turkey. They also have significantly more progressive views on divorce and homosexuality than recent Turkish migrants from Turkey.

What is life like in the Netherlands compared with the situation before migration?

Although Bulgarians, in particular, have a relatively weak *position on the Dutch labour market*, they are still in a substantially better position than prior to migration. This is hardly surprising considering that gross domestic product (GDP) in Bulgaria is the lowest in the European Union (and less than half that in Poland). Bulgarian men much more often

have a job in the Netherlands than they had in Bulgaria, and are less often unemployed. This does not apply for Bulgarian women, however. Lower-educated Bulgarians and young Poles and Bulgarians, in particular, much more often have a job than they did in Poland and Bulgaria, respectively. They are also much more satisfied with what they earn in the Netherlands than before they migrated, and the same applies for their life situation: 66% of Bulgarians think this has improved since their migration. A minority of Polish migrants share this view (39%). Bulgarians are notably more positive than Poles, and the lowest-educated Bulgarians are the most positive. This group is clearly in the least favourable starting position (including in Bulgaria itself) and this can therefore only improve in the Netherlands. Accordingly, this group more often feels at home in the Netherlands than any of the others.

Despite their satisfaction with their jobs and incomes in the Netherlands, a high proportion of Polish migrants, in particular, experience *discrimination*. No fewer than 40% of Poles believe that their own group is subjected to discrimination in the Netherlands and nearly 20% have themselves experienced discrimination in the short period that they have lived in the Netherlands. These figures are substantially lower among the Bulgarian migrants. It is worth noting that this survey was carried out before the introduction of the controversial 'Polenmeldpunt' website set up by the right-wing PVV party for reporting complaints about Central and Eastern European migrants. The difference between the Polish and Bulgarian groups can perhaps be explained by the greater visibility of the Polish group in the Netherlands: they have been in the Netherlands for longer and are more numerous.

What are the prospects of staying in the Netherlands?

This study addresses the question of how migrants themselves see their future. Do they expect to stay in the Netherlands or return to their country of origin? Since we intend to repeat the survey among the same migrants, the second survey will show which migrants have actually stayed in the Netherlands. This will be reported in a follow-up study (see Box 1). The present study shows that nearly half the Polish migrants (45%) and a quarter of the Bulgarians expect to continue living in the Netherlands. More Poles than Bulgarians thus intend to stay in the Netherlands. These are mainly people who have a partner and children in the Netherlands; people living alone have been found in recent years to return to their original homeland much more often than families (see Nicolaas 2011). We therefore see a clear division into a group who would like to remain in the Netherlands and a group who definitely intend to return to their country of origin. Within the Bulgarian group, it is mainly those with a low education level (no more than primary level) who plan to stay in the Netherlands (59%). They are the most satisfied with their lives in the Netherlands and have seen a marked improvement in their living standards moving there. In this study we saw that these low-educated Bulgarians are in many cases a disadvantaged group. This is evident from their weak position on the labour market, for example. Bulgarian migrants who came to the Netherlands to study, and whose prospects are far brighter, appear to have little or no inclination to remain in the Netherlands after completing their studies: only one in ten expect to do so. This

group also score lowest on many other indicators: for example, they feel very little affinity with the Netherlands, feel that their life situation in the Netherlands is no better than in Bulgaria and experience a relatively high level of discrimination. The small group of knowledge migrants from Poland who are employed in more senior positions report that they expect to move to a different country from either Poland or the Netherlands.

Box 1 Follow-up study

The questions to be explored here are how recently migrated Poles and Bulgarians will continue to find their way in Dutch society in the future. Will they improve their economic position or is the economic recession throwing a spanner in the works? Will they acquire a better proficiency in Dutch? Will they begin focusing more on the Netherlands and the Dutch? Will their feelings of discrimination diminish? These questions are addressed in a follow-up report. Those migrants still living in the Netherlands have now been interviewed for a second time (in 2012/2013), so that we are able to examine what has changed in their life situation in a number of areas. Since we have access to panel data, we are able to establish this at individual level, something that has not been possible previously in the Netherlands for the majority of integration indicators. A proportion of the Polish and Bulgarian migrants are no longer in the Netherlands (withdrawn from the population register). In this second study we therefore also look at the differences between those who remain and those who return to their country of origin. To what extent do these two groups differ in terms of their family situation, their socioeconomic position and their opinions and behaviours? Can certain factors be identified which determine whether someone stays or returns to their country of origin?

Concluding remarks

Recently migrated Bulgarians in the Netherlands are on average substantially more disadvantaged than their Polish counterparts. This applies in particular for Turkish Bulgarians, who generally have a very low education level and occupy a weak position on the Dutch labour market. The number of Bulgarians settling in the Netherlands is however substantially smaller than the number of Poles. In addition to the fact that Poland has a much bigger population, is closer to the Netherlands than Bulgaria and Poles have been coming to the Netherlands for a much longer time, the difference in legal status may also play a role. Bulgarians are not permitted to work on the regular labour market in the Netherlands without a work permit; they will only gain free access to the Dutch labour market in 2014, whereas Poles have had this access since 2007.

The way in which labour migration is organised is also an important factor. A high proportion of Polish migration is arranged via employment agencies, whereas this is not the case for the Bulgarian migrants. This is not to say that this may not change in the future if employment agencies perceive a new market in mediating on behalf of Bulgarian workers. To date, however, labour migration from Bulgaria has taken place through informal networks, or chain migration. Bulgarian labour migrants also frequently work for a Turkish employer in the Netherlands. In fact, the presence of Turks in the Netherlands appears to draw them in.

Whether the influx of migrants from Bulgaria will increase after 2014 – when work permits are no longer required – remains to be seen. Trends in migration from Poland to date to give no indication that this will be the case. There was virtually no additional peak in the number of Polish migrants after 2007, when they no longer required work permits. In fact, the inward migration flow has increased in a fairly linear way since Poland's accession to the EU in 2004. At present, Bulgarians frequently migrate to Southern Europe, and it may be that the weak economic situation in the countries in this region will cause those migration flows to dry up. On the other hand, the Dutch economy is also in troubled waters.

The European Union regards the free movement of workers as a very important principle: people move to areas where there is work and leave again once the work is over. The EU devotes little attention to settlement migration. Yet the question on settlement is relevant: history teaches us that labour migration always leads to family migration. That is precisely what is happening now among Poles – and, to a lesser extent, Bulgarians. Once family formation migration is complete, and the migrant's partner and children are also living in the Netherlands, it can generally be assumed that the migrants concerned will be staying. This is certainly the case once their children start going to school in the Netherlands.

One important consideration for settlers from Poland and Bulgaria is language. There are clearly many problems in the area of communication, especially for Bulgarians. Seen from this perspective, it is unfortunate that the civic integration system is not open to EU citizens, all the more so because the willingness to learn Dutch is high among this group. At present, whether or not migrants follow a language course often depends on an obliging employer. Facilitating Dutch lessons would have a positive impact on the participation of these groups in Dutch society and on the labour market, and would moreover combat the underutilisation of labour potential: many well-educated Poles, in particular, are currently working well below their qualification level in the Netherlands. Inadequate proficiency in the Dutch language probably plays a role here.

In addition to this settlement migration, there is also temporary labour migration. The migrants concerned are often young singles who come to the Netherlands to earn money, for example as seasonal workers in the agricultural and horticultural sectors. Figures published by Statistics Netherlands (CBS) show that the rates of return migration are substantial among both Poles and Bulgarians; these migrants come to the Netherlands to work, not to settle.

A third clearly distinct type of migration is migration for study. This is also temporary migration, but is of a very different order. It is a sort of elite migration by young Bulgarians with good prospects and enough money to study abroad, who after completing their studies plan to return to their country of origin (or move to a third country). This group exhibit the weakest ties with the Netherlands. Engbersen et al. (2011a, 2013) use the term *footloose* migration when referring to these types of migrants. These authors also distinguish a fourth type of migration, which they call the 'transnational type'. They argue that there is a group of migrants who commute back and forth between the

Netherlands and their country of origin. This group is not very evident in our findings, however: only a small group of respondents report that they expect to commute in this way on a long-term basis in the future.

In our study we found that there is a group of low-educated Bulgarians whose intention is to continue living in the Netherlands. They are the most satisfied with their lives in the Netherlands and have seen a marked improvement in their living standards since migrating, whereas by Dutch standards they are in a disadvantaged position. Socioeconomically, their position is worrying. In many cases they work at the bottom end of the labour market or in the informal circuit, or else it is unclear how they come by their income. These Bulgarian migrants mainly work in the lowest-paid and least-valued occupations. Although Polish migrants also frequently work in relatively low-grade jobs, the socioeconomic position of the Bulgarians is substantially weaker. From a sociocultural perspective, however, the picture is different. These low-educated, mainly Turkish and Muslim Bulgarians are significantly less traditional – attach little importance to religion and hold relatively progressive views – compared with people of Turkish origin in the Netherlands, for example, but also compared with the Polish migrants. The much higher-potential Bulgarian migrants who come to the Netherlands to study appear to have virtually no inclination to remain in the country after completing their studies. They also feel virtually no affinity with the Netherlands, do not consider their life situation better there than in Bulgaria and perceive a good deal of discrimination. With an eye to future developments, such as the ageing of the workforce, this could be an interesting group to retain for the Netherlands. This also fits in with all manner of schemes for well-educated knowledge migrants that have been launched in recent years. The same also applies for the well-educated Poles. As stated, in many cases they are working well below their qualification level in the Netherlands, which does nothing to make the prospect of remaining in the Netherlands more appealing for them. From the perspective of the Dutch government, this represents underutilised labour potential. Yet a (small) proportion of Poles in the Netherlands are also employed higher up the employment ladder, for example as ICT specialists or engineers. This group envisage a temporary period of residence in the Netherlands, not because they ultimately intend to return to Poland, but because they plan to move to a third country. This group fit the profile of the knowledge migrant: highly educated, employed in sectors where lots of knowledge migrants work and mobile on the (international) labour market. This is also a group that one would wish to keep in the Netherlands with a view to attracting and holding on to knowledge migrants.

This does not alter the fact that Dutch employers also have a great need for lower-skilled labour migrants. Many jobs in industry, agriculture and horticulture and in the cleaning sector have for many years been filled by migrants. Recent attempts by the government to persuade (native Dutch) social assistance benefit claimants to work in the horticultural sector have not been a great success and have not managed to persuade large numbers. It also transpires that many Dutch employers like to employ Polish labour migrants. It is not known whether the same applies for Bulgarians.

The findings of this study suggest that requiring a work permit does not contribute to the economic integration of Bulgarians in the Netherlands. A large proportion of Bulgarians in the Netherlands do not even have a job, and where they do it is often in the informal circuit. It could be concluded from this that the work permit system seems not to be working, in the sense that it is designed to ensure that only those people come from Bulgaria who have a job in the Netherlands. Despite the requirement for a work permit, however, Bulgarian migrants come to the Netherlands anyway. Abolishing the requirement for a work permit could mean that Bulgarians less often work in the black economy and begin moving more onto the formal labour market. Another point worth noting is that Bulgarians in the Netherlands all manage to get by without being dependent on benefits.

There is an ongoing debate in many European countries about whether abolishing the restrictions applying for migration from Bulgaria (and Romania) will lead to a new wave of migrants. Thus far, the Netherlands has not proved to be the most attractive country for these groups. On the other hand, it seems likely that Bulgarians and Romanians who are no longer able to find work in Spain and Italy, which in recent years have been their preferred migration destinations, will move to other European countries. Germany and Great Britain have received most of the migrants from these countries in recent years. These countries are also performing better than the Netherlands economically, which could also be an additional draw. As long as the income differentials between EU Member States remain wide, migration within the EU will continue to be an attractive proposition both for migrants from the 'poorer' countries and for employers in the 'richer' countries.

Note

- 1 Strictly speaking, the category 'other Bulgarians' also includes groups such as Roma. However, they form such a small proportion that it is not possible to report on them separately. In our survey, 4% of respondents reported that they were Roma. As it happens, this is precisely the same as their share of the population in Bulgaria.

Literatuur

- Den Boer, P. (2011). *Tijdreeksen werkzame beroepsbevolking naar beroepsprestige, sociaal-economische status en sociale klasse*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: RISO/Erasmus Universiteit.
- Burgers, J., S. van de Pol, E. Snel, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011). *Arbeidsmigrant uit Polen, Roemenië en Bulgarije in West-Brabant: Arbeidsmarktpositie, leefsituatie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- CBS (2012). *Jaarrapport Integratie 2012*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2013). *Migrantenmonitor*. Geraadpleegd 20 april 2013 via www.cbs.nl
- Corpeleijn, A. (2006). Migrant en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie. In: *Bevolkingstrends*, jg. 54, nr. 3, p. 33-39.
- Dagevos, J. (red.) (2011). *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Diehl, C., C. Kristen, M. Koenig, M. Lubbers, F. van Tubergen, M. Gijsberts, L. Platt, P. Mühlau, F. McGinnity (2009). *Causes and consequences of early socio-cultural integration processes among new immigrants in Europe (SCIP)* (Onderzoeksvoorstel voor het Norface Research Programme on Migration in Europe (toegekend)).
- Ecorys (2006). *Evaluatie werknemersverkeer Moe-landen*. Rotterdam: Ecorys.
- Engbersen, G., M. Ilies, A.S. Leerkes, E. Snel en R. van der Meij (2011a). *Arbeidsmigratie in vier landen. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam (Afdeling Sociologie).
- Engbersen, G., S. van de Pol, J. Burgers, E. Snel, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011b). *Poolse arbeidsmigrant in het Westland. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- Engbersen, G., A. Leerkes, I. Grabowska-Lusinska, E. Snel en J. Burgers (2013). On the differential attachments of migrants from Central and Eastern Europe: a typology of labour migration. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 39, nr. 6, p. 1-23.
- Eurostat (2011). *Information on educational level based on the European Labour Force Surveys*. Luxemburg: Publication Office of the European Union.
- Eurostat (2012). *Key figures on Europe 2012*. Luxemburg: Publication Office of the European Union.
- Eurostat (2013a). *National accounts (including GDP) and Unemployment rates by sex and age groups – annual average in percentages*. Geraadpleegd 21 januari 2012 via appsso.eurostat.ec.europa.eu
- Eurostat (2013c). *Mean and median income by most frequent activity status*. Geraadpleegd 21 januari via appsso.eurostat.ec.europa.eu
- Eurostat (2013b). *Population by sex, age group and citizenship [migr_pop1ctz]*. Geraadpleegd 21 januari 2013 via appsso.eurostat.ec.europa.eu
- Gijsberts, M. (2011). Opleidingsniveau en taalbeheersing. In: J. Dagevos (red.), *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen* (p. 47-64). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M. en J. Dagevos (red.) (2009). *Jaarrapport Integratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Gijsberts, M. en H. Schmeets (2008). Sociaal-culturele integratie en maatschappelijke participatie. In: Jaarrapport *Integratie 2008* (p. 201-221). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Gijsberts, M., R. Vogels en W. Huijnk (red.) (2011). *Chinese Nederlanders. Van horeca naar hogeschool*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M., W. Huijnk en J. Dagevos (red.) (2012). *Jaarrapport Integratie 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Grzymala-Kazłowska, A. (2005). From ethnic cooperation to in-group competition: undocumented Polish workers in Brussels. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 32, nr. 4, p. 675-697.
- Heijden, P.G.M. van der, M. Cruyff en G. van Gils (2011). *Aantallen geregistreerde en niet-geregistreerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Heijden, P.G.M. van der, M. Cruyff en G. van Gils (2013). *Aantallen geregistreerde en niet-geregistreerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven. Rapportage schattingen 2009 en 2010*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Huijnk, W. en J. Dagevos (2012). *Dichter bij elkaar?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ivanova, E. (2011). *Bulgaria's Muslims not deeply religious: study*. Geraadpleegd 12 december 2012 via www.hurriyetaidailynews.com.
- Jasso, G., D.S. Massey, M.R. Rosenzweig en J.P. Smith (2000). The New Immigrant Survey Pilot (NIS-P). In: *Demography*, jg. 37nr. 1, p. 127-13.
- Korf, D.J. (red.) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: Forum.
- Korte, K. (2011). Binding met Polen en met Nederland: blijven of terugkeren? In: J. Dagevos (red.), *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen* (p. 119-136). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kovacheva, S., R. Peeva en T. Andreev (2006). *National Report Bulgaria. Socio-economic trends and welfare policies*. Plovdiv: New Europe Centre for Regional Studies.
- Kullberg, J. (2012). Wonen. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (2012), *Jaarrapport Integratie 2011* (p. 177-202). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Leerkes, A., G. Engbersen en M. van San (2007). Shadow places. Patterns of spatial concentration and incorporation in the Netherlands. In: *Urban Studies*, jg. 44, nr. 8, p. 1491-1516.
- Lozanova, G., B. Alexiev, G. Nazarska, E. Troeva-Grigorova en I. Kyurkchieva (2006). *Regions, minorities and European integration: A case study on muslim minorities (Turks and Muslim Bulgarians) in the SCR of Bulgaria*. Sofia: International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR).
- Lubbers, M., F. van Tubergen en M. Gijsberts (2011). *Socio-Cultural Integration Processes among new Immigrants in the Netherlands (SCIP-NL)*. Nijmegen/Utrecht/Den Haag: Radboud Universiteit/Universiteit Utrecht/Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek (Wave 1 Dataset).
- Motivaction (2011). *Veldwerkverslag project SCIP*. Amsterdam: Motivaction.
- Nicolaas, H. (2011). Ruim helpt Poolse immigranten vertrekt weer. In: *Bevolkingstrends*, jg. 59, nr. 1, p. 32-36. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Nicolaas, H., S. Loozen en A. Annema (2012). Demografie. In: CBS (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (p. 33-65). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- OECD (2012). *International Migration Outlook*. Plaats: OECD Publishing.
- Petkova, L. (2002). The ethnic Turks in Bulgaria: social integration and impact on Bulgarian-Turkish relations, 1947-2000. In: *The Global Review of Ethnopolitics*, jg. 1, nr. 4, p. 42-59.
- Pool, C. (2003). Hedendaagse migratie van Polen naar Nederland. In: *Justitiële Verkenningen*, jg. 29, nr. 4, p. 63-80.

- Portes, A., L.E. Guarnizo en P. Landolt (1999). The study of transnationalism. Pitfalls and promises of an emergent research field. In: *Ethnic and Racial Studies*, jg. 22, nr. 2, p. 217-237.
- Snel, E. (2011). Wonen en wijken. In: J. Dagevos (red.), *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen* (p. 81-89). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Snel, E., G. Engbersen en A. Leerkes (2006). Transnational involvement and social integration. In: *Global Networks*, jg. 6, nr. 3, p. 285-308.
- Snel, E., J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2010). *Arbeidsmigranten uit Polen, Roemenië en Bulgarije in Rotterdam: Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- Snel, E., S. van de Pol, J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011). *Arbeidsmigranten uit Polen, Roemenië en Bulgarije in Den Haag: Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- szw (2011). *Maatregelen arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa*. Brief van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 14 april 2011.
- TNS NIPO (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolsku Benelux BV*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Tubergen, F. van (2013). Religious change of new immigrants in the Netherlands: The event of migration. In: *Social Science Research*, jg. 42, nr. 3, p. 715-725.
- Turkenburg, M. en M. Gijsberts (2007). Opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (p.72-101). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vertovec, S. (2001). Transnationalisms and identity. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 27, nr. 4, p. 573-582.
- Vogels, R. (2011). Onderwijspositie. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 81-107). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Volkskrant, de (2008). Eurowees: achtergelaten met broertje, hond en schildpad. In: *de Volkskrant*, 11 juni 2008.
- Volkskrant, de (2012). Polen groeit hard, Spanje krimpt juist: Brusselse prognoses per land. In: *de Volkskrant*, 11 mei 2012.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de M O E-landen*. Rotterdam: Risbo BV.
- Wobma, E. en R. van der Vliet (2011). Aantal Midden- en Oost-Europeanen in vijf jaar tijd verdubbeld. Geraadpleegd 25 juli 2011 via www.cbs.nl.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het scp: www.scp.nl.

scp-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het scp. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociaal en Cultureel Rapporten

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008.

ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012. Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonneke van Noije, Cok Vrooman (red.).

ISBN 978 90 377 0623 9

scp-publicaties 2012

2012-1 *Niet alle dagen feest. Nieuwjaarsuitgave 2012 (2012).* Paul Schnabel (red.).

ISBN 978 90 377 0598 0

2012-2 *Waarvoor ons belastinggeld? Prijs en kwaliteit van publieke diensten (2012).* Bob Kuhry en Flip de Kam (red.). ISBN 978 90 377 0596 6

2012-3 *Jaarrapport integratie 2011 (2012).* Mérove Gijsberts, Willem Huijnk en Jaco Dagevos (red.). ISBN 978 90 377 0565 2

2012-4 *Bijzondere mantelzorg. Ervaringen van mantelzorgers van mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek (2012).* Y. Wittenberg, M.H. Kwekkeboom en A.H. de Boer. ISBN 978 90 377 0566 9

2012-5 *VeVeRa-1v. Actualisatie en aanpassing ramingsmodel verpleging en verzorging 2009-2030 (2012).* Evelien Eggink, Debbie Oudijk en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0594 2

2012-6 *Van Anciaux tot Zijlstra. Cultuurparticipatie en cultuurbeleid in Nederland en Vlaanderen (2012).* Quirine van der Hoeven. ISBN 978 90 377 0583 6

2012-7 *Vraag naar arbeid 2011 (2012).* Edith Josten, Jan Dirk Vlasblom, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0601 7

2012-8 *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe (2012).* Rob Bijl en Arjen Verweij (red.) ISBN 978 90 377 0569 0

2012-9 *IQ met beperkingen. De mate van versandelijke handicap van zorgvragers in kaart gebracht (2012).* Isolde Woittiez, Michiel Ras en Debbie Oudijk. ISBN 978 90 377 0602 4

2012-10 *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland (2012).* Saskia Keuzenkamp (red.), Niels Kooiman, Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0603 1

2012-11 *The Social State of the Netherlands 2011. Summary (2012).* Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloin en Evert Pommer (red.) ISBN 978 90 377 0605 5

- 2012-13 *Sturen op geluk. Geluksbevordering door nationale overheden, gemeenten en publieke instellingen* (2012). Cretien van Campen, Ad Bergsma, Jeroen Boelhouwer, Jacqueline Boerefijn, Linda Bolier. ISBN 978 90 377 0608 6
- 2012-14 *Countries compared on public performance. A study of public sector performance in 28 countries* (2012). Jedid-Jah Jonker (red.). ISBN 978 90 377 0584 3
- 2012-15 *Versterking data-infrastructuur sport* (2012). Annet Tiessen-Raaphorst en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0613 0
- 2012-16 *De sociale staat van de gemeente. Lokaal gebruik van de scp-leefsituatie-index* (2012). Jeroen Boelhouwer (SCP), Rob Gilsing (Verwey-Jonker Instituut). ISBN 978 90 377 0612 3
- 2012-17 *Belemmerd aan het werk. Trendrapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsdeelname personen met gezondheidsbeperkingen* (2012). Maroesjka Versantvoort en Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0616 1
- 2012-18 *Monitor Talent naar de Top 2011* (2012). Ans Merens (red.) en Commissie Monitoring Talent naar de Top. ISBN 978 90 377 0610 9
- 2012-19 *Tevreden met pensioen. Veranderende inkomens en behoeften bij ouderen* (2012). Arjan Soede. ISBN 978 90 377 0572 0
- 2012-20 *Verzorgd uit de bijstand. De rol van gedrag, uiterlijk en taal bij de re-integratie van bijstandsvangers* (2012). Patricia van Echtelt en Maurice Guiaux. ISBN 978 90 377 0614 7
- 2012-21 *De virtuele kunstkar. Cultuurdeelname via oude en nieuwe media* (2012). Nathalie Sonck en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0619 2
- 2012-22 *Op zoek naar bewijs. Evaluatieontwerpen onderwijsmaatregelen* (2012). Lex Herweijer en Monique Turkenburg. ISBN 978 90 377 0618 5
- 2012-23 *Startklaar voor vier jaar. Een verkenning van publieke prestaties voor de kabinetsformatie 2012* (2012). Evert Pommer (red.). ISBN 978 90 377 0640 6
- 2012-24 *Op afstand gezet. Een onderzoek naar de publieke opinie op verzoek van de Parlementaire Onderzoekscommissie 'Privatisering en verzelfstandiging'* (2012). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0639 0.
- 2012-25 *Moslim in Nederland 2012* (2012). Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts. ISBN 978 90 377 0621 5
- 2012-26 *Statusontwikkeling van wijken in Nederland 1998-2010* (2012). Frans Knol. ISBN 978 90 377 0533 1
- 2012-27 *Maten voor gemeenten 2012. Prestaties en uitgaven van de lokale overheid in de periode 2005-2010* (2012). Evert Pommer, Ingrid Ooms, Ab van der Torre, Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0624 6
- 2012-28 *Op achterstand. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt* (2012). Iris Andriessen, Eline Nievers en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0615 4
- 2012-29 *Particuliere initiatieven in ontwikkelingssamenwerking. Een casestudy naar nieuwe verbanden in de Nederlandse civil society* (2012). Esther van den Berg m.m.v. Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0631 4
- 2012-30 *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland* (2012). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0625 3
- 2012-31 *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012* (2012). Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonneke van Noije, Cok Vrooman (red.). ISBN 978 90 377 0623 9
- 2012-32 *Meebetalen aan de zorg. Nederlanders over solidariteit en betaalbaarheid van de zorg* (2012). Sjoerd Kooiker, Mirjam de Klerk, Judith ter Berg en Yolanda Schothorst. ISBN 978 90 377 0628 4

- 2012-33 *Dichter bij elkaar. De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland* (2012). Willem Huijnk en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0627 7
- 2012-34 *Armoedesignalement 2012* (2012). SCP en CBS. ISBN 978 90 377 0633 8
- 2012-35 *Emancipatiemonitor 2012* (2012). Ans Merens, Marijke Hartgers en Marion van den Brakel. ISBN 978 90 377 0630 7
- 2012-36 *Meldingen van discriminatie in Nederland* (2012). Iris Andriessen en Henk Fernee. ISBN 978 90 377 0643 7

scp-publicaties 2013

- 2013-1 *Van pech en rampspoed. Nieuwjaarsuitgave 2013* (2013). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0611 6
- 2013-2 *Terecht in de jeugdzorg. Voorspellers van kind- en opvoedproblematiek en jeugdzorggebruik* (2013). Sander Bot (red.), Simone de Roos, Klarita Sadiraj, Saskia Keuzenkamp, Angela van den Broek, Ellen Kleijnen. ISBN 978 90 377 0629 1
- 2013-3 *Gezinnen onderweg. Dagelijkse mobiliteit van ouders van jonge kinderen in het combineren van werk en gezin* (2013). Marjolijn van der Klis (red.) ISBN 978 90 377 0568 3
- 2013-4 *Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013* (2013). Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0648 2
- 2013-5 *Towards Tolerance. Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality across Europe* (2013). Lisette Kuyper, Jurjen Iedema, Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0650 5
- 2013-6 *Sprekend op schrift. Een selectie uit vijftien jaar lezingen en artikelen van Paul Schnabel, 1998-2013* (2013). ISBN 978 90 377 0647 5
- 2013-7 *Acceptance of lesbian, gay, bisexual and transgender individuals in the Netherlands 2013* (2013). Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0649 9
- 2013-8 *Gemeentelijk Wmo-beleid 2010. Een beschrijving vanuit het perspectief van gemeenten* (2013). Frieke Vonk, Mariska Kromhout, Peteke Feijten, Anna Maria Marangos. ISBN 978 90 377 0651 2
- 2013-9 *Aanbod van arbeid 2012* (2013). Jan Dirk Vlasblom, Edith Josten, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0654 3
- 2013-10 *De dorpenmonitor* (2013). Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners. Anja Steenbekkers en Lotte Vermeij (red.) ISBN 978 90 377 0634 5
- 2013-11 *Van Paars 2 naar Rutte II. Rede van Paul Schnabel bij zijn afscheid van het Sociaal en Cultureel Planbureau, 11 maart 2013*. ISBN 978 90 377 0660 4
- 2013-12 *Kunstminnend Nederland? Interesse en bezoek, drempels en ervaringen. Het culturele draagvlak, deel 12* (2013). Andries van den Broek. ISBN 978 90 377 0652 9
- 2013-13 *Zwevende gelovigen. Oude religie en nieuwe spiritualiteit* (2013). Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0644 4
- 2013-14 *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerde Bulgaren en Polen. Mérove Gijsberts (scP) Marcel Lubbers (ru)*. ISBN 978 90 377 0655 0
- 2013-17 *De studie waard. Een verkenning van mogelijke gedragsreacties bij de invoering van een sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs* (2013). Monique Turkenburg, Lex Herweijer, Jaco Dagevos, m.m.v. Iris Andriessen, Lenie van den Bulk (CED-groep). ISBN 978 90 377 0664 2

SCP-essays

- 1 *Voorbeelden en nabeelden* (2005). Joep de Hart. ISBN 90 377 0248-1
- 2 *De stem des volks* (2006). Arjan van Dixhoorn. ISBN 90 377 0265-1
- 3 *De tekentafel neemt de wijk* (2006). Jeanet Kullberg. ISBN 90 377 0261 9
- 4 *Leven zonder drukte* (2006). Tjirk van der Ziel met een naschrift van Anja Steenbekkers en Carola Simon. ISBN 90 377 0262 7
- 5 *Otto Neurath en de maakbaarheid van de betere samenleving* (2007). Ferdinand Mertens. ISBN 978 90 5260 260 8

Overige publicaties

- Hoe het ons verging... Traditionele nieuwjaarsuitgave van het SCP* (2010). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0465 5
- Wmo Evaluatie. Vierde tussenrapportage. Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking; twee jaar na de invoering van de Wmo* (2010). A. Marangos, M. Cardol, M. Dijkgraaf, M. de Klerk. ISBN 978 90 377 0470 9
- Op weg met de Wmo. Journalistieke samenvatting door Karolien Bais. Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans. Samenvatting door Karolien Bais* (2010). ISBN 978 90 377 0469 3
- NL Kids online. Risico's en kansen van internetgebruik onder jongeren* (2010). Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0430 3
- Kortdurende thuiszorg in de AWBZ. Een verkenning van omvang, profiel en afbakening* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0471 6
- De publieke opinie over kernenergie* (2010). Paul Dekker, Irene de Goede, Joop van der Pligt. ISBN 978 90 377 0488 4
- Op maat gemaakt? Een evaluatie van enkele responsverbeterende maatregelen onder Nederlanders van niet-westerse afkomst* (2010). Joost Kappelhof. ISBN 978 90 377 0495 2
- Oudere tehuusbewoners. Landelijk overzicht van de leefsituatie van ouderen in instellingen 2008-2009* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0499 0
- Kopers in de knel? Een scenariostudie naar de gevolgen van de crisis voor huiseigenaren met een hypotheek* (2010). Michiel Ras, Ingrid Ooms, Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0498 3
- Gewoon anders. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0502 7
- De aard, de daad en het Woord. Een halve eeuw opinie- en besluitvorming over homoseksualiteit in protestants Nederland, 1959-2009* (2010). David Bos. ISBN 978 90 377 0506 5
- Werkloosheid in goede banen. Bijdragen aan de SCP-studiemiddag 2010* (2010). Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0516 4
- Europa's welvaart. De Lissabon Agenda in een breder welvaartspectatief en de publieke opinie over de Europese Unie* (2010). Harold Creusen (CPB), Paul Dekker (SCP), Irene de Goede (SCP), Henk Kox (CPB), Peggy Schijns (SCP) en Herman Stolwijk (CPB). ISBN 978 90 377 0492 1
- Maakt de buurt verschil?* (2010). Merové Gijsberts, Miranda Vervoort, Esther Havekes en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0227 9
- Mantelzorg uit de doeken* (2010). Debbie Oudijk, Alica de Boer, Isolde Woittiez, Joost Timmermans, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0486 0
- Monitoring acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0484 6
- Registers over wijken* (2010). Matthieu Permentier en Karin Wittebrood (SCP), Marjolijn Das en Gelske van Daalen (CBS). ISBN 978 90 377 0499 0
- Data voor scenario's en ramingen van de GGZ* (2010). Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0494 5

- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 1* (2010). Paul Dekker, Josje den Ridder en Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0490 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 2* (2010). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0507 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 3* (2010). Josje den Ridder, Lonneke van Noijs en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0508 8
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 4* (2010). Josje den Ridder, Paul Dekker en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0531 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 1* (2011). Eefje Steenvoorden, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0549 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 2* (2011). Josje de Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0564 5
- Burgerperspectieven 2011 | 3* (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0582 9
- Advies over het Wmo-budget huishoudelijke hulp 2012* (2011). Ab van der Torre, Saskia Jansen en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0573 7 (webpublicatie)
- Oudere migranten . Kennis en kennislacunes* (2011). Maaike den Draak en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0597 3 (webpublicatie)
- Armoedesignalement 2011* (2011). CBS/SCP. ISBN 978 90 357 1870 8
- Burgerperspectieven 2011 | 4* (2012). Josje den Ridder, Jeanet Kullberg en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0593 5
- Burgerperspectieven 2012 | 1* (2012). Paul Dekker, Josje den Ridder en Paul Schnabel. ISBN 978 90 377 0607 9
- Burgerperspectieven 2012 | 2* (2012). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0617 8
- Burgerperspectieven 2012 | 3* (2012). Paul Dekker, Pepijn van Houwelingen en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0622 2
- Burgerperspectieven 2012 | 4* (2012). Josje den Ridder, Paul Dekker en Mathilde van Ditmars. ISBN 978 90 377 0645 1
- Burgerperspectieven 2013 | 1* (2013). Paul Dekker en Hanneke Posthumus. ISBN 978 90 377 0656 7